

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและแรงงานของชุมชนชนบท
ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (๒๕๑๒-๒๕๓๒)

ดร.วิวัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและแรงงานของชุมชนชนบท

ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2512-2532)

โดย

ดร.วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันนวัตกรรมการ

2534

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำนำ

ในช่วงปี 2511-2513 สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดทำ " โครงการอยุธยา (Ayutthaya Program) " เป็นโครงการแรกภายใต้การบริหารโครงการของ Dr.Jacques Amyot ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการคนแรกของสถาบันฯ โครงการอยุธยานี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการวิจัยหลายโครงการของสถาบันฯ ในระยะต่อมาซึ่งมีบทบาทในการวางแผนพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะความเชื่อมโยงกับโครงการวิจัยเรื่องการใช้กำลังคนในชนบท (Rural Manpower Utilization Study) ตามความต้องการของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติด้วยความช่วยเหลือด้านทุนวิจัยจากรัฐบาลไทยและองค์การระหว่างประเทศที่สนับสนุนการวิจัยเพื่อการพัฒนาและด้วยความร่วมมือด้านวิชาการจากสถาบันการศึกษาภายในประเทศและต่างประเทศต่อมาสถาบันฯ ได้จัดทำ " โครงการอยุธยา ระยะที่ 2 " ในปี 2521-2523 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลา 10 ปี และได้จัดทำ " โครงการอยุธยา ระยะที่ 3 " โดยเริ่มเตรียมงานในปี 2531 และได้รับอุดหนุนงบประมาณแผ่นดินเพื่อดำเนินการวิจัยแม่บทระยะยาว 5 ปี ภายใต้ชื่อโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2532 ถึงปีงบประมาณ 2536

รายงานฉบับนี้เสนอผลการวิจัยเรื่องการศึกษาเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและแรงงานในชุมชนชนบทของอำเภอบางปะหัน อันเป็นส่วนหนึ่งภายใต้โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีจุดมุ่งหมายที่เน้นการศึกษาปัญหาที่เชื่อมโยงกับ

สถานการณ์เกี่ยวกับอิทธิพลของการขยายตัวทางอุตสาหกรรมที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและแรงงานในชุมชนชนบทของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นปัญหาที่ได้รับความสนใจจากบุคคลหลายกลุ่ม โดยเฉพาะนักวิชาการและนักวางแผนพัฒนาในระดับต่างๆ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทั่วไป

ผู้เขียนขอขอบคุณชาวบ้านทุกท่านในชุมชนบ้านขยายและชุมชนบ้านทับน้ำซึ่งได้ให้ความอนุเคราะห์กับโครงการวิจัยนี้ทั้งในด้านข้อมูลและด้านที่พักในชุมชนในช่วงระยะเวลา 1 ปีที่ทำการศึกษา ผู้เขียนขอขอบคุณคุณสมุท วิทย์วานกุล คุณวัฒนา บุรณอนุสรณ์และคุณดาเนียล อากิโรส ซึ่งช่วยเหลือในการจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม รวมทั้งคุณสุรีย์ ทาทายูและคุณจินตนา วิฑู ซึ่งช่วยเหลือในการบันทึกข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ ส่วนความผิดพลาดใดๆ ในการวิเคราะห์และเสนอรายงานที่อาจเกิดขึ้นเป็นของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

ดร.วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์

ผู้เสนอรายงาน

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

คำนำ

สารบัญ

บัญชีตาราง

บัญชีแผนภูมิ

บทที่ 1	บทนำ	1
บทที่ 2	ระเบียบวิธีการศึกษา	8
	2.1 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	
	2.2 ชุมชนที่ศึกษา	
	2.3 วิธีการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล	9
	2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	11
	2.5 การเสนอรายงาน	12
บทที่ 3	การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและประชากร	13
	3.1 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ	
	3.2 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุและเพศ	25
	3.3 การเปลี่ยนแปลงสถานภาพสมรส	31
	3.4 การเปลี่ยนแปลงระดับการศึกษา	36
	3.5 การเปลี่ยนแปลงอาชีพ	40

บทที่ 4	การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน	52
	4.1 การเปลี่ยนแปลงขนาดการถือครองที่ดินและสถานภาพการใช้ที่ดิน	
	4.2 การเปลี่ยนแปลงขนาดการใช้ที่ดินและผลผลิตต่อไร่	61
	4.3 การเปลี่ยนแปลงการขายที่ดิน	63
บทที่ 5	การเปลี่ยนแปลงรายได้	70
	5.1 รายได้และรายจ่ายของครัวเรือน	
	5.2 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ต่อแรงงาน	79
	5.3 การกระจายอาชีพในครัวเรือน	84
บทที่ 6	สรุปและข้อเสนอแนะ	93
บทคัดย่อ		
Abstracts		

เลขหมู่ ๑๗
 ศ 15
 เลขทะเบียน 00๕106
 วัน, เดือน, ปี 28 ต.ค. 35

บัญชีตาราง

ตารางที่ 1:	อัตราส่วนของที่ดินต่อครัวเรือน	54
ตารางที่ 2:	สถานภาพการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร (หน่วย: ครัวเรือน)	54
ตารางที่ 3:	การรับมรดกที่ดิน (หน่วย: ครัวเรือน)	60
ตารางที่ 4:	เนื้อที่ผลิตข้าวต่อครัวเรือนและผลผลิตต่อไร่ จำแนกตามเนื้อที่ถือครอง	62
ตารางที่ 5:	การเปลี่ยนสถานภาพการถือครองที่ดิน	65
ตารางที่ 6:	ความแตกต่างระหว่างประเภทของแปลงที่ดินใน ชุมชนบ้านขยายในปี 2532	67
ตารางที่ 7:	ความแตกต่างระหว่างประเภทของแปลงที่ดินใน ชุมชนบ้านทับน้ำในปี 2532	67
ตารางที่ 8:	การรับมรดกที่ดินและการซื้อขายที่ดินในชุมชนบ้านขยาย ระหว่างปี 2513 จนถึงปี 2532	69
ตารางที่ 9:	การรับมรดกที่ดินและการซื้อขายที่ดินในชุมชนบ้านทับน้ำ ระหว่างปี 2513 จนถึงปี 2532	69
ตารางที่ 10:	รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนและรายจ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อปี	71
ตารางที่ 11:	ประเภทของรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในปี 2532 ของชุมชนบ้านขยาย	73

ตารางที่ 12: ประเภทของรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในปี 2532 ของชุมชนบ้านทับน้ำ	74
ตารางที่ 13: ประเภทของรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนในปี 2532 ของชุมชนบ้านขยาย	76
ตารางที่ 14: ประเภทของรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนในปี 2532 ของชุมชนบ้านทับน้ำ	77
ตารางที่ 15: การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อแรงงานกับประเภท ของรายได้ในชุมชนบ้านขยาย	80
ตารางที่ 16: การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อแรงงานกับประเภท ของรายได้ในชุมชนบ้านทับน้ำ	81
ตารางที่ 17: การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ถดถอยระหว่างรายได้ต่อแรงงาน กับประเภทของรายได้	82

บัญชีแผนภูมิ

1. โครงสร้างทางเพศและอายุ ชุมชนบ้านขยาย ปี 2512 26
(ร้อยละของประชากรทั้งหมด)
2. โครงสร้างทางเพศและอายุ ชุมชนบ้านขยาย ปี 2532 27
(ร้อยละของประชากรทั้งหมด)
3. โครงสร้างทางเพศและอายุ ชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2512 28
(ร้อยละของประชากรทั้งหมด)
4. โครงสร้างทางเพศและอายุ ชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2532 29
(ร้อยละของประชากรทั้งหมด)
5. สถานภาพสมรสของประชากรอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป 32
จำแนกตามอายุและเพศชุมชนบ้านขยาย ปี 2512
6. สถานภาพสมรสของประชากรอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป 33
จำแนกตามอายุและเพศชุมชนบ้านขยาย ปี 2532
7. สถานภาพสมรสของประชากรอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป 34
จำแนกตามอายุและเพศชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2512
8. สถานภาพสมรสของประชากรอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป 35
จำแนกตามอายุและเพศชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2532
9. การศึกษาของประชากรอายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป 37
10. การศึกษาของผู้ที่กำลังเรียนหนังสือ อายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป 38
11. อาชีพหลักและอาชีพรอง ชุมชนบ้านขยาย ปี 2512 41

12. อาชีพหลักและอาชีพรอง ชุมชนบ้านขยาย ปี 2532	42
13. อาชีพหลักและอาชีพรอง ชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2512	43
14. อาชีพหลักและอาชีพรอง ชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2532	44
15. ระดับการศึกษา จำแนกตามอาชีพ ชุมชนบ้านขยาย	46
16. ระดับการศึกษา จำแนกตามอาชีพ ชุมชนบ้านทับน้ำ	47
17. อาชีพหลัก จำแนกตามอายุ ชุมชนบ้านขยาย ปี 2532	50
18. อาชีพหลัก จำแนกตามอายุ ชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2532	51
19. สถานภาพการถือครอง จำแนกตามขนาดของฟาร์ม ชุมชนบ้านขยาย	57
20. สถานภาพการถือครอง จำแนกตามขนาดของฟาร์ม ชุมชนบ้านทับน้ำ	58

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงตามรายงานนี้เน้นการวิเคราะห์รายละเอียดเรื่อง การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการใช้แรงงาน โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงในลักษณะ การเปรียบเทียบภาวะเดิมกับภาวะใหม่ด้วยการนำข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์เดิม เท่าที่มีอยู่มาเปรียบเทียบกับข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ใหม่ในประเด็นที่ตรงกัน ทั้ง ประเด็นหัวข้อของปัญหา ประเด็นคำถามของแต่ละหัวข้อปัญหา ประเด็นข้อ สมมติฐานของแต่ละคำถามและประเด็นคำตอบที่ต้องการเปรียบเทียบด้วยเหตุนี้การ วางแผนจัดเก็บข้อมูลจึงต้องศึกษาผลสรุปข้อมูลเดิมรวมทั้งระเบียบวิธีการจัดเก็บข้อมูล เดิมตลอดจนลักษณะของประโยคคำถามที่ตั้งในแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ดังนั้น รูปแบบการเสนอรายงานจึงต้องเริ่มจากการทบทวนข้อมูลเดิมที่เป็น ประโยชน์ต่อผู้อ่านที่จะทำความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับภาวะเดิมเสียก่อนนั่นก็คือ การทบทวนวรรณกรรมจากหนังสือเรื่อง " Ayutthaya Village: Social and Economic Conditions of a Rural Population in Central Thailand " ของ Dr. Jacques Amyot ซึ่งเป็น รายงานผลการวิจัยของโครงการอยุธยาโครงการแรก ในช่วงปี 2511-2513 นั้นเอง

Dr. Jacques Amyot ได้นำเสนอไว้ในรายงานผลการวิจัยดังกล่าวว่าการ

ศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านชนบทควรกำหนดอาณาเขตโดยความสัมพันธ์ของประชากร หมู่บ้านชนบทในลักษณะของชุมชนเป็นหลักเนื่องจากอาณาเขตของชุมชนโดยธรรมชาติและโดยหน้าที่ไม่สอดคล้องกันกับอาณาเขตของหมู่บ้านที่ถูกจัดแบ่งเพื่อการบริหารโดยทางราชการ

อัม โยต์ เสนอว่า :

" จากประสบการณ์และข้อเท็จจริงซึ่งปรากฏอยู่ เราอาจกล่าวได้ว่า จำนวนของชุมชนมีเท่ากับจำนวนของวัด วัดเป็นสถาบันที่สำคัญสถาบันหนึ่งของชุมชนชนบท วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน นอกจากวัดจะเป็นสถานที่สำหรับการสักการบูชาแล้ว วัดยังได้รับการใช้ประโยชน์อย่างมากมาความผูกพันระหว่างวัดกับชาวบ้านทำให้วัดเป็นศูนย์กลางสำหรับการประชุมพบปะสังสรรค์กันอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ชาวบ้านไปวัดเพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับการขัดเกลาทางสังคม และพักผ่อนมาหลายชั่วอายุคน การประชุมในลักษณะต่างๆที่จัดขึ้นโดยผู้นำท้องถิ่นและข้าราชการที่เข้ามาเยี่ยมเยียนก็กระทำกันที่วัด วัดเป็นศูนย์กลางสำหรับการดำเนินกิจกรรมชุมชนและการสวัสดิการสังคม " (อัม โยต์, 1976: 24)

ชุมชนซึ่งอัม โยต์ทำการศึกษาตามโครงการอยุธยาในช่วงปี 2511-2513 นั้น ได้แก่ชุมชนในตำบลทับน้ำและตำบลขยายของอำเภอบางปะหัน และตำบลบ้านซุงของอำเภอนครหลวง โดยในตำบลทับน้ำได้แก่ชุมชนที่ตั้งของวัดฝั่งแดง ในตำบลขยายได้แก่ชุมชนที่ตั้งของวัดจอมเกษ และในตำบลบ้านซุงได้แก่ชุมชนที่ตั้งของวัดบ้านซุง (อัม โยต์, 1976: 25)

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่เน้นการศึกษาปัญหาที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์เกี่ยวกับอิทธิพลของการขยายตัวทางอุตสาหกรรมที่มีต่อการใช้แรงงานและ

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินรวมทั้งการถือครองที่ดินซึ่งอยู่ในระยะเริ่มก่อตั้งบริเวณ
ชุมชนริมทางหลวงสายเอเชีย โดยเฉพาะปรากฏการณ์เกี่ยวกับการกว้านซื้อที่ดิน
บริเวณริมทางหลวงสายนี้ และการบริการรับส่งพนักงานระหว่างหมู่บ้านริมทางหลวง
สายนี้กับโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ในอำเภอต่างๆ (เช่น อำเภอพระนคร
ศรีอยุธยา อำเภอบางปะอิน และอำเภออุทัย) ดังนั้นจึงกำหนดให้ชุมชนบ้านขยายซึ่ง
เป็นชุมชนริมทางหลวงสายเอเชียและชุมชนบ้านทับน้ำซึ่งเป็นชุมชนที่ใช้ทางหลวงสาย
เอเชียเป็นเส้นทางคมนาคมสำหรับการติดต่อกับโลกภายนอก (แต่ไม่ได้ยึดติดกับ
ทางหลวงสายเอเชีย) เป็นชุมชน 2 แห่งที่ศึกษาและยกเว้นชุมชนบ้านซุงซึ่งไม่ได้ใช้
ทางหลวงสายเอเชียเป็นเส้นทางคมนาคมสำหรับการติดต่อกับโลกภายนอก

ชุมชนบ้านขยายและชุมชนบ้านทับน้ำที่อัมโยต์ศึกษาในช่วงปี 2511-2513 นั้น
แต่เดิมติดต่อกับโลกภายนอกโดยอาศัยทางน้ำมากกว่าทางถนน โดยเฉพาะในฤดูฝน
อัมโยต์เขียนไว้ว่า :

" การคมนาคม (จากชุมชนบ้านขยาย) ไปตัวจังหวัดโดยทางเรือสามารถทำ
ได้รวดเร็วและสะดวกตลอดปี การคมนาคมไปยังตัวอำเภอบางปะหันไม่ค่อยจะสะดวก
นักในช่วงฤดูน้ำน้อย ชาวบ้านจึงต้องใช้วิธีเดินทางไปยังตัวจังหวัดโดยทางเรือแล้วจึง
เดินทางต่อไปยังตัวอำเภอโดยทางถนน" (อัมโยต์, 1976: 19)

" การคมนาคม (จากชุมชนทับน้ำ) กับตัวอำเภอบางปะหันทำได้สะดวกใน
ฤดูฝนเพราะสามารถใช้ทางเรือตลอดทางเพียง 40 นาทีโดยเปลี่ยนเรือที่บ้านสี่ การ
เดินทางจากตัวอำเภอพระนครศรีอยุธยามาตัวอำเภอบางปะหันสามารถใช้ทางเรือตาม
แม่น้ำลพบุรี (45 นาที) หรือโดยรถโดยสารและรถยนต์ (15 นาที) ซึ่งค่อนข้างจะ
สะดวกกว่าส่วนการเดินทางมายังชุมชนทับน้ำในฤดูแล้งค่อนข้างจะลำบากมากเพราะ

ว่าน้ำในคลองแห้งขอดและไม่มีกน ดั้งนั้นชาวบ้านจึงใช้วิธีเดินทางจากบางปะหันไปบ้านลี่โดยทางเรือแล้วจึงเดินข้ามทุ่งนาเรื่อยไปจนถึงหมู่บ้านปลายทางที่ต้องการ และอาจต้องใช้เวลานานถึง 1 ชั่วโมงหรือมากกว่านั้นขึ้นอยู่กับความไกลของหมู่บ้าน ชาวบ้านบางคนใช้พาหนะด้วยในบางช่วง เช่น ใช้จักรยาน จักรยานยนต์ และพาหนะที่ใช้เครื่องยนต์ชนิดอื่น ๆ " (อัม โยต์, 1976: 16)

ในเชิงเศรษฐกิจสังคม ชุมชนบ้านทับน้ำมีลักษณะเด่นที่มีการเลี้ยงสัตว์กันมาก โดยเฉพาะการเลี้ยงสุกร โคเนื้อ และสัตว์ปีก งานเสริมนี้เป็นอาชีพรองที่จำเป็นมาก เนื่องจากชาวบ้านมักจะประสบปัญหาหนี้สินอยู่เสมอ ส่วนชุมชนบ้านขยายเลี้ยงชีพด้วยอุตสาหกรรมทำอิฐ ครัวเรือนที่ไม่ได้ทำการเกษตรมีถึงร้อยละ 56 ในชุมชนบ้านขยาย ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 31 ในชุมชนบ้านทับน้ำ สำหรับชาวบ้านที่ไม่ได้มีที่นาเป็นของตนเองหรือไม่ได้ประกอบอาชีพทำอิฐ แรงงานรับจ้างเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญโดยเป็นอาชีพหลักและยังเป็นอาชีพเสริมของชาวบ้านที่ต้องการหารายได้เพิ่มเติมจากงานปกติ แม้ว่าการเกษตรจะเป็นงานที่ทำกันโดยชาวบ้านจำนวนมาก แต่ก็มีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ทำอุตสาหกรรมครัวเรือน และมีเพียงไม่กี่คนที่แสวงหางานทำนอกชุมชนไม่ว่าจะเป็นงานประเภทก่อสร้างหรือโรงงาน อุตสาหกรรม (อัม โยต์, 1976: 22-23)

อัม โยต์ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับปัญหาของการพัฒนา 11 ข้อไว้ดังนี้ (อัม โยต์, 1976: 253-255)

(1) อัตราส่วนของที่ดินต่อประชากรค่อนข้างต่ำ เนื่องจากการทำเหมืองนาปีเพียงครั้งเดียว ที่ดินเพื่อการเกษตรที่มีอยู่ในพื้นที่ของชุมชนจึงไม่เพียงพอที่จะแบ่งสรรให้กับครัวเรือนทั้งหมดของชุมชนที่จะนำไปใช้อย่างได้รับผลคุ้มค่า ทำให้ครัวเรือนจำนวนมากเป็นผู้ไร้ที่ดินทำกินหรือมีที่ดินน้อยเกินไปที่จะให้มีการใช้แรงงานอย่างเต็ม

ที่และเป็นสาเหตุทำให้รายได้จากการเกษตรเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอแก่การดำรงชีพของชาวบ้าน

(2) อัตราการเช่าที่ดินค่อนข้างสูง แม้ว่าขนาดของที่ดินที่ถือครองโดยทั่วไปค่อนข้างจะเพียงพอเป็นที่น่าพอใจก็ตาม แต่รายได้จากการเพาะปลูกอยู่ในสภาพที่ย่ำแย่มากสำหรับชุมชนโดยรวมเพราะว่ามีสัดส่วนของจำนวนผู้เช่าที่ดินทำกินสูง และสัดส่วนของจำนวนที่ดินที่ถูกเช่าเพื่อการเกษตรสูงรวมทั้งอัตราค่าเช่าก็ค่อนข้างสูงมากด้วย

(3) น้ำไม่เพียงพอ การที่น้ำไม่เพียงพอมีสาเหตุมาจากความบกพร่องของระบบชลประทานที่เป็นอยู่ ความไม่สนใจที่จะนำเข้าน้ำใต้ดินมาใช้และ/หรือขาดวิธีการที่จะเอาอุปกรณ์ที่จำเป็นมาใช้เพื่อนำน้ำใต้ดินขึ้นมาใช้จึงทำให้ปลูกข้าวได้เพียงฤดูเดียว และได้ผลผลิตต่อไร่ต่ำอันมีผลทำให้ชาวนาส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำ

(4) ระดับการศึกษาต่ำ ชาวบ้านมีระดับการศึกษาต่ำทำให้ขาดความรู้เกี่ยวกับการปรับปรุงและเลือกวิธีการใหม่ๆ ด้านการเกษตร ชาวบ้านมองว่าการเล่าเรียนไม่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพทำนา อีกทั้งไม่มีโรงเรียนหรือสถาบันฝึกอบรมแก่เยาวชนผู้ที่จะเป็นชาวนาในอนาคต ยกเว้นเพียงการได้รับความรู้จากการศึกษาระบบนอกโรงเรียนซึ่งมีเพียงชั่วคราวเท่านั้น การติดต่อกับผู้มีความรู้ไม่ค่อยจะทำกัน กิจกรรมการส่งเสริมอาชีพโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐก็มีอย่างไม่เพียงพอ นอกจากนั้นคนอื่นๆ จากภายนอกหมู่บ้านก็ไม่เป็นที่สนใจจากชาวบ้านเพราะว่าคนเหล่านี้ยังไม่ได้รับความไว้วางใจ

(5) วิชยาการไม่เพียงพอ การดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรยังคงใช้วิธีการแบบดั้งเดิม การใช้วิทยาการสมัยใหม่เพื่อการเกษตรมีเพียงไม่กี่อย่าง ส่วนหนึ่งเป็น

เพราะการขาดความสนใจ แต่อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะความไม่แน่ใจที่จะทดลองสิ่งใหม่ ๆ เนื่องจากว่าถ้าเกิดความเสียหายขึ้นมาแล้วก็หมายถึงชวานาที่ทำกินเพื่อการอยู่รอดและไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจจะตกอยู่ในสภาพที่ล้มละลาย นอกจากนี้ยังมีสาเหตุอื่น เช่น ขาดการส่งเสริมอาชีพอย่างเพียงพอ และขาดการสนับสนุนด้านสินเชื่อแก่ชาวบ้านอย่างแท้จริง

(6) การใช้พื้นที่การเกษตรอย่างไม่เต็มที่ ชวานาให้ความสนใจต่อการปลูกข้าวมากกว่าพืชชนิดอื่นซึ่งเป็นการรักษาสถานภาพดั้งเดิมไว้ จนกว่าที่พืชชนิดใหม่จะได้มีการสาธิตแล้วว่ามีความปลอดภัยต่อการเลี้ยงอย่างเพียงพอและให้กำไรมากพอชาวบ้านจึงจะยอมรับพันธุ์พืชใหม่

(7) รูปแบบความร่วมมือที่ไม่เข้มแข็งชาวบ้านที่ได้รับอิทธิพลจากเขตเมืองค่อนข้างจะมีความคิดอิสระเป็นอย่างมากแตกต่างจากพื้นที่ห่างไกลอื่น ๆ ความร่วมมือระหว่างเพื่อนบ้านด้วยกันจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องทำให้เข้มแข็งเพื่อที่จะขจัดปัญหาความอ่อนแอทางเศรษฐกิจแม้ว่าจะทำได้ยาก นอกจากนี้การจัดตั้งสมาคมเพื่อให้เกิดความร่วมมือที่เข้มแข็งก็เปิดโอกาสให้เฉพาะชวานาที่ร่ำรวยซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือมากนัก

(8) การพัฒนาปศุสัตว์ที่ไม่เข้มแข็ง การปศุสัตว์ไม่ได้เป็นอาชีพเสริมในตำบลขยาย ส่วนที่ตำบลทับน้ำการปศุสัตว์เป็นอาชีพเสริมของชาวบ้าน แต่วิทยาการสมัยใหม่ทางปศุสัตว์จะได้รับการยอมรับต่อเมื่อได้มีการสาธิตแล้วว่ามีความปลอดภัยต่อการเลี้ยงอย่างเพียงพอและให้กำไรมากพอ

(9) การพัฒนาอุตสาหกรรมครัวเรือนที่ไม่เข้มแข็ง โดยเฉพาะที่ตำบลทับน้ำมีสาเหตุมาจากการคมนาคมขนส่งที่ไม่ดีพอ ขาดการตลาด เป็นแหล่งรายได้ที่ไม่ดีนัก

และชนิดของสินค้าที่ทำการแข่งขันกับอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ส่วนที่ตำบลขยายไม่มี
ปัญหาเรื่องนี้

(10) ผู้ไรที่ดินทำกินขาดโอกาสการจ้างงาน การจ้างงานทางเกษตรมีน้อย
มากเนื่องจากไม่มีการใช้วิธีการผลิตทางเกษตรแบบเข้ม และการจ้างงานทาง
อุตสาหกรรมมีน้อยมากเช่นกันเนื่องจากไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรม

(11) ขาดการกระจายสินเชื่อ เนื่องจากการให้สินเชื่อผ่านสถาบันการเงินต้อง
ใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน ผู้ไรที่ดินทำกินซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากจึงไม่มีโอกาส
ได้รับสินเชื่อ

การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งประเด็นที่จะค้นคว้าศึกษาว่าภาวะดังกล่าวยังคงมีอยู่หรือ
เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรโดยเฉพาะในเรื่องการถือครองที่ดินและการใช้ที่ดิน และการ
ใช้แรงงานครัวเรือนทั้งภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งรายได้จากการเกษตร
และนอกเกษตร

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระเบียบวิธีการศึกษา

2.1 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งหมายที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและแรงงานซึ่งเน้นปัญหาที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์เกี่ยวกับอิทธิพลของการขยายตัวทางอุตสาหกรรมที่มีต่อการใช้แรงงานของประชากรและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินรวมทั้งการถือครองที่ดิน โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา

- (1) เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินและการใช้ที่ดิน และการใช้แรงงานทั้งภาคเกษตรและนอกเกษตรในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา (2512-2532)
- (2) เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์การใช้แรงงานรวมทั้งรายได้ภาคเกษตรและนอกเกษตร

2.2 ชุมชนที่ศึกษา

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้มุ่งหมายที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้แรงงานและที่ดินโดยเน้นปัญหาที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์เกี่ยวกับอิทธิพลของการขยายตัวทางอุตสาหกรรมซึ่งอยู่ในระยะเริ่มก่อตั้งบริเวณชุมชนริมทางหลวงสายเอเชีย โดยเฉพาะปรากฏการณ์เกี่ยวกับการกว้านซื้อที่ดินบริเวณริมทางหลวงสายนี้ และการบริการรับส่งพนักงานระหว่างหมู่บ้านริมทางหลวงสายนี้กับโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ใน

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงกำหนดให้ชุมชนบ้านขยายซึ่งเป็นชุมชนริมทางหลวงสายเอเชียและชุมชนบ้านทับน้ำซึ่งเป็นชุมชนที่ใช้ทางหลวงสายเอเชียเป็นเส้นทางคมนาคมสำหรับการติดต่อกับโลกภายนอก (แต่ไม่ได้ยู่ติดกับทางหลวงสาย เอเชีย) เป็นชุมชนที่ศึกษา

ชุมชนบ้านขยายอยู่ในพื้นที่ตำบลขยาย ตำบลขยายประกอบด้วย 6 หมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำลพบุรี ด้านตะวันออกของแม่น้ำลพบุรีเป็นที่ตั้งของหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 6 รวมกันเป็นชุมชนหนึ่งและเป็นชุมชนที่ศึกษาตามรายงานนี้ ส่วนด้านตะวันตกของแม่น้ำลพบุรีเป็นที่ตั้งของหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 รวมกันเป็นอีกชุมชนหนึ่งครัวเรือนของชุมชนบ้านขยายที่ศึกษาประกอบด้วย หมู่ที่ 1 มีจำนวน 38 ครัวเรือน หมู่ที่ 2 มีจำนวน 36 ครัวเรือน หมู่ที่ 3 มีจำนวน 45 ครัวเรือน และหมู่ที่ 6 มี จำนวน 34 ครัวเรือน (พื้นที่ของหมู่ที่ 6 ตำบลขยายได้ถูกแบ่งออกมาจากหมู่ที่ 3 ตำบลขยายเมื่อปี 2523) ส่วนตำบลทับน้ำประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน พื้นที่ของตำบลทับน้ำอยู่ต่ำกว่าตำบลใกล้เคียง คือ ตำบลสายทอง ตำบลบ้านม้า และตำบลบ้านลี่ ลักษณะของพื้นที่ของตำบลทับน้ำเป็นแอ่งเว้าคล้ายกันกะทะลาดเอียงลงไปจากหมู่ที่ 5 อยู่สูงที่สุดถัดลงไปคือ หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 1 ซึ่งมีพื้นที่ต่ำสุด ชุมชนบ้านทับน้ำที่ศึกษาคือหมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งของวัดฝั่งแดง

2.3 วิธีการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงเพื่อการเปรียบเทียบภาวะเดิมกับภาวะใหม่ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลใน 2 ลักษณะ ประกอบด้วยลักษณะทดสอบก่อนและหลัง (Pre-test Post-test Design) และลักษณะทดสอบหลังเท่านั้น (Post-test Only Design)

ดังนี้

(1) ลักษณะทดสอบก่อนและหลัง (Pre-test Post-test Design) ใช้วิธีนำข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ใหม่ที่จัดเก็บในปี 2532 มาเปรียบเทียบกับข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์เดิมเท่าที่มีอยู่จากหนังสือเรื่อง " Ayutthaya Village: Social and Economic Conditions of a Rural Population in Central Thailand " ของ Dr. Jacques Amyot ซึ่งเป็นข้อมูลสถิติที่จัดเก็บในปี 2512 โดยตารางคำถามและรหัสคำตอบจากแบบสอบถามที่ใช้ในปี 2532 นำมาจากตารางคำถามและรหัสคำตอบจากแบบสอบถามชุดเดิมที่ใช้ในปี 2512 เฉพาะส่วนที่จะนำมาใช้วิเคราะห์เรื่องการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและแรงงานซึ่งเป็นประเด็นปัญหาหลักของการวิจัยครั้งนี้

(2) ลักษณะทดสอบหลังเท่านั้น (Post-test Only Design) ใช้วิธีนำข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ใหม่ที่จัดเก็บในปี 2532 มาเปรียบเทียบกับข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์เดิม (ซึ่งไม่ได้จัดเก็บและรวบรวมไว้ในปี 2512) โดยให้ผู้ตอบคนเดียวกันระลึกภาพเดิม (Recall Technique) ในส่วนที่จะนำมาใช้วิเคราะห์เรื่องการถือครองที่ดินและการใช้ที่ดินรวมทั้งผลผลิตเปรียบเทียบปี 2511 ปี 2522 และปี 2532 แต่การจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลตามวิธีนี้สามารถทำได้จริงเฉพาะที่เกี่ยวกับเรื่องการถือครองที่ดินและการขายที่ดินเปรียบเทียบปี 2511 ปี 2522 และปี 2532 เท่านั้น

การจัดเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ใช้ผู้ช่วยนักวิจัยจำนวน 3 คน และใช้ระยะเวลา 12 เดือน เริ่มจากเดือนตุลาคม 2532 ถึงเดือนกันยายน 2533 ผู้ช่วยนักวิจัย 2 คนแรกเป็นผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งจบการศึกษาระดับปริญญาตรีได้เข้าพักอยู่กับกำนันตำบลขยายและอีกคนหนึ่งเป็นนักศึกษาระดับปริญญาเอกชาวอังกฤษ (ซึ่งทางมหาวิทยาลัย Hull ประเทศอังกฤษ ได้ขอให้ผู้เขียนเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำการทำวิจัย

ภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลสำหรับการทำวิทยานิพนธ์) ได้เข้าพักอยู่ที่ทำการ
สภาตำบลทับน้ำซึ่งกำนันตำบลทับน้ำจัดไว้ให้ผู้ช่วยนักวิจัยทั้ง 3 คนนี้อาศัยอยู่ในชุมชน
ที่ศึกษาเต็มเวลา โดยในระยะเวลา 4 เดือนแรกเป็นช่วงการทำควมคุ้นเคยกับชาวบ้าน
การเรียนรู้วัฒนธรรมพื้นบ้านและการสังเกตการณ์เกี่ยวกับสภาพทางกายภาพ ต่อมา
ในเดือนที่ 5 และเดือนที่ 6 เป็นช่วงจัดเก็บข้อมูลตามแบบสอบถามเฉพาะส่วนแรกซึ่ง
เกี่ยวกับข้อมูลทางประชากรและแรงงาน (ข้อมูลส่วนนี้ได้รับการบันทึกและวิเคราะห์
ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยคอมพิวเตอร์ในเดือนที่ 7 และเดือนที่ 8) และเดือนที่ 7 และ
เดือนที่ 8 เป็นช่วงจัดเก็บข้อมูลตามแบบสอบถามเฉพาะส่วนที่สองซึ่งเกี่ยวกับข้อมูลการ
ใช้ที่ดินและรายได้ (ข้อมูลส่วนนี้ได้รับการบันทึกและวิเคราะห์ข้อมูลเชิง
ปริมาณด้วยคอมพิวเตอร์ในเดือนที่ 9 และเดือนที่ 10) ส่วนตั้งแต่เดือนที่ 9 จนถึง
เดือนที่ 12 เป็นช่วงจัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อเป็นรายละเอียดประกอบผลการ
วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทดสอบก่อนและหลัง (Pre-test Post-test Design) ใช้วิธีเปรียบเทียบตารางวิเคราะห์ที่ได้จากการจัดเก็บและรวบรวมในปี 2532
กับตารางวิเคราะห์ที่มีอยู่จาก หนังสือเรื่อง " Ayutthaya Village: Social and
Economic Conditions of a Rural Population in Central Thailand " ซึ่งเป็นข้อ
มูลสถิติที่จัดเก็บในปี 2512 โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ด้วยตารางไขว้ (Crosstabulation)
รวมทั้งการเสนอข้อมูลด้วยแผนภูมิ

การวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทดสอบหลังเท่านั้น (Post-test Only Design)

ใช้วิธีเปรียบเทียบสถานการณ์ใหม่ในปี 2532 กับสถานการณ์เดิมในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการถือครองที่ดินและการขายที่ดินเปรียบเทียบปี 2511 ปี 2522 และปี 2532 โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ด้วยตารางไขว้ (Crosstabulation) และในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรายได้โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ด้วยวิธีพหุสัมพันธ์ถดถอย (Multiple Regression)

2.5 การเสนอรายงาน

รายงานต่อจากนี้ในบทที่ 3 จะเป็นการเสนอเนื้อหาการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในช่วง 20 ปีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพโดยเน้นด้านการคมนาคมและสื่อสาร ด้านทรัพยากรที่ดินและแหล่งน้ำ และด้านโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางประชากรโดยเน้นโครงสร้างทางอายุและเพศ สถานภาพสมรส การประกอบอาชีพ และระดับการศึกษา ด้วยการเปรียบเทียบข้อมูลปี 2512 กับปี 2532 ในบทที่ 4 จะเสนอผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงขนาดการถือครองที่ดิน และสถานภาพการใช้ที่ดิน และการเปลี่ยนแปลงขนาดการใช้ที่ดินด้วยการเปรียบเทียบข้อมูลปี 2512 กับปี 2532 รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงการขายที่ดินระหว่างช่วง 2513-2522 กับปี 2523-2532 ในบทที่ 5 จะเสนอผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงรายได้ และรายจ่ายของครัวเรือน และการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ต่อแรงงาน รวมทั้งกรณีศึกษาเกี่ยวกับการกระจายอาชีพในครัวเรือน ส่วนบทที่ 6 จะเป็นการสรุป ประกอบกับการอภิปรายผลจากการศึกษาและการเสนอข้อพิจารณาเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาชุมชน

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและประชากร

รายงานในบทนี้เสนอผลจากการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ โดยเน้นด้านการคมนาคมและสื่อสาร ด้านทรัพยากรที่ดินและแหล่งน้ำ และด้านโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางประชากรโดยเน้นโครงสร้างทางอายุ และเพศ สถานภาพสมรส การประกอบอาชีพ และระดับระดับการศึกษา ด้วยการเปรียบเทียบข้อมูลปี 2512 กับปี 2532

3.1 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

3.1.1 ชุมชนบ้านขยาย

3.1.1.1 การคมนาคมและสื่อสาร

ชุมชนบ้านขยายอยู่ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 82 ถึง 83 ของทางหลวงแผ่นดิน สายเอเชียหมู่ที่ 6 เป็นหมู่บ้านซึ่งมีความสะดวกในด้านการคมนาคมมากเพราะอยู่ริมทางหลวงแผ่นดินสายเอเชียชาวบ้านส่วนใหญ่ของหมู่บ้านอื่นออกสู่ถนนสายเอเชียได้โดยมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ถนนเลียบบ้านของชุมชนบ้านขยายจากถนนสายเอเชียเลียบบ้าน ตั้งแต่หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 3 หมู่ 2 และหมู่ที่ 1 ตามลำดับ เป็นถนนที่สร้างขึ้นจากงบประมาณโครงการสร้างงานในชนบทตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 โดยทำการ

ซ่อมแซมครั้งหลังสุดเมื่อปี พ.ศ.2529 ถนนดังกล่าวนี้ไปบรรจบกับถนนของ
ชลประทานซึ่งสร้างเลียบบคลองชลประทานและถนนเลียบบคลองชลประทานสายนี้อยู่ถัด
จากชุมชนไปทางตะวันออกประมาณ 150 เมตร ถนนทั้ง 2 สายนี้เป็นถนนลูกรังซึ่ง
ไปบรรจบกันที่สุตเขตหมู่ที่ 1 ของตำบลขยายและอยู่ไกลจากทางหลวงแผ่นดิน
สายเอเชียประมาณ 1 กิโลเมตร ถ้าเดินทางไปตามถนนเลียบบคลองชลประทานจะ
ไปออกทางหลวงแผ่นดินสายเอเชียได้ที่เชิงสะพานข้ามแม่น้ำป่าสัก อำเภอนครหลวง

ส่วนการคมนาคมทางแม่น้ำลพบุรีนั้น แต่เดิมชาวบ้านใช้การคมนาคมทาง
เรือต่อมาเมื่อมีถนนชาวบ้านจึงหันมาใช้การเดินทางโดยรถยนต์เพราะสะดวกและ
รวดเร็ว แต่ยังมีชาวบ้านที่ใช้การคมนาคมทางเรืออยู่ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่อยู่ริมแม่น้ำ
และอยู่ไกลจากทางหลวงแผ่นดินสายเอเชียและใช้เพื่อการเดินทางเข้าตัวจังหวัด
พระนครศรีอยุธยาเท่านั้น เรือโดยสารจะรองรับคนโดยสารที่ทำน้ำของโรงเรียนวัด
จอมเกษ โดยมีเวลาออกเรือทุก 1 ชั่วโมง เรือจะล่องไปตามแม่น้ำลพบุรีจนสุดปลาย
ทางที่ทำตลาดหัวรอในตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยคิดค่าโดยสารคนละ 5 บาท
สำหรับการติดต่อกับตลาดโดยเฉพาะการซื้ออาหารนั้น ชาวบ้านมักไปที่ตลาดอำเภอ
บางปะหันซึ่งอยู่ไกลจากตำบลขยายประมาณ 5 กิโลเมตรหรือซื้อจากรถที่เข้ามาขาย
ในหมู่บ้านเป็นประจำทั้งอาหารสดและผลไม้

ในด้านการสื่อสารทางไปรษณีย์ บุรุษไปรษณีย์เข้ามาส่งจดหมายตามบ้านใน
ชุมชนบ้านขยายทุกวันจันทร์ ยกเว้นการส่งโทรเลขซึ่งบุรุษไปรษณีย์มาส่งให้ชาวบ้านซึ่ง
เป็นผู้รับทันที ส่วนการส่งจดหมายของชาวบ้านนั้น ปกติชาวบ้านจะฝากนักเรียนหรือ
ชาวบ้านด้วยกันส่งในอำเภอบางปะหันหรือในอำเภอพระนครศรีอยุธยา

3.1.1.2 ทรัพยากรที่ดินและแหล่งน้ำ

พื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนบ้านขยายจะอยู่บริเวณทางด้านตะวันออกของหมู่บ้านลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทราย คุณภาพของดินเหมาะในการนำมาทำอิฐซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ทำกันแพร่หลายในชุมชนบ้านขยาย แต่ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้ใช้ดินในชุมชนเนื่องจากหน้าดินซึ่งเหมาะกับการทำอิฐแทบจะไม่มีอีกแล้วและจำเป็นต้องเหลือหน้าดินไว้ทำนา นอกจากนี้ถ้าชาวบ้านขุดดินจากที่ดินซึ่งใช้ในการทำนามากเกินไปจะทำให้ที่ดินเป็นแอ่งไม่สามารถใช้ในการทำนาได้ ดังนั้นชาวบ้านที่ทำอิฐจึงต้องซื้อดินที่ขุดมาขายจากที่อื่นโดยเฉพาะตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2525 มีนายหน้าซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนบ้านขยายมาติดต่อกับชาวบ้านที่ทำอิฐ เมื่อชาวบ้านต้องการที่จะซื้อดิน นายหน้าก็จะไปติดต่อกับบริษัทที่มีรถ ขุดดินและรถขนดินที่จะไปติดต่อกับซื้อดินจากชาวบ้านที่ต้องการขายดินในที่ดินของตนเองในเขตอำเภอบางปะหันหรืออำเภอมหาสารแล้วนำมาขายชาวบ้านที่ทำอิฐอีกทีหนึ่ง การช่วยเหลือแรงงานในชุมชนบ้านขยายมีน้อยมาก การลงแขกในการทำนาแทบจะไม่ปรากฏ ส่วนใหญ่จะมีแต่การจ้างแรงงานทั้งสิ้น การช่วยเหลือแรงงานที่ยังเห็นได้มักเป็นงานบุญเกี่ยวกับวงจรชีวิต เช่น งานแต่งงาน งานบวช และงานศพของครัวเรือนที่สนิทสนมกันก็จะไปช่วยงานถือเสมือนเป็นการตอบแทนซึ่งกันและกัน กล่าวคือเมื่อตนเองจัดงานชาวบ้านที่ตนเองไปร่วมงานก็จะมาช่วยงานบ้าง ส่วนการช่วยเหลือแรงงานแก่ชุมชนมักทำเฉพาะวันเนื่องในโอกาสสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็จะมี ชาวบ้านหมู่บ้านละประมาณ 10 คนมาร่วมกันทำความสะอาดและตกแต่งสถานที่สาธารณะและบริเวณวัด ชาวบ้านที่มาร่วมนั้นก็มักจะเป็นชาวบ้านคนเดิมที่เคยมาร่วมในครั้งก่อนๆ สำหรับโครงการการสร้างงานในชนบท (กสข.) ของชุมชนบ้านขยายจะเป็นการ

จ้างเหมาแรงงานมาจากที่อื่นเพื่อมาทำงาน เพราะไม่มีชาวบ้านในชุมชนมารับจ้างทำงานเนื่องจากชาวบ้านมีอาชีพทำอิฐประจำอยู่แล้วและผู้รับจ้างทำอิฐก็ได้ค่าแรงมากกว่าที่จะมาทำงานโครงการ กสช.

แหล่งน้ำธรรมชาติของชุมชนบ้านขยายได้แก่แม่น้ำลพบุรีซึ่งมีน้ำตลอดปี แม้ในฤดูแล้งก็ยังมีน้ำพอใช้ในการอุปโภคได้ในระยะ 1-2 ปีที่ผ่านมานี้มีช่วงที่น้ำในแม่น้ำลพบุรีได้เกิดการเน่าเสีย คือช่วงเดือนมกราคมประมาณ 2-3 สัปดาห์ เนื่องจากช่วงดังกล่าวเป็นช่วงเก็บเกี่ยวข้าวนาปีจึงได้มีการระบายน้ำออกจากที่นาลงแม่น้ำลพบุรีและน้ำในแม่น้ำมีปริมาณน้อยจึงไม่พอที่จะไล่น้ำทิ้ง จึงเกิดการเน่าเสียของน้ำ โดยเฉพาะในตอนเย็นเพราะน้ำในแม่น้ำลพบุรีไม่ไหลลงแต่กลับไหลขึ้นซึ่งเกิดจากน้ำทะเลหนุน ส่วนตอนเช้าปริมาณน้ำที่เน่าเสียจะมีน้อยเพราะน้ำในแม่น้ำจะไหลลง ถ้าเป็นช่วงมีปริมาณน้ำเน่าเสียมากจะไม่สามารถนำมาใช้อุปโภคได้

การรับน้ำในการทำนาได้จากคลองส่งน้ำชลประทานจากประตูระบายน้ำวัดพระงามซึ่งอยู่ไปทางเหนือประมาณ 1-2 กิโลเมตร ส่วนการระบายน้ำจะมีปัญหาในการระบายน้ำในช่วงเก็บเกี่ยว เพราะจะมีการระบายน้ำมาจากที่นาที่อยู่เหนือขึ้นไป นอกจากนี้ พื้นที่ของชุมชนบ้านขยายส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มอยู่แล้วและชาวบ้านเคยขุดดินมาทำอิฐจึงทำให้พื้นที่เป็นแอ่งซึ่งชาวบ้านเรียกพื้นที่ชุมชนบ้านขยายว่าเป็นทุ่งน้ำทิ้ง

น้ำเพื่ออุปโภคส่วนใหญ่จะได้มาจากการสูบน้ำจากแม่น้ำลพบุรีขึ้นมาใช้ ส่วนน้ำเพื่อบริโภคส่วนใหญ่จะได้มาจากน้ำฝนและน้ำประปา แต่น้ำประปาก็ยังไม่มีครบทุกหมู่บ้าน มีเพียงหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 เท่านั้น ประปาของหมู่บ้านตั้งอยู่ที่วัดประจำชุมชน (วัดจอมเกษ) ซึ่งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ประปาหมู่บ้านนี้จัดสร้างขึ้นจากงบประมาณโครงการสร้างงานในชนบท (กสช.) ปี พ.ศ.2531 โดยสร้างแท็งค์น้ำ 2 แท็งค์ขนาด

37 ลูกบาศก์เมตรโดยสูบน้ำขึ้นมาจากน้ำบาดาล ต่อมาได้ใช้งบประมาณโครงการสร้างงานในชนบทปี พ.ศ.2532 โดยมีแผนการขยายเขตบริการไปในหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 6 แต่ขยายเขตบริการได้จริงเพียง 2 หมู่ คือหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 เงินโครงการก็หมดและการขยายเขตบริการในหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 ก็ยังไม่ครบทุกครัวเรือน ดังนั้นเมื่อน้ำฝนที่เก็บกักไว้เพื่อบริโภคหมดก่อนฤดูฝน ชาวบ้านบางครัวเรือนก็จำเป็นต้องใช้น้ำจากแม่น้ำลพบุรีมาใช้ในการบริโภคด้วย

3.1.1.3 โครงสร้างพื้นฐาน

การจัดกลุ่มหมู่บ้านของชุมชนบ้านขยายอยู่ในลักษณะการปลูกบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำลพบุรี ลักษณะบ้านเป็นบ้านไม้ทรงไทยชั้นเดียวใต้ถุนสูง บ้านที่สร้างอยู่ริมน้ำและสร้างอยู่ใกล้กันมักมีทางเดินเชื่อมต่อระหว่างบ้านและมีทางลงไปแม่น้ำด้วย ส่วนบ้านที่สร้างใหม่ในระยะหลังมักจะสร้างอยู่ริมถนนเลียบบนหมู่บ้าน ชาวบ้านจำนวนมากใช้ประโยชน์จากบริเวณบ้านสำหรับการทำอิฐโดยเฉพาะการทอดอิฐ (การนำดินที่ผสมกับแกลบแล้วมาใส่ลงบล็อก) ซึ่งต้องใช้บริเวณมากสำหรับการตากอิฐ

ชุมชนบ้านขยายมีวัดจอมเกษเป็นวัดประจำชุมชนและโรงเรียนวัดจอมเกษเป็นโรงเรียนประจำชุมชน ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 วัดจอมเกษมีเจ้าอาวาสและพระภิกษุอีก 7 รูป ส่วนโรงเรียนวัดจอมเกษแต่เดิมตั้งแต่ปี พ.ศ.2477 ได้อาศัยวัดจอมเกษเป็นสถานที่ใช้ในการเรียนการสอน ต่อมาในปี พ.ศ.2510 ได้รับงบประมาณแผ่นดินสร้างอาคารเรียน ในปีการศึกษา 2532 โรงเรียนวัดจอมเกษมีนักเรียนทั้งหมด 117 คน มีครูทั้งหมด 8 คน ในจำนวนนี้มีครู 4 คนที่มีบ้านและมีครอบครัวอยู่ในชุมชนบ้านขยาย

ชุมชนบ้านขยายมีสถานีอนามัยตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ในบริเวณวัดและโรงเรียนวัด

จอมเกษโดยมีเขตบริการทั้ง 6 หมู่บ้านในตำบลขยาย สถานีอนามัยของตำบลมี
เจ้าหน้าที่อนามัยประจำอยู่ 3 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่บริหารงานสาธารณสุข 1 นาย
และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข 2 นาย โดยในแต่ละเดือนจะมีแพทย์จากโรงพยาบาลจังหวัด
เข้ามาทำการตรวจรักษาชาวบ้านเดือนละครั้งในวันพฤหัสบดีสุดท้ายของเดือน ใน
ชุมชนบ้านขยายมีการจัดตั้งกองทุนยาในหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 6 นอกจากนี้ยังมีอาสาสมัคร
สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กับผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) ในกรณีที่ชาวบ้านมี
อาการเจ็บป่วยเล็กน้อยชาวบ้านก็จะมาที่สถานีอนามัย แต่ชาวบ้านที่มีฐานะดีมักจะไปหา
แพทย์ตามคลินิกในอำเภอบางปะหันหรือในตัวจังหวัด ถ้ามีอาการเจ็บป่วยมากก็จะ
ไปรักษาที่โรงพยาบาลสังฆราชที่อำเภอนครหลวงซึ่งอยู่ห่างจากตำบลขยายประมาณ 6
กิโลเมตรหรือไปรักษาที่โรงพยาบาลประจำจังหวัด

ในด้านการใช้ไฟฟ้า ชุมชนบ้านขยายเริ่มมีการให้บริการทั่วถึงทุกครัวเรือนทั้ง
6 หมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2521 และบางครัวเรือนไฟฟ้าใช้กับเครื่องไม้อัดและไม้อกลบให้
ละเอียดในการทำอิฐในช่วงก่อนที่จะมีไฟฟ้าใช้นั้น ชาวบ้านใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดเพื่อ
แสงสว่างและใช้แบตเตอรี่กับวิทยุ ต่อมาเมื่อมีไฟฟ้าใช้จึงได้มีเครื่องใช้ไฟฟ้าตาม
มามากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะครัวเรือนแทบทุกครัวเรือนมีโทรทัศน์และครัวเรือนส่วน
ใหญ่มีตู้เย็นและบางครัวเรือนมีเครื่องสไตรโอและเครื่องขยายเสียง

สถาบันสินเชื่อที่เป็นทางการซึ่งชาวบ้านใช้บริการได้แก่ธนาคารเพื่อการ
เกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) การกู้ยืมเงินของชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้วิธีกู้ยืม
แบบบุคคลในฐานะสมาชิก ธกส. และการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์การเกษตรก็สามารถกู้
เงินแบบกลุ่มจาก ธกส. การกู้ยืมภายในหมู่บ้านมีบางครัวเรือนที่กู้ยืมเงินกันซึ่งมีจำนวน
เงินไม่มากนักเพื่อนำไปใช้จ่ายในครัวเรือนหรือกู้ยืมเงินโดยวิธีซื้อเชื่อ เช่น ซื้ออาหาร

และข่าวสารจากร้านค้าในหมู่บ้าน :

ปัจจุบันในเรื่องต่างๆเกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ชาวบ้านมักจะไปแจ้งตำรวจที่สถานีตำรวจอำเภอบางปะหัน ก่อนหน้านี้นักหมู่บ้านเคยมีกิจกรรมไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.) เพื่อเดินตรวจรักษาความปลอดภัย เมื่อหมู่บ้านมีความสงบเรียบร้อยดีและชาวบ้านไม่เห็นความสำคัญของการเดินตรวจแล้วกิจกรรมไทยอาสาป้องกันชาติจึงได้เลิกไป

3.1.2 ชุมชนบ้านทับน้ำ

3.1.2.1 การคมนาคมและสื่อสาร

การที่ตำบลนี้มีชื่อว่าตำบลทับน้ำเป็นเพราะบริเวณโดยรอบเป็นที่ลุ่ม เมื่อถึงฤดูฝนจะมีน้ำท่วมมากกว่าบริเวณอื่นจึงเรียกว่าทับน้ำ ซึ่งแปลว่าบ้านเล็กๆ ในบริเวณที่มีน้ำท่วมมาก

เมื่อประมาณ 100 ปีที่แล้วบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนจะอยู่เป็นหย่อมๆอยู่ใกล้กัน โดยปลูกติดกับคลองทับน้ำ ปัจจุบันมีบ้านเรือนที่สร้างขึ้นใหม่ได้ปลูกติดกับถนนบ้างแล้วเพื่อความสะดวกในการคมนาคมบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ทรงไทยชั้นเดียว มีใต้ถุนสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วม และใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์รวมทั้งนั่งจักสาน

ในสมัยก่อนชาวบ้านเดินทางติดต่อกับอำเภอพระนครศรีอยุธยาหรือตำบลข้างเคียงโดยเรือ แต่เมื่อถึงปี 2518 มีการสร้างถนน ชาวบ้านจึงหันมาใช้บริการคมนาคมทางบกกันมากขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้รถประจำทางซึ่งเป็นรถสองแถวใหญ่และเล็กวิ่งจากหมู่ที่ 1-2-3-4-5 แล้วไปบ้านม้าและสุดสายที่ตลาดบางปะหัน รถจะมีมากในช่วงเช้าและเย็นทั้งขาเข้าและขาออก นอกจากนี้ยังมีมอเตอร์ไซค์รับจ้างจากตลาด

อำเภอบางปะหันเข้ามาวัดฝั่งแฉกซึ่งเป็นวัดประจำชุมชน โดยเฉพาะเมื่อหลังหมดเวลา
เดินรถประจำทางหรือรถสองแถวก็สามารถจ้างวานให้เข้ามาส่งได้ในราคาประมาณ
20-30 บาท

เส้นทางที่เข้ามายังตำบลทับน้ำ ได้แก่

1. จากทางหลวงแผ่นดินสายเอเชีย ก.ม.ที่ 93 เข้ามาทางวัดโพธิ์ทอง
ตำบลบ้านม้า อ.บางปะหัน จนถึงวัดฝั่งแฉกเป็นถนนลูกรังระยะทางประมาณ 4 กม.
ชาวบ้านนิยมใช้กัน

2. จากทางหลวงแผ่นดินสายเอเชียเข้ามาทางวัดตลาดแก้ว ตำบลบางนางร้า
อ.บางปะหัน จะผ่านตำบลบ้านม้าก่อนแล้วจึงเข้าหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 3 ระยะทางประมาณ
5 กม. รถสองแถววิ่งสายนี้

3. จากทางหลวงแผ่นดินสายเอเชียเข้ามาทาง ตำบลบ้านลี่ อ.บางปะหันจะ
ผ่านหมู่ที่ 1-2-3-4 ระยะทางประมาณ 7 กม. แต่ทางแคบชาวบ้านไม่นิยมใช้

4. เส้นทางจาก อำเภอป่าโมกข์ จ.อ่างทอง เข้ามาทางหมู่ที่ 4 แต่ทางไม่ดี
โดยเฉพาะฤดูฝนรถยนต์วิ่งเข้ามาไม่ได้ ระยะทางประมาณ 7 กม.

บุรุษไปรษณีย์เข้ามาส่งจดหมายสัปดาห์ละ 2 วัน คือวันจันทร์และวัน
พฤหัสบดีโดยจะฝากจดหมายไว้ที่โรงเรียนวัดฝั่งแฉก แล้วครูจะฝากจดหมายนั้นให้เด็ก
นักเรียนเป็นผู้ช่วยส่งไปยังบ้านผู้รับอีกทีหนึ่ง ถ้าเป็นโทรเลข พัสดุ หรือจดหมายลง
ทะเบียน บุรุษไปรษณีย์จะเป็นผู้ส่งไปยังบ้านผู้รับเอง ส่วนการส่งจดหมายนั้นมีตู้ตั้ง
จดหมายที่ร้านค้า แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะนำไปหรือฝากกันไปกับรถยนต์ที่ไปตลาด
บางปะหันให้ไปทิ้งที่ตู้ไปรษณีย์ในตัวตลาด

3.1.2.2 ทรัพยากรที่ดินและแหล่งน้ำ

พื้นที่ในชุมชนบ้านทับน้ำส่วนใหญ่ใช้ปลูกข้าว นาข้าวจะอยู่ติดกับถนน และคลองทับน้ำ นอกจากนี้ชาวบ้านยังปลูกมันเทศ ข้าวโพด งามและถั่วในฤดูแล้ง อีกด้วยแต่ปลูกในปริมาณไม่มาก

คุณภาพของดินในชุมชนทับน้ำมีลักษณะเป็นดินเหนียวและปนทรายเล็กน้อย ชาวบ้านสามารถปลูกข้าวได้ผลดีโดยใช้ปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์และใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์เพียงเล็กน้อยเท่านั้น และชาวบ้านยังปลูกพืชหมุนเวียน เช่น มันเทศ และถั่ว เพื่อช่วยเพิ่มปุ๋ย ในดินอีกด้วย

ชุมชนบ้านทับน้ำมีคลองผ่านตำบลทับน้ำ เรียกว่าคลองทับน้ำ เวลาหน้าแล้ง ชาวบ้านจะจับปลาแล้วนำไปขาย ชาวบ้านใช้น้ำฝนและน้ำจากคลองทับน้ำซึ่งได้รับน้ำ จาก 2 ด้านที่ปล่อยเข้ามายังคลองนี้ โดยทางทิศเหนือได้รับน้ำจากโครงการชลประทานมหาธาราของจังหวัดสิงห์บุรีซึ่งปล่อยน้ำเข้ามาทางหมู่ที่ 5 ส่วนทางทิศใต้ นั้นได้รับน้ำจากคลองบางกุ้ง ตำบลบ้านกุ่ม อ.บางบาล จ.พระนครศรีอยุธยาส่งผ่านเข้ามาทางคลองสาร ผ่านหมู่ที่ 1-2-3-4-5 และที่คลองบางกุ้งนี้จะมีประตูน้ำเมื่อระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาสูงกว่าระดับน้ำในคลองที่ตำบลบ้านกุ่ม เจ้าหน้าที่ของกรมชลประทาน ก็จะเปิดประตูน้ำเพื่อให้น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาไหลเข้ามา แต่ถ้าระดับน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาลดลงต่ำกว่าระดับน้ำในคลองที่ตำบลบ้านกุ่ม เจ้าหน้าที่ของกรมชลประทาน ก็จะปิดประตูน้ำเพื่อไม่ให้น้ำไหลออกไป ในปี 2521-2523 และปี 2526 มีน้ำท่วมมาก เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่ม ทำให้ชาวนาต้องขาดทุนเพราะข้าวจมน้ำ และใช้เรือในการคมนาคมแทนรถยนต์ ส่วนในปีอื่นนั้นก็มีน้ำท่วมบ้างในช่วงเดือนตุลาคม-มกราคม

ในช่วงหน้าน้ำท่วมและหน้าแล้ง ชาวบ้านมีรายได้จากการจับปลาเพราะทับน้ำ

เป็นแหล่งที่มีปลาชุมชุมและเป็นปลาพันธุ์ที่ชาวบ้านชอบรับประทานจึงขายได้ในราคาดี นอกจากนั้นแล้วชาวบ้านในหมู่ 3 ยังจับงูเพื่อนำไปขายในช่วงน้ำท่วมได้อีกด้วย เนื่องจากจะหนีน้ำขึ้นไปอยู่ตามต้นไม้ ชาวบ้านที่จับปลาและงูขายมีรายได้ประมาณวันละ 500-700 บาทในช่วงนั้น

การใช้น้ำเพื่อการบริโภค ชาวบ้านใช้น้ำฝนและน้ำประปาจากวัดฝั่งแดงซึ่งมีแท่งค้ำน้ำขนาดประมาณ 37 ลูกบาศก์เมตรโดยสูบน้ำบาดาลขึ้นมา แท่งค้ำน้ำนี้สร้างประมาณปี พ.ศ.2514 น้ำประปาที่ส่งไปยังหมู่บ้านที่ 2-3-4-5 นั้น สามารถใช้กันอย่างทั่วถึง ส่วนชาวบ้านในหมู่ที่ 1 นั้นใช้บริการน้ำประปาจากวัดศรีวงค์ซึ่งเป็นวัดในชุมชนใกล้เคียง

การช่วยเหลือแรงงานในการปลูกข้าวและเก็บเกี่ยวข้าวจะใช้แรงงานทั้งจากครัวเรือนญาติของตนและการจ้างคนงานจากภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง แต่ในระยะหลังนี้ชาวบ้านประสบปัญหาเรื่องนี้มากเนื่องจากไม่มีคนในท้องถิ่นรับจ้าง จึงรับคนงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาช่วยเก็บเกี่ยวเพื่อให้ทันกับข้าวเพราะมิฉะนั้นจะทำให้ข้าวกรอบและเสียราคา

ในช่วงหลังการปลูกข้าวและหลังการเก็บเกี่ยวข้าว ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้อพยพเพื่อไปหางานทำที่อื่น เช่น การเข้าไปทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล หรือรับจ้างทำไร่ตามจังหวัดใกล้เคียงในภาคกลาง เช่น ลพบุรี เพชรบุรีและอ่างทอง เพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัว เมื่อพอจะมีรายได้บ้างก็จะส่งเงินกลับมายังบ้านพร้อมทั้งกลับมาเยี่ยมบ้านในบางครั้ง แต่ถ้างานที่ทำมีรายได้ดีก็จะทำอยู่เลยจะไม่กลับมารับจ้างถึงแม้จะเป็นช่วงปลูกหรือช่วงเก็บเกี่ยวก็ตาม จนทำให้บางครั้งเจ้าของที่นาประสบปัญหาในการจ้างคนงานให้มาเก็บเกี่ยวเพราะคนงานมีไม่พอ ต้อง

นำคนมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จากจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดนครราชสีมา โดยมากก็นอยู่ที่บ้านจนกว่าจะเก็บเกี่ยวเสร็จ นอกจากนี้ชาวนาส่วนหนึ่งประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำนาจนไม่สามารถที่จะอยู่ต่อไปได้เพราะมีหนี้สินมากจึงทำให้ต้องขายนาแล้วอพยพออกไปรับจ้างทำไร่ที่จังหวัดอื่น

อย่างไรก็ตาม มีโรงงานอิฐสร้างขึ้นมาใหม่ทีบริเวณบ้านหม้า จำนวน 4-5 โรงซึ่งสร้างในช่วงต้นปี 2532 ที่ผ่านมา ชาวบ้านซึ่งไม่มีที่ดินทำกินจึงสามารถที่จะทำงานที่โรงอิฐเหล่านี้ได้โดยจะมีรายได้วันละประมาณ 40-50 บาท ส่วนผู้สูงอายุไม่สามารถทำงานหนัก ๆ ได้ก็จะรับจ้างเย็บบอบ เข้าขอบบอบซึ่งอัตราค่าจ้างนั้นขึ้นอยู่กับความถี่ของใบลาน ถ้าใบลานมีความถี่มากราคาจะได้ประมาณ 2.25 บาท ส่วนราคาต่ำสุดนั้นคือใบละ 50 สตางค์ โดยเฉลี่ยชาวบ้านจะเย็บได้ประมาณวันละ 10-15 ใบ

3.1.2.3 โครงสร้างพื้นฐาน

ตำบลทับน้ำมีศูนย์กระจายข่าวตั้งขึ้นที่หมู่ที่ 4 ซึ่งได้เปิดใช้ตั้งแต่เดือนเมษายน 2532 โดยใช้งบประมาณของโครงการสร้างงานในชนบทและจากราษฎรสมทบเพื่อใช้เป็นสถานที่ประชุมเป็นศูนย์แจ้งข่าวสารที่สำคัญเพื่อให้ชาวบ้านได้ทราบ เช่น การเสนอข่าว 7 โมงเช้า การนัดประชุม ซึ่งจัดให้มีทุกวันที่ 10 ของทุกเดือนนอกจากนั้นยังมีการส่งเสียงไปตามสายโดยติดลำโพงไว้ตามเสาตามหลังคาบ้านเพื่อใช้แจ้งข่าวสารทางราชการบริเวณที่ใช้คือหมู่ 2-3-4-5 ส่วนชาวบ้านหมู่ที่ 1 นั้นใช้เสียงตามสายจากวัดศรีแก้วค์

ระบบไฟฟ้าหมู่บ้านสร้างในปี 2526 โดย ส.ส.ประเสริฐ บุญสม ร่วมกับราษฎรช่วยกันออกทุนสมทบมีการให้บริการอย่างทั่วถึงตลอดทั้ง 5 หมู่บ้าน มีสถานี

ย่อยที่ตลาดบางปะหันเป็นระบบอัตโนมัติ ถ้ามีไม้ไปฟาดหรือลมแรงไฟจะตัดเองโดยอัตโนมัติ และถ้าชาวบ้านมีปัญหาก็สามารถแจ้งให้เจ้าหน้าที่เข้ามาดูแลแก้ไขได้

ส่วนวัดนั้น ได้รับการจัดสร้างคู่กับตำบลทับน้ำ โดยเดิมเป็นวัดอยู่กลางทุ่ง ชาวบ้านเรียกว่าวัดตากแดด และมีพระอุโบสถสร้างเมื่อปี 2440 จนเมื่อสร้างโรงเรียนปี 2478 จึงเปลี่ยนชื่อวัดเป็นวัดฝั่งแดด วัดนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 ปัจจุบันมีเจ้าอาวาสซึ่งเคยเป็นครูใหญ่โรงเรียนวัดฝั่งแดดก่อนปลดเกษียณ วัดเป็นสถานที่ที่ประชุมในทุกวันๆ 10 ของทุกเดือน และเป็นสถานที่ทำบุญในวันสำคัญต่างๆ ทางศาสนา

โรงเรียนวัดฝั่งแดดอยู่ที่หมู่ที่ 2 สร้างเมื่อปี 2507 แต่ก่อนโรงเรียนอยู่ในวัดฝั่งแดด ในปีการศึกษา 2532 โรงเรียนนี้มีครู 9 คน นักเรียน 168 คน

ตำบลทับน้ำมีสถานีอนามัยซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 ใกล้โรงเรียนและวัดฝั่งแดด มีเจ้าหน้าที่อนามัยประจำอยู่ 2 คน ชาวบ้านสามารถมาใช้บริการได้ทั้งการตรวจรักษาโรคทั่วไปรวมทั้งการฉีดวัคซีนป้องกันโรคโปลิโอ ไข้หวัด และโรคอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีกองทุนยาประจำหมู่บ้านเพื่อจำหน่ายยาสามัญประจำบ้านซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4

สถาบันสินเชื่อที่เป็นทางการซึ่งชาวบ้านใช้บริการได้แก่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ชาวบ้านมีสหกรณ์การเกษตรสามารถกู้ยืมเงินจาก ธกส. ได้ โดยมีหลักฐานและคนค้ำประกัน

ระบบความปลอดภัยมีกิจกรรมไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสพช.) เพื่อเดินตรวจรักษาความปลอดภัย แต่จะใช้ใน ช่วงที่มิ่งงานวัด การรวมกลุ่มทางด้านการปกครองมีการประชุมทุกวันๆ 10 ของทุกเดือนโดยปฏิบัติกันมานานแล้วเพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกันของชาวบ้านโดยกำหนดเป็นประธาน รวมทั้งการประชุมแบ่งงานเพื่อซ่อมแซมถนนลูกรังที่เป็นหลุมเป็นบ่อ ตัดต้นไม้ที่กีดขวางทาง และรักษาคลองไม่ให้มี

ผักบุ้งมากไปจนทำให้ขวางทางเรือ

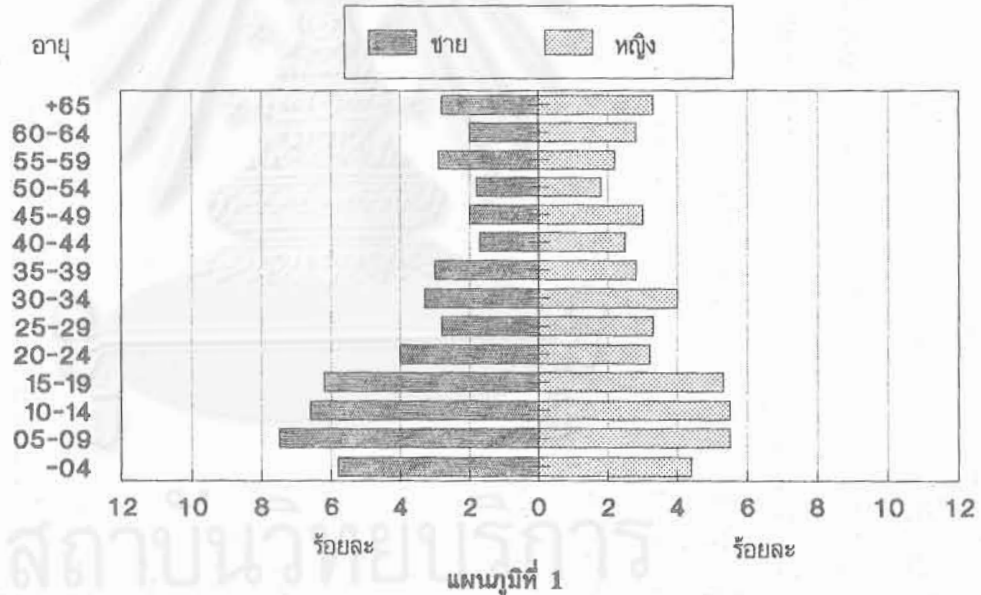
3.2 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุและเพศ

ในปี 2512 ประชากรของชุมชนบ้านขยาย มี 656 คนจาก 134 ครัวเรือน (ชาย 329 คน และหญิง 327 คน) และประชากรของชุมชนบ้านทับน้ำ มี 352 คนจาก 65 ครัวเรือน (ชาย 167 คน และ หญิง 185 คน) สัดส่วนของเพศในแต่ละช่วงอายุของประชากรทั้งสองชุมชนไม่แตกต่างกันมากนักแต่โครงสร้างทางอายุของประชากรทั้งสองชุมชนมีลักษณะการกระจายจำนวนมากในกลุ่มของผู้มีอายุน้อย และกระจายจำนวนน้อยในกลุ่มของผู้มีอายุมาก ซึ่งแสดงถึงอัตราการเพิ่มขึ้นที่สูงของประชากรโดยเฉพาะอัตราการเพิ่มขึ้นที่สูงของประชากรในชุมชนทับน้ำจะมากกว่าในชุมชนบ้านขยาย (อัม โยต์, 1970: 27-28)

จากการสำรวจในปี 2532 ประชากรของชุมชนบ้านขยาย มี 548 คนจาก 118 ครัวเรือน (ชาย 248 คนและ หญิง 300 คน) และประชากรของชุมชนบ้านทับน้ำ มี 283 คนจาก 75 ครัวเรือน (ชาย 134 คน และหญิง 149 คน) จำนวนครัวเรือนในชุมชนบ้านขยายในปี 2532 ลดลงจากปี 2512 เนื่องจากมีครัวเรือนจำนวนหนึ่งย้ายออกไปอย่างถาวรและขายที่ดินให้กับเพื่อนบ้านภายในชุมชนและเพื่อนบ้านในชุมชนใกล้เคียงซึ่งมีผลกระทบให้การถือครองที่ดินในชุมชนบ้านขยายลดลงด้วย ในขณะที่จำนวนครัวเรือนในชุมชนบ้านทับน้ำในปี 2532 เพิ่มขึ้นจากปี 2512 เนื่องจากการจัดตั้งครัวเรือนใหม่หลังแต่งงาน สัดส่วนของเพศในแต่ละช่วงอายุของประชากรทั้งสองชุมชนไม่แตกต่างกันมากนัก ยกเว้นในช่วงอายุมากกว่า 65 ปีขึ้นไปที่มีสัดส่วนของเพศหญิงมากกว่าซึ่งแสดงโดยนัยว่าเพศหญิงมีความยืนยาวของชีวิต

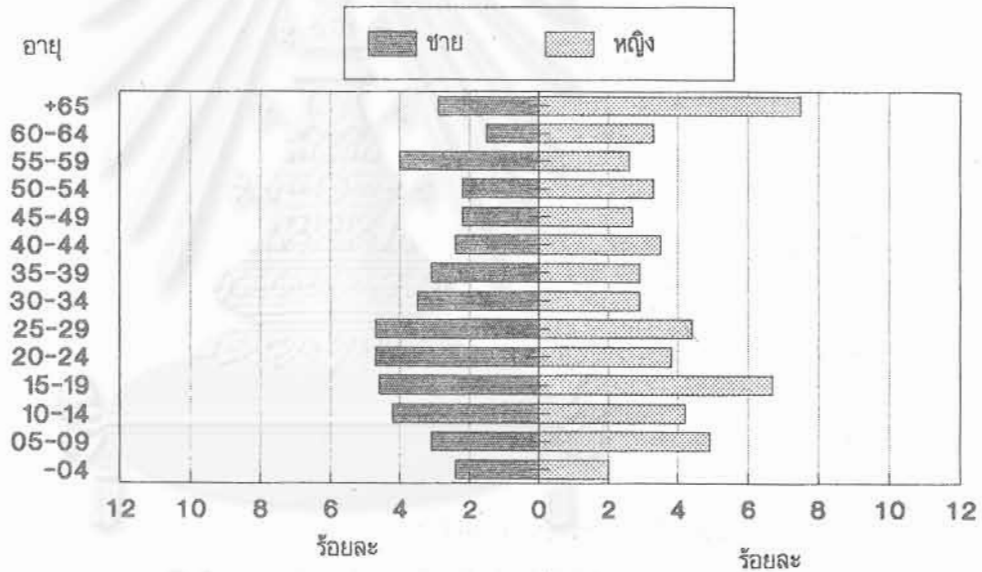

โครงสร้างทางเพศและอายุ ชุมชนบ้านขยาย ปี 2512
(ร้อยละของประชากรทั้งหมด)

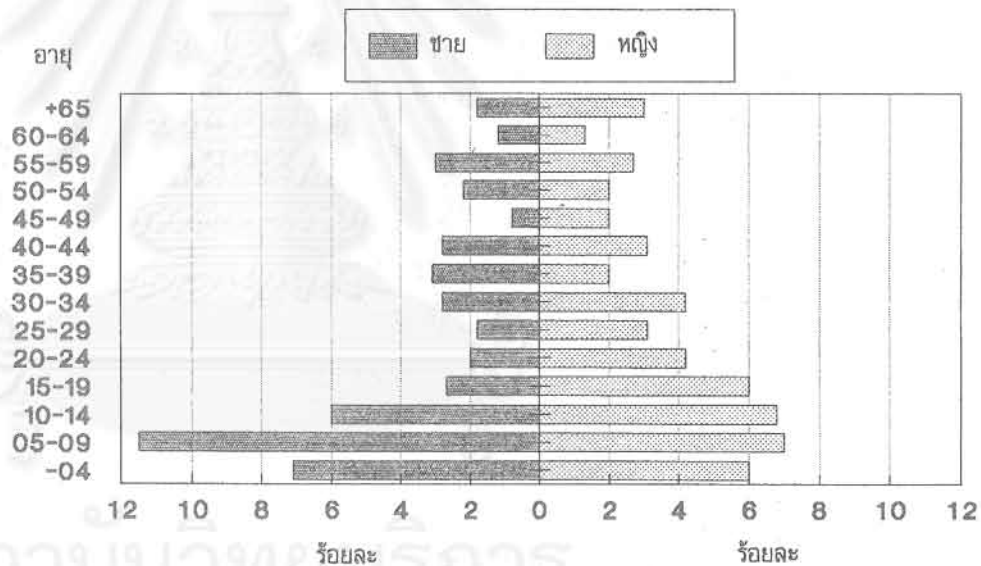
โครงสร้างทางเพศและอายุ ชุมชนบ้านขยาย ปี 2532
(ร้อยละของประชากรทั้งหมด)

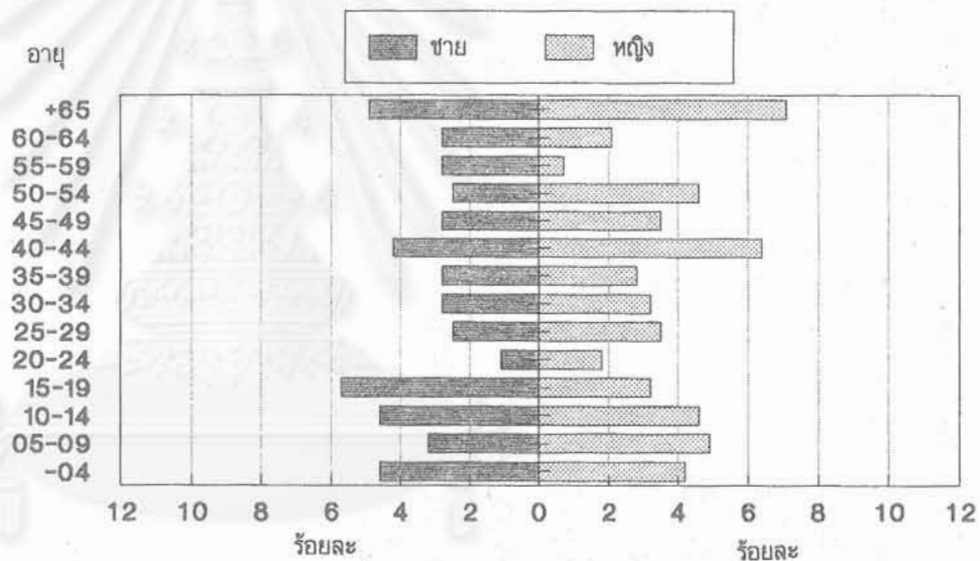
แผนภูมิที่ 2

สถาบันวิทยบริการ

โครงสร้างทางเพศและอายุ ชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2512
(ร้อยละของประชากรทั้งหมด)

โครงสร้างทางเพศและอายุ ชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2532
(ร้อยละของประชากรทั้งหมด)

แผนภูมิที่ 4

สถาบันวิทยบริการ

มากกว่า ในขณะที่เดียวกันโครงสร้างทางอายุของประชากรทั้งสองชุมชนไม่มีลักษณะการกระจายจำนวนมากในกลุ่มของผู้มีอายุน้อยรวมทั้งไม่มีลักษณะกระจายจำนวนน้อยในกลุ่มของผู้มีอายุมากยกเว้นผู้ที่มีอายุมากกว่า 65 ปีขึ้นไปซึ่งมีจำนวนมากกว่าเมื่อ 20 ปีที่แล้ว ในทางตรงกันข้ามการกระจายในกลุ่มของผู้มีอายุน้อยมีน้อยลงซึ่งแสดงถึงการเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลงของประชากรโดยเฉพาะในชุมชนบ้านขยาย (แผนภูมิที่ 1,2,3 และ4) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุนี้เป็นผลมาจากอิทธิพลของการยอมรับการวางแผนครอบครัว และการที่มีสมาชิกรุ่นใหม่สาวจำนวนหนึ่งออกจากครัวเรือนไปอย่างถาวร (โดยเฉพาะชุมชนบ้านทับน้ำ) เพื่อหางานทำในจังหวัดอื่นๆ โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นส่วนใหญ่และอีกส่วนหนึ่งเป็นการย้ายออกในกรณีแต่งงานกับคนนอกชุมชน

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3 การเปลี่ยนแปลงสถานภาพสมรส

จากการศึกษากลุ่มประชากรช่วงอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปในปี 2512 ของชุมชนบ้านขยายจำนวน 437 คน (ชาย 206 คน และหญิง 231 คน) และของชุมชนบ้านทับน้ำจำนวน 201 คน (ชาย 82 คน และหญิง 119 คน) ประชากรทั้งเพศชายและหญิงช่วงอายุต่ำกว่า 20 ปีล้วนแต่เป็นผู้ที่ยังไม่เคยแต่งงาน แต่จากกลุ่มช่วงอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไปจะมีสัดส่วนของผู้ที่แต่งงานแล้วมากขึ้นเรื่อยๆ ประชากรเพศชายช่วงอายุ 35 ปีขึ้นไปเกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่แต่งงานแล้ว ในขณะที่ยังมีประชากรเพศหญิงจำนวนหนึ่งที่ยังไม่เคยแต่งงาน โดยเฉพาะในชุมชนบ้านทับน้ำเนื่องจากโอกาสในการหาคู่สมรสค่อนข้างยาก ส่วนชุมชนบ้านขยายมีจำนวนประชากรเพศหญิงที่หย่าร้างและเป็นหม้ายมากกว่าประชากรเพศชายมีโอกาที่จะหาภรรยาใหม่จากการเดินทางออกนอกหมู่บ้านเนื่องจากความสะดวกด้านการคมนาคมติดต่อกับเขตเมือง แต่กรณีนี้ไม่ควรสรุปว่ามีจำนวนประชากรเพศชายที่เคยหย่าร้างหรือเคยเป็นหม้ายน้อยกว่าประชากรเพศหญิง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าความเป็นไปได้ที่ฝ่ายชายที่เคยหย่าร้างหรือเคยเป็นหม้ายจะแต่งงานใหม่มิมากกว่าฝ่ายหญิงนั่นเอง (อัมโยต์, 1970:30-31)

ผลจากการศึกษากลุ่มประชากรช่วงอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปในปี 2532 ของชุมชนบ้านขยายจำนวน 434 คน (ชาย 195 คน และหญิง 239 คน) และของชุมชนบ้านทับน้ำจำนวน 210 คน (ชาย 100 คน และหญิง 110 คน) ปรากฏว่าประชากรทั้งเพศชายและหญิงช่วงอายุต่ำกว่า 20 ปีเกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่ยังไม่เคยแต่งงาน และจากกลุ่มช่วงอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไปจะยังคงมีผู้ที่ยังไม่แต่งงานจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะในชุมชนบ้านขยายที่ประชากรทั้งเพศชายและเพศหญิงช่วงอายุ 35 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนผู้ที่ยังไม่เคยแต่งงานสูงกว่าที่เคยพบในปี 2512 และในทางตรงกันข้ามสัดส่วนของประชากร

สถานการณ์สมรรถนะของประชากรอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป
ชุมชนบ้านขยาย ปี 2512

อายุ

ชาย

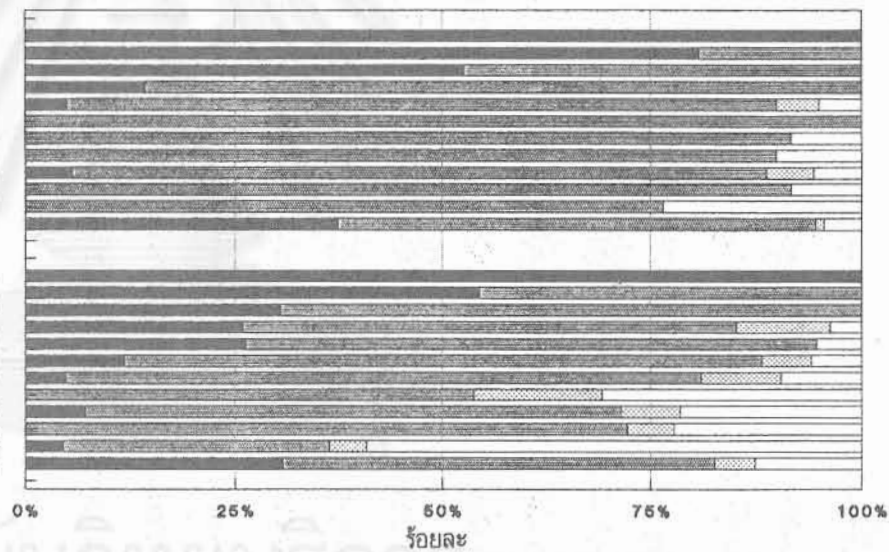
15-19
20-24
25-29
30-34
35-39
40-44
45-49
50-54
55-59
60-64
+65

รวม

หญิง

15-19
20-24
25-29
30-34
35-39
40-44
45-49
50-54
55-59
60-64
+65

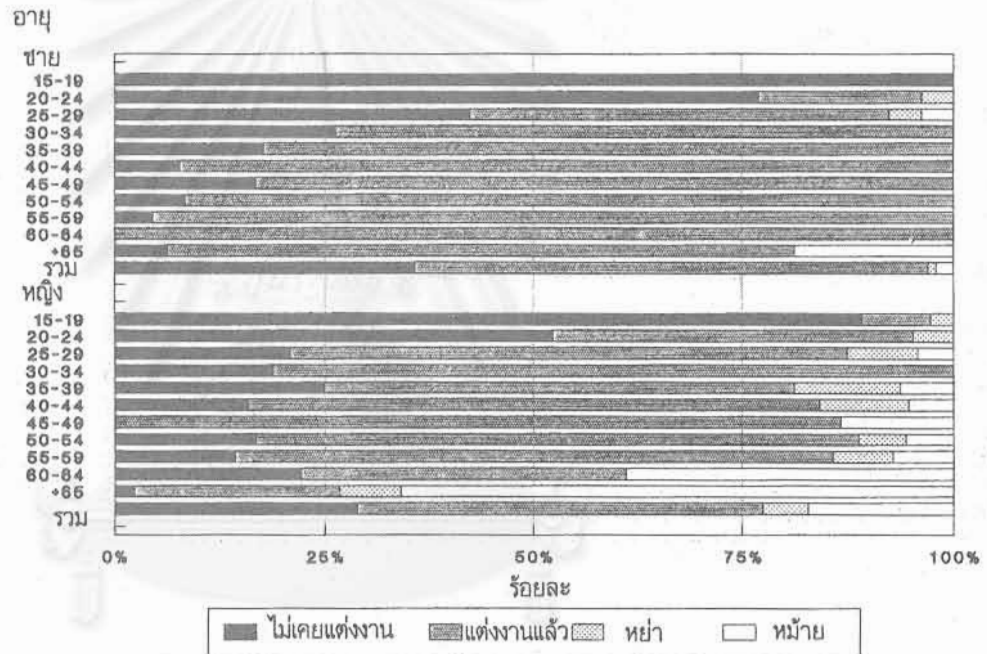
รวม

ไม่เคยทำงาน
  ทำงานแล้ว
  หยา
  หม้าย

แผนภูมิที่ 5

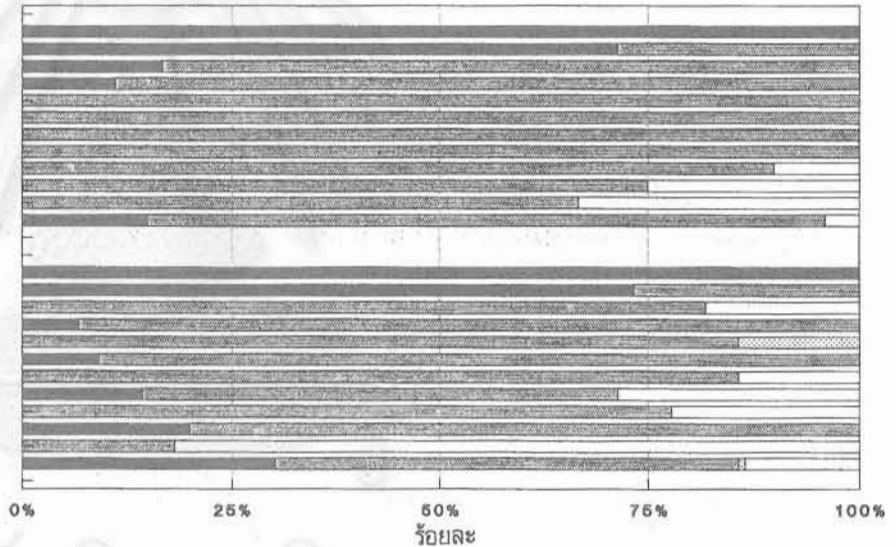
สถานการณ์ภาพผลรวมของประชากรอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป
ชุมชนบ้านขยาย ปี 2532

สถานภาพสมรสของประชากรอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป
ชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2512

อายุ

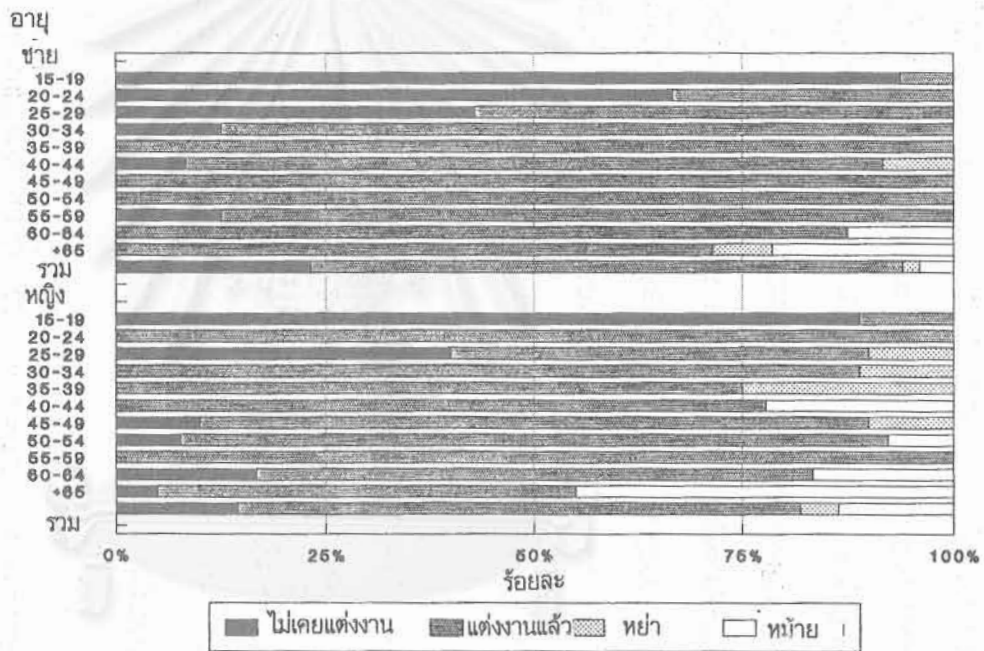
ชาย
15-19
20-24
25-29
30-34
35-39
40-44
45-49
50-54
55-59
60-64
+65
รวม
หญิง
15-19
20-24
25-29
30-34
35-39
40-44
45-49
50-54
55-59
60-64
+65
รวม

■ ไม่เคยแต่งงาน   ▨ แต่งงานแล้ว   ▩ หย่า   □ หม้าย

สถานภาพสมรสของประชากรอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป
ชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2532

แผนภูมิที่ 8

สถาบันวิทยบริการ

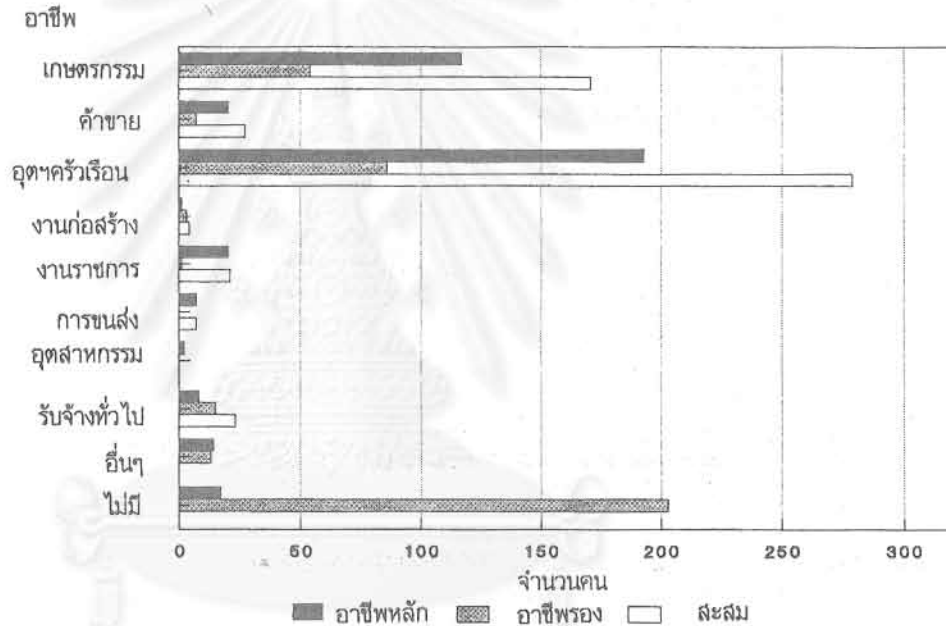
เพศหญิงในชุมชนบ้านทับน้ำที่ยังไม่เคยแต่งงานที่พบในปี 2523 มีน้อยกว่าที่เคยพบในปี 2512 (แผนภูมิที่ 5,6,7 และ8) สำหรับกรณีประชากรเพศหญิงที่หย่าร้างและเป็นหม้ายมากกว่าประชากรเพศชายซึ่งพบในสองชุมชนในปี 2532 ยังคงมีสัดส่วนใกล้เคียงกับที่เคยพบในปี 2512 อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาสัดส่วนระหว่างผู้ที่ยังไม่เคยแต่งงานกับผู้ที่เคยแต่งงานของทุกกลุ่มอายุรวมกันตั้งแต่ช่วงอายุ 15 ปีขึ้นไปโดยเปรียบเทียบระหว่างปี 2512 กับปี 2532 ปรากฏว่าไม่มีความแตกต่างในชุมชนบ้านขยายแต่มีความแตกต่างในชุมชนบ้านทับน้ำโดยที่สัดส่วนของผู้หญิงที่ยังไม่เคยแต่งงานลดลงเพราะว่ามีการแต่งงานกับฝ่ายชายซึ่งมาจากนอกชุมชนมากขึ้นอันเป็นผลสืบเนื่องจากความสะดวกในการคมนาคมติดต่อกับภายนอกชุมชน

3.4 การเปลี่ยนแปลงระดับการศึกษา

การศึกษาภาคบังคับในชุมชนบ้านขยายและชุมชนบ้านทับน้ำได้เปลี่ยนจากการสอนถึงระดับชั้นประถมปีที่ 4 เป็นชั้นประถมปีที่ 7 เมื่อปี 2511 (อัมโยต์, 1970: 36) ในปี 2512 จากจำนวนประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไปทั้งที่เรียนจบแล้วและกำลังเรียนอยู่มีเพียงร้อยละ 5.8 ในชุมชนบ้านขยาย และร้อยละ 2.1 ในชุมชนบ้านทับน้ำที่ได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา นอกจากนี้ผลการสำรวจยังพบว่าไม่มีผู้ที่ศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาเลย ยกเว้นชุมชนบ้านขยายที่มีเพียงร้อยละ 2.4 ซึ่งมีการศึกษาระดับประโยควิชาชีพ (อัมโยต์, 1970: 37)

ในปี 2532 มีสัดส่วนของประชากรในชุมชนบ้านขยายและชุมชนบ้านทับน้ำที่ได้รับการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปสูงขึ้น กล่าวคือชุมชนบ้านขยายมีร้อยละ 7.6 ซึ่งมีการศึกษาระดับมัศึกษาร้อยละ 3.3 ซึ่งมีการศึกษาระดับประโยควิชาชีพ

อาชีพหลักและอาชีพรอง ชุมชนบ้านขยาย ปี 2512

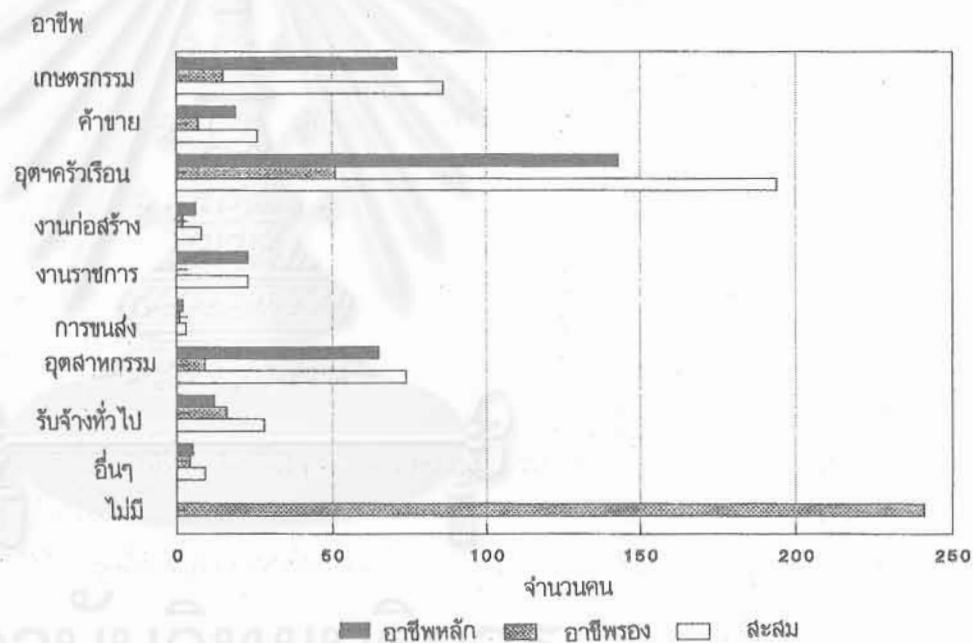

N = 253

แผนภูมิที่ 9

สถาบันวิทยบริการ

อาชีพหลักและอาชีพรอง ชุมชนบ้านขยาย ปี 2532

N = 346

แผนภูมิที่ 10

และร้อยละ 5.5 ซึ่งมีการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนชุมชนบ้านทับน้ำมีร้อยละ 5.3 ซึ่งมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และร้อยละ 3.9 ซึ่งมีการศึกษาระดับประโยควิชาชีพ (แผนภูมิที่ 9)

เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มผู้ที่กำลังเรียนหนังสือเปรียบเทียบระหว่างปี 2512 กับปี 2532 สัดส่วนของผู้ที่กำลังเรียนระดับประถมศึกษาลดลงจากร้อยละ 68.0 เป็นร้อยละ 38.7 ในชุมชนบ้านขยาย และลดลงจากร้อยละ 90.6 เป็นร้อยละ 65.0 ในชุมชนบ้านทับน้ำ ในขณะที่สัดส่วนของผู้ที่กำลังเรียนระดับมัธยมศึกษาเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 22.7 เป็นร้อยละ 43.3 ในชุมชนบ้านขยายและเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 9.4 เป็นร้อยละ 25.0 ในชุมชนบ้านทับน้ำ นอกจากนี้มีถึงร้อยละ 18.3 ในชุมชนบ้านขยาย และร้อยละ 10.0 ในชุมชนบ้านทับน้ำที่กำลังเรียนสูงกว่าระดับมัธยมศึกษา โดยเฉพาะมีร้อยละ 8.4 ในชุมชนบ้านขยายที่กำลังเรียนระดับปริญญาตรี (แผนภูมิที่ 10)

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

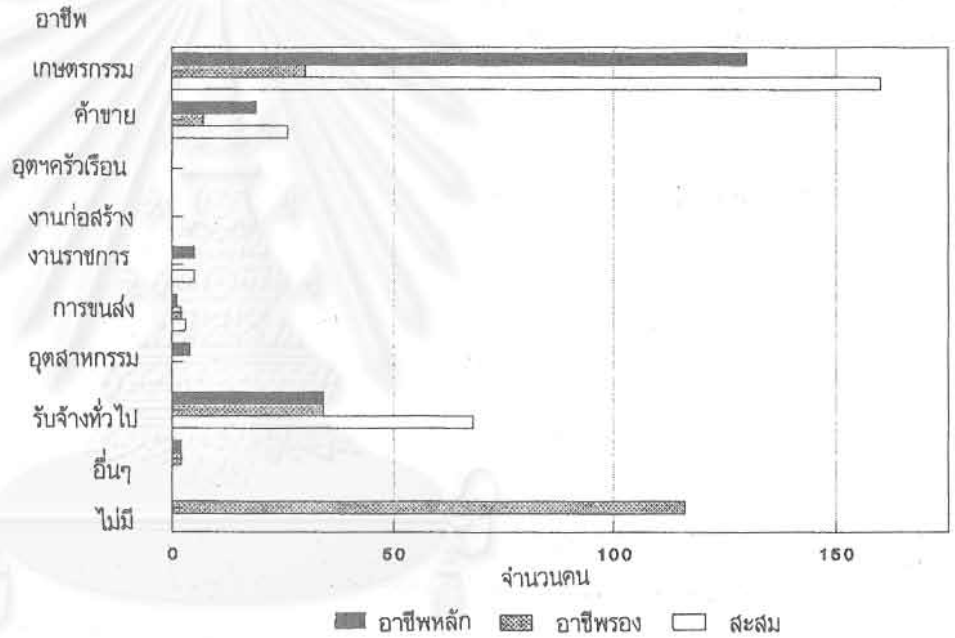
3.5 การเปลี่ยนแปลงอาชีพ

ผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน (Labour Force) หมายถึงผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไปที่สามารถทำงานได้ยกเว้นคนชราและคนพิการที่ไม่สามารถทำงานได้ และยกเว้นผู้ที่กำลังเรียนหนังสือหรือกำลังเข้ารับการฝึกอบรมซึ่งโดยปกติแล้วไม่อาจใช้แรงงานเต็มที่เพื่อหารายได้ (อัม โยต์, 1970:31)

ในปี 2512 ชุมชนบ้านขยายมีผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน 382 คน และชุมชนบ้านทับน้ำมีผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน 191 คน ชุมชนบ้านขยายมีลักษณะเป็นชุมชนทางอุตสาหกรรมครัวเรือนโดยที่ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำอิฐเป็นหลัก รองลงมาเป็นอาชีพทางเกษตรและอาชีพค้าขาย ส่วนชุมชนบ้านทับน้ำมีลักษณะเป็นชุมชนทางเกษตรโดยที่ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรเป็นหลัก รองลงมาเป็นอาชีพกรรมกรรับจ้างและอาชีพค้าขาย (อัม โยต์, 1970:33-34)

ในปี 2532 ชุมชนบ้านขยายมีผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน 345 คน และชุมชนบ้านทับน้ำมีผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน 155 คน การเปลี่ยนแปลงลักษณะการประกอบอาชีพที่เด่นชัดของชุมชนบ้านขยายในปี 2532 แตกต่างจากปี 2512 โดยที่ผู้ประกอบอาชีพทางเกษตรมีจำนวนน้อยลงในขณะที่ผู้ประกอบอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีจำนวนมากขึ้นและมีผลให้สัดส่วนของผู้ประกอบอาชีพทางเกษตรและอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก (แผนภูมิที่ 11,12,13 และ 14) ทั้งนี้เนื่องจากครัวเรือนผู้ที่เคยทำนาเป็นกิจกรรมหลักมีสมาชิกครัวเรือนส่วนหนึ่งไปมีอาชีพหลักเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่เริ่มก่อตั้งขึ้นในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและสมาชิกส่วนหนึ่งนี้ทำนาเป็นอาชีพรอง ส่วนการเปลี่ยนแปลงลักษณะการประกอบอาชีพที่เด่นชัดของชุมชนบ้านทับน้ำได้แก่การที่ผู้ประกอบ

อาชีพหลักและอาชีพรอง ชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2512

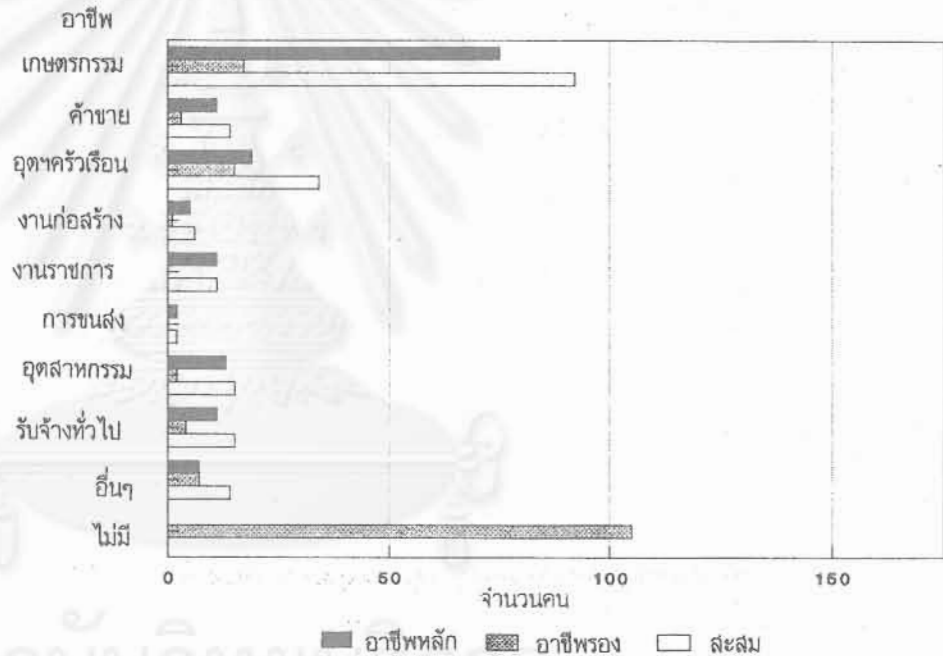

41

N = 191

แผนภูมิที่ 11

อาชีพหลักและอาชีพรอง ชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2532

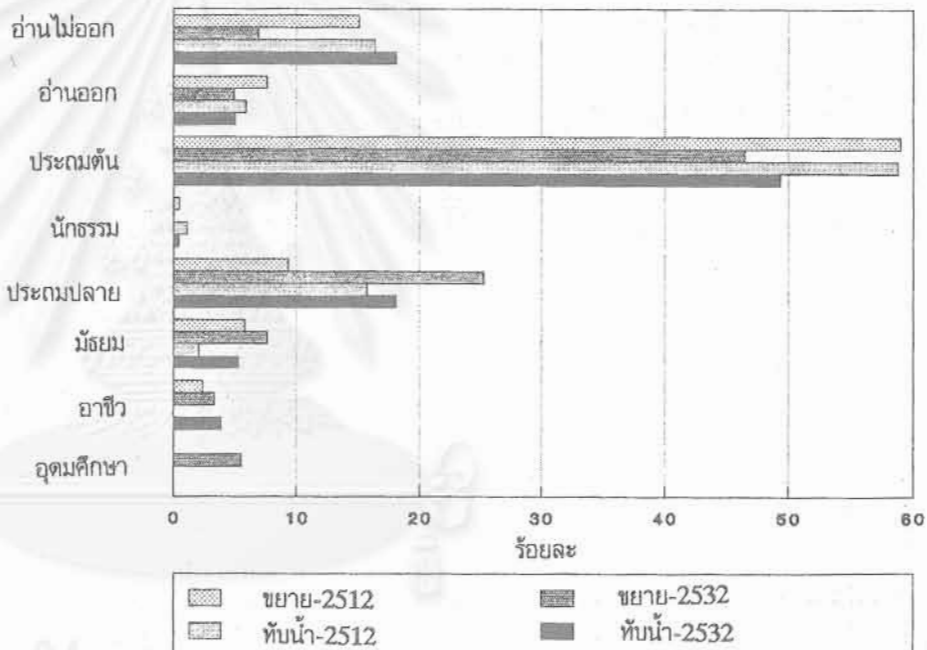

N = 154

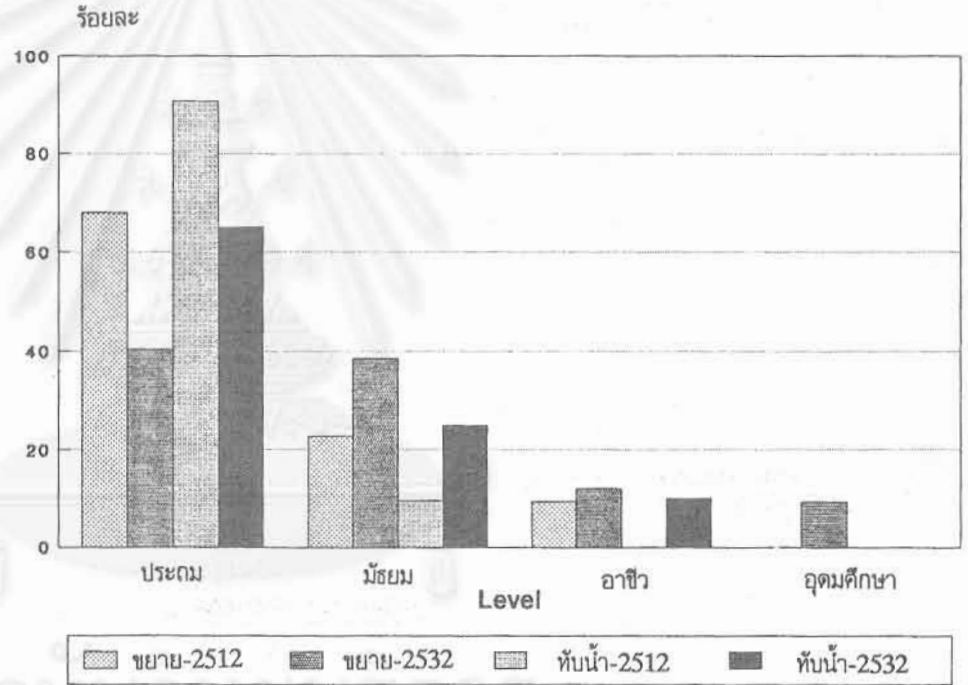
แผนภูมิที่ 12

การศึกษาของประชากรอายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป

การศึกษาของผู้ที่กำลังเรียนหนังสือ อายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป

อาชีพทางเกษตรและอาชีพกรรมกรรับจ้างมีจำนวนน้อยลงในขณะที่ผู้ประกอบการอาชีพ
อุตสาหกรรมครัวเรือนและอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีจำนวนมากขึ้น
และมีผลให้สัดส่วนของผู้ประกอบอาชีพทางเกษตรอาชีพกรรมกรรับจ้าง อาชีพ
อุตสาหกรรมครัวเรือนและอาชีพ พนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมเปลี่ยนแปลง
ไปจากเดิมมากเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากครัวเรือนที่เคยเช่าที่ทานามีสมาชิกหนุ่มสาวไปเป็น
พนักงานในโรงงานทำอิฐซึ่งสร้างขึ้นใหม่ที่บริเวณบ้านม้า จำนวน 5 โรงงาน และมี
สมาชิกผู้สูงอายุทำงอบขายโดยมีพ่อค้าจากภายนอกเข้ามารับซื้อ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

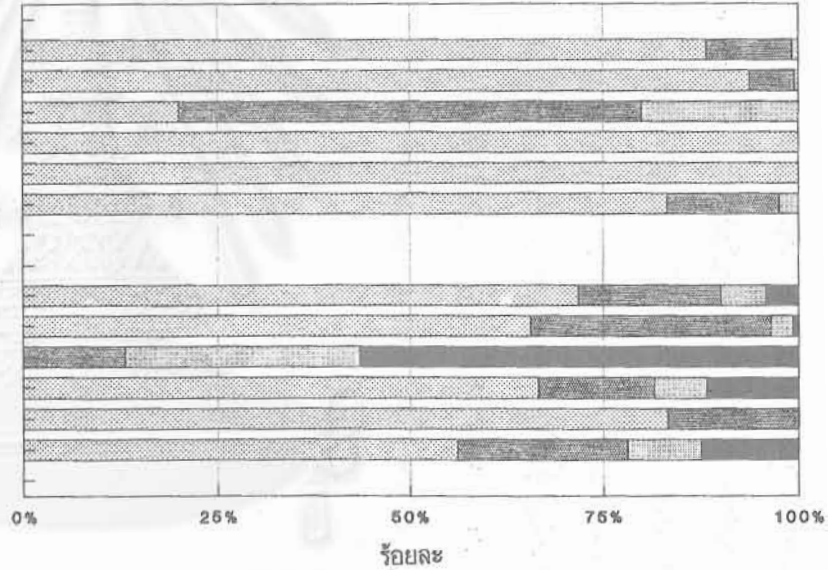
ระดับการศึกษา จำแนกตามอาชีพ ชุมชนบ้านขยาย

ปี 2512

เกษตรกรรม
 อุตสาหกรรม
 งานราชการ
 อุตสาหกรรม
 รับจ้างทั่วไป
 อื่นๆ

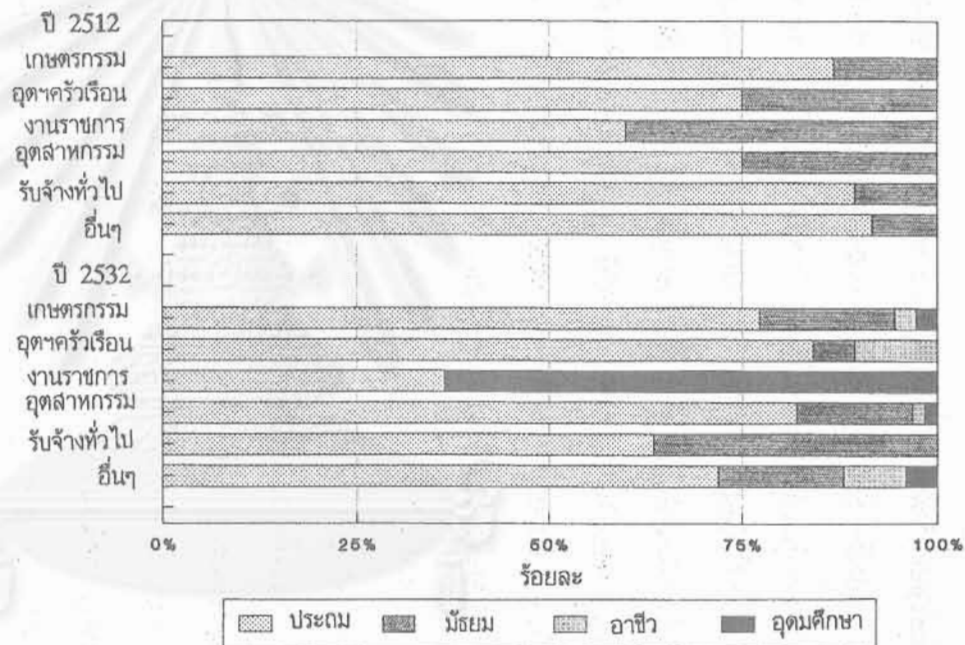
ปี 2532

เกษตรกรรม
 อุตสาหกรรม
 งานราชการ
 อุตสาหกรรม
 รับจ้างทั่วไป
 อื่นๆ

ประถม
  มัธยม
  อาชีว
  อุดมศึกษา

ระดับการศึกษา จำแนกตามอาชีพ ชุมชนบ้านทับน้ำ

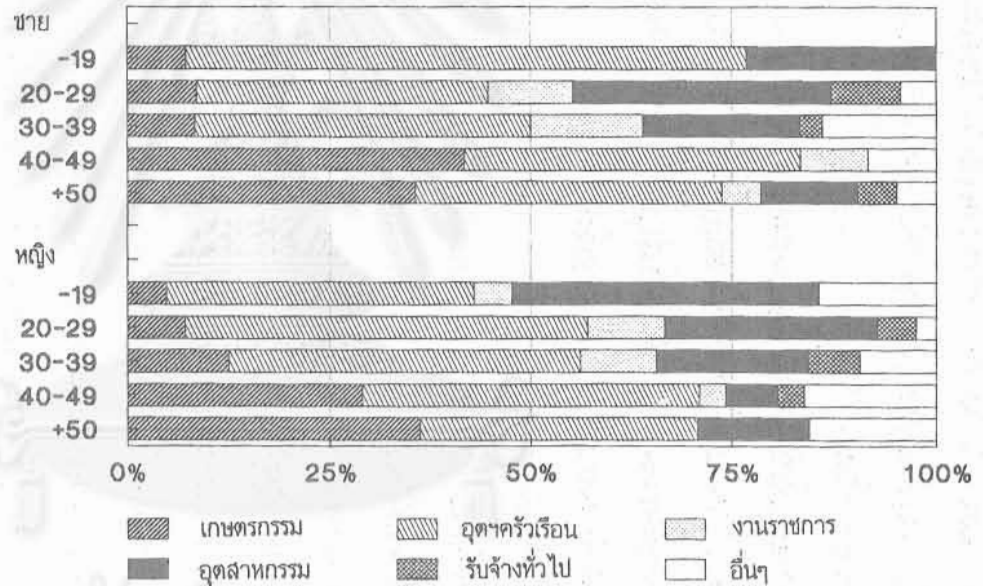
ผลจากการวิเคราะห์เกี่ยวกับการศึกษาของกลุ่มอาชีพต่างๆ แสดงให้เห็นว่า กลุ่มผู้ที่มี อาชีพรับราชการส่วนใหญ่นับทั้งสองชุมชนจะเป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและกลุ่มอาชีพพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชนบ้านขยายซึ่งมีถึงร้อยละ 31.7 ซึ่งเป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป (ร้อยละ 15.0 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 6.7 จบการศึกษาระดับประโยควิชาชีพ และร้อยละ 11.7 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี) (แผนภูมิที่ 15) เช่นเดียวกับที่ในกลุ่มผู้ที่มีอาชีพพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชนบ้านทับน้ำที่มีร้อยละ 17.0 ซึ่งเป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับประโยควิชาชีพขึ้นไป (ร้อยละ 14.8 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 1.6 จบการศึกษาระดับประโยควิชาชีพและร้อยละ 1.6 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี) (แผนภูมิที่ 16)

อย่างไรก็ตาม ผลจากการวิเคราะห์ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับความด้อยโอกาสของผู้ที่จบระดับมัธยมศึกษาเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่จบระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา กล่าวคือ มีกรณีของผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจำนวนหนึ่งในปี 2532 ไม่ได้มีความแตกต่างในอาชีพมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเมื่อปี 2512 กล่าวคือ ในกลุ่มผู้ที่มีอาชีพกรรมกรรับจ้างในชุมชนบ้านขยายซึ่งไม่เคยมีผู้ที่จบการศึกษาระดับตั้งแต่มัธยมศึกษาขึ้นไปในปี 2512 กลับมีถึงร้อยละ 16.7 ซึ่งเป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา (แผนภูมิที่ 15) เช่นเดียวกับที่ในกลุ่มผู้ที่มีอาชีพกรรมกรรับจ้างในชุมชนบ้านทับน้ำที่มีร้อยละ 10.5 ซึ่งจบการศึกษาระดับตั้งแต่มัธยมศึกษาขึ้นไปในปี 2512 กลับเพิ่มเป็นร้อยละ 36.4 ซึ่งจบการศึกษาระดับตั้งแต่มัธยมศึกษาขึ้นไป (ร้อยละ 14.8 จบการศึกษาระดับมัศึกษาร้อยละ 1.6 จบการศึกษาระดับประโยควิชาชีพ และร้อยละ 1.6 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี)

(แผนภูมิที่ 16) นอกจากนี้ ข้อมูลจากการสำรวจยังชี้ให้เห็นว่ายังคงมีผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจำนวนหนึ่งซึ่งกำลังช่วยครัวเรือนทำนาและทำอุตสาหกรรมครัวเรือน เนื่องจากยังหางานอื่นที่ดีกว่าไม่ได้อีกด้วย

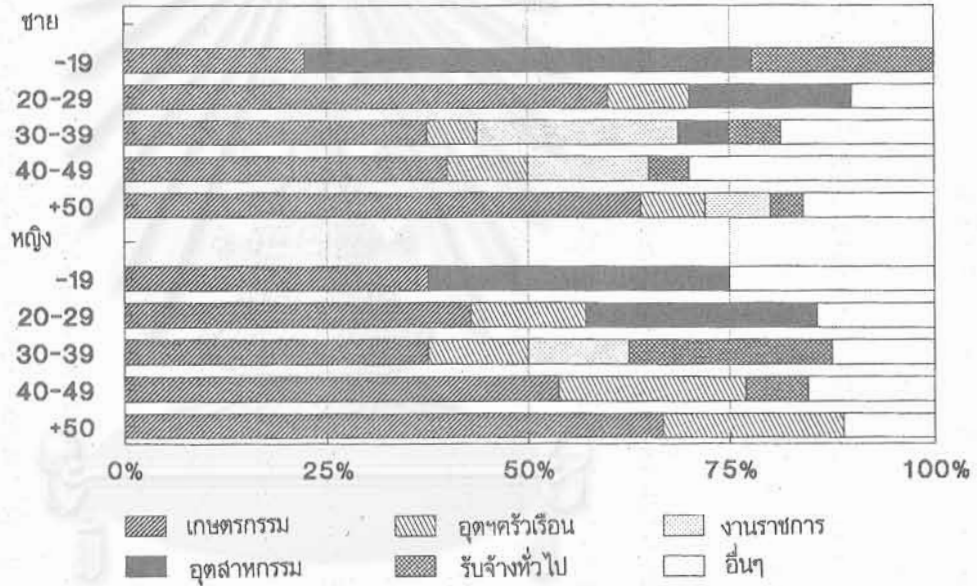
การวิเคราะห์เกี่ยวกับการประกอบอาชีพของกลุ่มอายุต่างๆ แสดงผลที่น่าสนใจในเรื่องแนวโน้มการประกอบอาชีพของคนรุ่นปัจจุบัน ชุมชนบ้านขยายมีผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานทั้งเพศชายและหญิงซึ่งมีอายุต่ำกว่า 40 ปีประกอบอาชีพทำนาลดลงมาก แต่มีผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานทั้งเพศชายและหญิงซึ่งมีอายุต่ำกว่า 30 ปีประกอบอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ในขณะที่มีผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานทั้งเพศชายและหญิงในแต่ละกลุ่มอายุจำนวนหนึ่งประกอบอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือนในสัดส่วนที่ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก (แผนภูมิที่ 17) ส่วนชุมชนบ้านขยายมีผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานทั้งเพศชายและหญิงซึ่งมีอายุต่ำกว่า 40 ปีประกอบอาชีพทำนาลดลงบ้างแต่มีผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานทั้งเพศชายและหญิงซึ่งมีอายุต่ำกว่า 30 ปีประกอบอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้นเช่นกัน (แผนภูมิที่ 18) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง (ถ้าไม่รวมถึงผู้ที่ประกอบอาชีพรับราชการแล้ว) ชุมชนบ้านขยายกำลังเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเกษตรกรรมกึ่งอุตสาหกรรมครัวเรือนไปเป็นชุมชนอุตสาหกรรมครัวเรือนกึ่งอุตสาหกรรมโรงงาน และชุมชนบ้านขยายกำลังเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเกษตรกรรมเป็นชุมชนเกษตรกรรมกึ่งอุตสาหกรรมโรงงาน ภาวะการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ทำให้เกิดการกระจายของอาชีพภายในครัวเรือนซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ 5 เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ต่อแรงงานรวมทั้งการกระจายอาชีพในครัวเรือน

อาชีพหลัก จำแนกตามอายุ ชุมชนบ้านขยาย ปี 2532

อาชีพหลัก จำแนกตามอายุ ชุมชนบ้านทับน้ำ ปี 2532

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

รายงานในบทนี้เสนอผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงขนาดการถือครองที่ดินและสถานภาพการใช้ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงขนาดการใช้ที่ดินด้วยการเปรียบเทียบข้อมูลปี 2512 กับปี 2532 รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงการชายที่ดินระหว่างช่วง 2513-2522 กับปี 2523-2532

4.1 การเปลี่ยนแปลงขนาดการถือครองที่ดินและสถานภาพการใช้ที่ดิน

เนื้อที่ถือครองต่อครัวเรือนในปี 2512 มีขนาด 11.6 ไร่ต่อครัวเรือนในชุมชนบ้านขยาย และมีขนาด 25.6 ไร่ต่อครัวเรือนในชุมชนบ้านทับน้ำ โดยมีเนื้อที่เพียงส่วนน้อยที่ไม่ได้ใช้เพื่อการเกษตร (อัมโยต, 1970: 87) กล่าวคือเนื้อที่ทำการเกษตรของชุมชนบ้านขยายในปี 2512 มีจำนวน 1442 ไร่จากเนื้อที่ถือครองจำนวน 1560 ไร่ และเนื้อที่ทำการเกษตรของชุมชนบ้านทับน้ำในปี 2512 มีจำนวน 1580 ไร่จากเนื้อที่ถือครองจำนวน 1665 ไร่ แต่ครัวเรือนที่ใช้เนื้อที่ทำการเกษตรจำนวนนี้มีเพียง 59 ครัวเรือนจาก 134 ครัวเรือนหรือร้อยละ 44.0 ในชุมชนบ้านขยายเนื่องจากมีครัวเรือนจำนวนมากที่มีอาชีพหลักในการทำอิฐและ 45 ครัวเรือนจาก 65 ครัวเรือนหรือร้อยละ 69.2 ในชุมชนบ้านทับน้ำ เนื่องจากมีครัวเรือนจำนวนหนึ่งที่มีอาชีพหลัก

เป็นกรรมกรรับจ้าง ในจำนวนครัวเรือนที่ทำการเกษตรนี้มีหลายครัวเรือนที่เช่าที่ดิน จากครัวเรือนที่ไม่ได้ทำการเกษตรในลักษณะเช่าบางส่วนและเช่าทั้งหมดทำให้เนื้อที่ทำการเกษตรมีจำนวน 24.4 ไร่ต่อครัวเรือนเกษตรในชุมชนบ้านขยายและ 35.1 ไร่ต่อครัวเรือนในชุมชนบ้านทับน้ำ (ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อที่ถือครองนี้เป็นข้อมูลเฉพาะจากครัวเรือนในชุมชน ไม่รวมเนื้อที่ถือครองของครัวเรือนอื่นนอกชุมชนที่มีการถือครองที่ดินในชุมชนนี้)

จากการสำรวจในปี 2532 เนื้อที่ถือครองลดลง 656 ไร่จาก 1560 ไร่เป็น 904 ไร่ในชุมชนบ้านขยาย และลดลง 232 ไร่จาก 1665 ไร่เป็น 1433 ไร่ในชุมชนบ้านทับน้ำ โดยมีสาเหตุหลักจากกรณีที่มีครัวเรือนจำนวนหนึ่งย้ายออกไปอย่างถาวร และขายที่ดินให้กับเพื่อนบ้านภายในชุมชนและเพื่อนบ้านในชุมชนใกล้เคียงซึ่งมีผลกระทบให้การถือครองที่ดินในชุมชนบ้านขยายลดลงประการหนึ่ง และกรณีที่มีการขายที่ดินให้แก่ครัวเรือนในชุมชนใกล้เคียงโดยเฉพาะมีบางครัวเรือนที่ค่อนข้างจะร่ำรวยในเขตตำบลเดียวกันได้ซื้อที่ดินบริเวณที่ติดริมถนนไว้เพื่อการเก็งกำไรสำหรับขายในอนาคตอีกประการหนึ่ง ดังนั้นเนื้อที่ถือครองต่อครัวเรือนจึงลดลงจาก 11.6 ไร่ต่อครัวเรือนในปี 2512 เป็น 7.7 ไร่ต่อครัวเรือนในปี 2532 ในชุมชนบ้านขยาย และลดลงจาก 25.6 ไร่ต่อครัวเรือนในปี 2512 เป็น 19.1 ไร่ต่อครัวเรือนในปี 2532 ในชุมชนบ้านทับน้ำ นอกจากนี้ การลดลงของเนื้อที่ถือครองซึ่งมีผลต่อการลดลงของเนื้อที่ทำการเกษตรรวมทั้งกรณีที่มีการเช่าที่ดินน้อยลง (ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อไป) ทำให้สัดส่วนของเนื้อที่ทำการเกษตรจากเนื้อที่ถือครองของชุมชนลดลงจากร้อยละ 92.4 เป็นร้อยละ 76.4 ในชุมชนบ้านขยาย และลดลงจากร้อยละ 95.5 เป็นร้อยละ 89.7 ในชุมชนบ้านทับน้ำ อีกทั้งมีผลกระทบให้เนื้อที่ทำการเกษตรต่อครัวเรือน

ตารางที่ 1: อัตราส่วนของที่ดินต่อครัวเรือน

	ชุมชนบ้านขยาย		ชุมชนบ้านทับน้ำ	
	2512	2532	2512	2532
เนื้อที่ถือครองทั้งชุมชน (ไร่)	1560	904	1665	1433
จำนวนครัวเรือนทั้งหมด	134	118	65	75
เนื้อที่ถือครองต่อครัวเรือน (ไร่)	11.6	7.7	25.6	19.1
เนื้อที่ทำการเกษตร (ไร่)	1442	691	1580	1285
ร้อยละของเนื้อที่ทำการเกษตร	92.4	76.4	95.5	89.7
จำนวนครัวเรือนเกษตร	59	37	45	49
เนื้อที่ทำการเกษตรต่อครัวเรือนเกษตร (ไร่)	24.4	18.7	35.1	26.2
ร้อยละของครัวเรือนเกษตร	44.0	31.4	69.2	65.3

ตารางที่ 2: สถานภาพการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร (หน่วย: ครัวเรือน)

	ชุมชนบ้านขยาย		ชุมชนบ้านทับน้ำ	
	2512	2532	2512	2532
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
ใช้ที่ดินของตนเอง	11 (18.6)	24 (64.9)	20 (44.4)	28 (57.1)
เช่าที่ดินบางส่วน	20 (33.9)	5 (13.5)	17 (38.7)	14 (28.6)
เช่าที่ดินทั้งหมด	28 (47.5)	8 (21.6)	8 (17.8)	7 (14.3)
รวม	59(100.0)	37(100.0)	45(100.0)	49(100.0)

ลดลงด้วยจาก 24.4 ไร่ต่อครัวเรือนเกษตรเป็น 18.7 ไร่ต่อครัวเรือนเกษตรในชุมชนบ้านขยาย และลดลงจาก 35.1 ไร่ต่อครัวเรือนเกษตรเป็น 26.2 ไร่ต่อครัวเรือนเกษตรในชุมชนบ้านทับน้ำ (ตารางที่ 1)

สถานการณ์การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรมีทั้งครัวเรือนที่ใช้ที่ดินของตนเองทั้งหมด ครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วน และครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมด ในปี 2512 สัดส่วนของครัวเรือนในแต่ละสถานภาพมีความแตกต่างกันมากโดยเฉพาะมีครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนและครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดร้อยละ 81.4 ในชุมชนบ้านขยาย กล่าวคือ ชุมชนบ้านขยายมีครัวเรือนที่ใช้ที่ดินของตนเองทั้งหมดร้อยละ 18.6 ครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนร้อยละ 33.9 และครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดร้อยละ 47.5 ในขณะที่ชุมชนบ้านทับน้ำมีครัวเรือนที่ใช้ที่ดินของตนเองทั้งหมดร้อยละ 44.4 ครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนร้อยละ 38.7 และครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดร้อยละ 17.8 (อัมโยต์, 1970: 90)

จากการสำรวจในปี 2532 ชุมชนบ้านขยายมีสัดส่วนของครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนและครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดลดลงมาก ในขณะที่ชุมชนบ้านทับน้ำไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักในกรณีนี้ กล่าวคือชุมชนบ้านขยายมีสัดส่วนของครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนลดลงจากร้อยละ 33.9 เป็นร้อยละ 13.5 และสัดส่วนของครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดลดลงจากร้อยละ 47.5 เป็นร้อยละ 21.6 แต่ชุมชนบ้านทับน้ำมีสัดส่วนของครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนลดลงจากร้อยละ 38.7 เป็นร้อยละ 28.6 และสัดส่วนของครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดลดลงจากร้อยละ 17.8 เป็นร้อยละ 14.3 (ตารางที่ 2) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในชุมชนบ้านขยายมีสาเหตุหลักมาจากการที่ครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดจำนวนมากในชุมชนบ้านขยายเปลี่ยนไปมีอาชีพหลักเป็นกรรมกรรับจ้างใน

โรงงานทำอิฐที่ตั้งขึ้นใหม่จำนวน 3 โรงงานในระยะที่ผ่านมา และการที่ครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนเลิกเช่าที่ดินและหันมาทำการเกษตรเฉพาะเนื้อที่ส่วนที่เป็นเจ้าของ โดยมีสมาชิกบางคนในครัวเรือนไปรับจ้างในโรงงานทำอิฐ ส่วนในชุมชนบ้านทับน้ำมีสาเหตุหลักมาจากการที่ครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดจำนวนหนึ่งในชุมชนบ้านขยายเปลี่ยนไปมีอาชีพหลักเป็นกรรมกรรับจ้างในโรงงานทำอิฐที่ตั้งขึ้นใหม่จำนวน 5 โรงงานในระยะที่ผ่านมาและการที่ครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนเลิกเช่าที่ดินและหันมาทำการเกษตรเฉพาะเนื้อที่ส่วนที่เป็นเจ้าของ โดยมีสมาชิกบางคนในครัวเรือนไปรับจ้างในโรงงานทำอิฐและทำออบขาย โดยมีพ่อค้าจากภายนอกเข้ามารับซื้อ

เมื่อพิจารณาถึงการลดลงของจำนวนครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนและครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดจำแนกตามขนาดของฟาร์ม ชุมชนบ้านขยายมีจำนวนครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนและครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดลดลงมาก โดยเฉพาะกลุ่มที่มีขนาดของฟาร์มตั้งแต่ 15 ไร่จนถึง 44 ไร่ และกลับมีจำนวนครัวเรือนที่มีที่ดินของตนเองเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่มีขนาดของฟาร์มตั้งแต่ 6 ไร่จนถึง 29 ไร่ (แผนภูมิที่ 19) ส่วนชุมชนบ้านทับน้ำมีจำนวนครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนลดลง โดยเฉพาะกลุ่มที่มีขนาดของฟาร์มตั้งแต่ 45 ไร่ขึ้นไปรวมทั้งจำนวนครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดลดลง โดยเฉพาะกลุ่มที่มีขนาดของฟาร์มตั้งแต่ 15 ไร่จนถึง 44 ไร่และกลับมีจำนวนครัวเรือนที่มีที่ดินของตนเองเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่มีขนาดของฟาร์มตั้งแต่ 6 ไร่จนถึง 59 ไร่ (แผนภูมิที่ 20)

นอกเหนือจากเรื่องการถือครองที่ดินและสถานภาพการใช้ที่ดินแล้ว ประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการรับมรดกที่ดินเป็นเรื่องที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่ง การศึกษาครัวเรือนที่มีการรับมรดกที่ดิน (ไม่รวมครัวเรือนที่มีการถือครองที่ดินโดยได้

สถานภาพการถือครอง ชุมชนบ้านขยาย

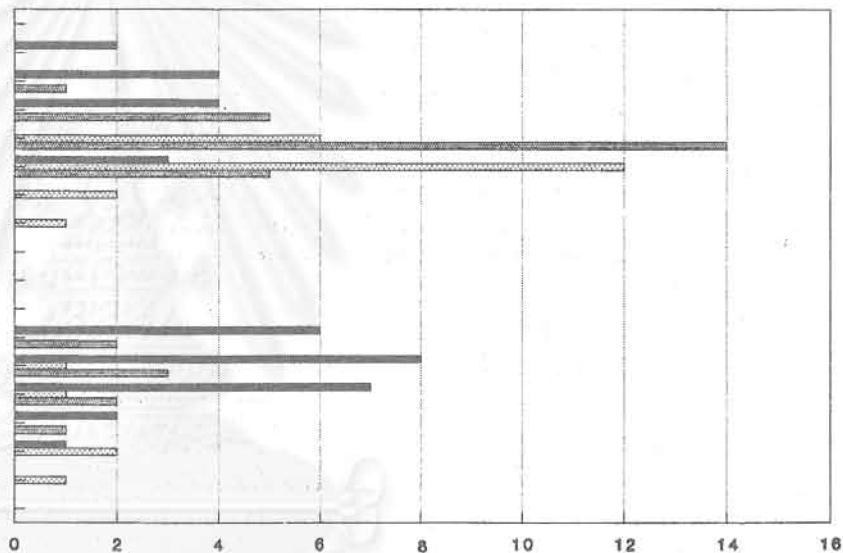
ขนาดของฟาร์ม

ปี 2512

1 ไร่
2-5 ไร่
6-14 ไร่
15-29 ไร่
30-44 ไร่
45-59 ไร่
60-139 ไร่

ปี 2532

1 ไร่
2-5 ไร่
6-14 ไร่
15-29 ไร่
30-44 ไร่
45-59 ไร่
60-139 ไร่

สถานภาพการถือครอง
 ■ เป็นเจ้าของ   ▨ เช่าบางส่วน   ▩ เช่าทั้งหมด

สถานภาพการถือครอง ชุมชนบ้านทับน้ำ

ขนาดของฟาร์ม

ปี 2512

1 ไร่

2-5 ไร่

6-14 ไร่

15-29 ไร่

30-44 ไร่

45-59 ไร่

60-139 ไร่

ปี 2532

1 ไร่

2-5 ไร่

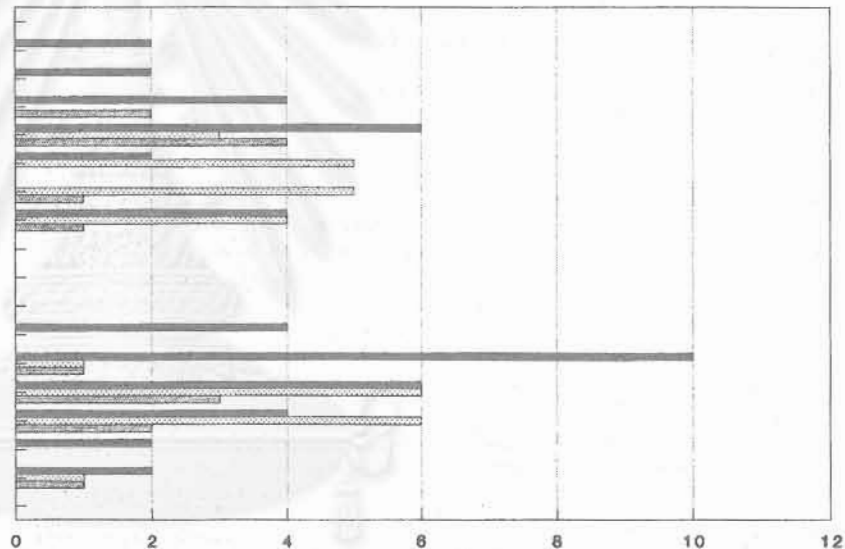
6-14 ไร่

15-29 ไร่

30-44 ไร่

45-59 ไร่

60-139 ไร่

สถานภาพการถือครอง

■ เป็นเจ้าของ   ▨ เช่าบางส่วน   ▩ เช่าทั้งหมด

ที่ดินมาจากการซื้อที่ดินเพียงอย่างเดียว) ในปี 2512 ได้สรุปว่าข้อมูลเกี่ยวกับการให้
มรดกที่ดินในชุมชนบ้านขยายและชุมชนบ้านทับน้ำไม่อาจชี้ชัดได้ว่ามีความโน้มเอียงที่
จะให้มรดกที่ดินแก่ทางฝ่ายหญิงดังที่พบในสังคมชนบทไทยหลายแห่งในภูมิภาคอื่นๆ
(อัมโยต์, 1970: 98-100) เพียงแต่ว่าชุมชนบ้านขยายมีการรับมรดกที่ดินจากบิดา
มารดาของฝ่ายหญิงร้อยละ 56.2 และชุมชนบ้านทับน้ำมีการรับมรดกที่ดินจากบิดา
มารดาของฝ่ายหญิงร้อยละ 38.7 สืบเนื่องจากการที่มีทั้งกรณีความต้องการให้มรดก
ที่ดินแก่ลูกๆ เท่าๆ กัน กรณีที่ให้มรดกแก่ลูกๆ เมื่อแต่งงานโดยให้ลูกสาวในรูปของ
ที่ดินและให้ลูกชายในรูปของเงินสด และกรณีที่ต้องการให้เฉพาะลูกชายหรือลูกสาวก็
ได้แต่ต้องเป็นคนที่จะอยู่เป็นผู้เลี้ยงดูบิดามารดา

การสำรวจในปี 2532 พบว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงการรับมรดกที่ดินอย่าง
เด่นชัดในทั้งสองชุมชน กล่าวคือชุมชนบ้านขยายยังคงมีการรับมรดกจากทางฝ่ายหญิง
(ได้แก่จากบิดามารดาของฝ่ายหญิงและจากบิดามารดาของมารดารวมกัน) ค่อนข้าง
มากกว่าการรับมรดกจากทางฝ่ายชาย (ได้แก่จากบิดามารดาของฝ่ายชายและจากบิดา
มารดาของบิดารวมกัน) ดังที่เคยปรากฏในปี 2512 ส่วนชุมชนบ้านทับน้ำยังคงมีการ
รับมรดกจากทางฝ่ายหญิงในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับการรับมรดกจากทางฝ่ายชาย
ยกเว้นกรณีที่เคยปรากฏในปี 2512 ว่ามีการรับมรดกจากทั้งทางฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย
ร้อยละ 19.4 ในชุมชนบ้านขยายและร้อยละ 6.3 ในชุมชนบ้านทับน้ำ แต่ในปี 2532
ไม่ปรากฏว่ามีกรณีดังกล่าวเนื่องจากเหตุผลที่ต้องการให้เฉพาะลูกที่จะอยู่เป็นผู้เลี้ยงดู
บิดามารดาเท่านั้น โดยไม่แบ่งที่ดินให้กับลูกที่แต่งงานแล้วแยกครัวเรือนออกไป
(ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3: การรับมรดกที่ดิน (หน่วย: ครัวเรือน)

	ชุมชนบ้านขยาย		ชุมชนบ้านทับน้ำ	
	2512	2532	2512	2532
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
จากบิดามารดาของฝ่ายชาย	9 (28.1)	5 (26.3)	11 (35.5)	18 (46.1)
จากบิดามารดาของฝ่ายหญิง	18 (56.2)	12 (63.2)	12 (38.7)	19 (48.7)
จากบิดามารดาของสองฝ่าย	2 (6.3)	- (-)	6 (19.4)	- (-)
จากบิดามารดาของบิดา	2 (6.3)	1 (5.3)	- (-)	1 (2.6)
จากบิดามารดาของมารดา	1 (3.1)	1 (5.3)	- (-)	- (-)
จากคนอื่น ๆ	- (-)	- (-)	1 (3.2)	- (-)
จากหลายประเภท	- (-)	- (-)	1 (3.2)	1 (2.6)
รวม	32(100.0)	27(100.0)	31(100.0)	39(100.0)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2 การเปลี่ยนแปลงขนาดการใช้ที่ดินและผลผลิตต่อไร่

ในปี 2512 เนื้อที่ทำการเกษตรเกือบทั้งหมดในชุมชนบ้านขยายและชุมชนบ้านทับน้ำใช้สำหรับปลูกข้าว มีเพียงเนื้อที่จำนวนน้อยที่ใช้ในการปลูกพืชอื่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นผักและผลไม้ที่ใช้บริโภคภายในชุมชน (อัมโยต์, 1970: 110) ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของข้าวในปี 2512 เท่ากับ 319 กิโลกรัมต่อไร่ในชุมชนบ้านขยาย และเท่ากับ 285 กิโลกรัมต่อไร่ในชุมชนบ้านทับน้ำ โดยที่กลุ่มครัวเรือนในชุมชนบ้านขยายที่มีเนื้อที่ทำการเกษตรขนาดเล็กจะได้ผลผลิตต่อไร่ค่อนข้างสูงกว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีเนื้อที่ทำการเกษตรขนาดใหญ่ ในขณะที่กลุ่มครัวเรือนในชุมชนบ้านทับน้ำที่มีเนื้อที่ทำการเกษตรขนาดเล็กจะได้ผลผลิตต่อไร่ค่อนข้างต่ำกว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีเนื้อที่ทำการเกษตรขนาดใหญ่ (อัมโยต์, 1970: 135)

จากการสำรวจในปี 2532 สัดส่วนของครัวเรือนที่มีเนื้อที่ทำการเกษตรขนาดใหญ่มีจำนวนลดลง กล่าวคือขนาดเนื้อที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านขยายส่วนใหญ่ในปี 2512 อยู่ระหว่าง 15-34 ไร่ต่อครัวเรือน แต่ขนาดเนื้อที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านขยายส่วนใหญ่ในปี 2532 อยู่ระหว่าง 1-29 ไร่ต่อครัวเรือน เช่นเดียวกับที่ขนาดเนื้อที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านทับน้ำส่วนใหญ่ในปี 2512 อยู่ระหว่าง 15-70 ไร่ต่อครัวเรือน แต่ขนาดเนื้อที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านทับน้ำส่วนใหญ่ในปี 2532 อยู่ระหว่าง 6-34 ไร่ต่อครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ผลผลิตต่อไร่ของข้าวซึ่งค่อนข้างต่ำในปี 2512 กลับสูงขึ้นในปี 2532 กล่าวคือจาก 319 กิโลกรัมต่อไร่ เป็น 436 กิโลกรัมต่อไร่ในชุมชนบ้านขยาย และจาก 301 กิโลกรัมต่อไร่ เป็น 356 กิโลกรัมต่อไร่ในชุมชนบ้านทับน้ำ (ตารางที่ 4) การที่ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้นนี้ครัวเรือนที่ทำการเกษตรได้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่า

ตารางที่ 4: เนื้อที่ผลิตข้าวต่อครัวเรือนและผลผลิตต่อไร่จำแนกตามเนื้อที่ถือครอง

เนื้อที่ถือครอง	2512			2532		
	ครัวเรือน	เนื้อที่เฉลี่ย	ผลผลิต/ไร่	ครัวเรือน	เนื้อที่เฉลี่ย	ผลผลิต/ไร่
	ชุมชนบ้านขยาย					
1-5 ไร่	4	4.5	315	8	3.8	540
6-14 ไร่	9	10.1	366	12	9.3	497
15-29 ไร่	20	21.5	314	10	17.2	459
30-34 ไร่	19	34.9	293	3	38.7	390
45-59 ไร่	2	52.5	315	3	47.0	359
60-139 ไร่	1	95.0	210	1	120.0	450
รวม	55	25.5	319	37	18.7	436
ชุมชนบ้านทับน้ำ						
1-5 ไร่	3	2.3	320	4	3.3	524
6-14 ไร่	7	11.1	267	12	10.7	439
15-29 ไร่	13	22.2	280	15	21.0	371
30-34 ไร่	6	37.8	254	12	36.0	380
45-59 ไร่	6	55.5	338	2	52.5	414
60-139 ไร่	8	68.5	332	4	74.8	239
รวม	49	34.6	301	49	26.2	356

เป็นผลสืบเนื่องจากความสามารถในการขยายพื้นที่รับน้ำได้จริงเพิ่มขึ้นในจำนวนพื้นที่รับน้ำโดยการชลประทานในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา และการที่ชาวบ้านได้ใช้พันธุ์ข้าวที่ปรับปรุงซึ่งได้รับอิทธิพลจากการแนะนำของพ่อค้าที่มารับซื้อข้าว (มากกว่าจากเจ้าหน้าที่ของทางราชการ) เมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้วเช่นกัน กระนั้นก็ตามความสามารถในการขยายพื้นที่รับน้ำได้จริงเพิ่มขึ้นไม่ได้มีผลทำให้มีการใช้พื้นที่เพื่อทำการเพาะปลูกพืชอื่นที่นอกเหนือไปจากข้าวและการปลูกข้าวในฤดูแล้งแต่อย่างใด เพราะว่ามี การรับน้ำได้จริงอย่างเพียงพอเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น นอกจากนี้การใช้ที่ดินในการทำนาในระยะหลังเป็นการเลือกใช้ที่ดินส่วนใหญ่ที่มีคุณภาพดินค่อนข้างดีและสามารถรับน้ำชลประทานได้จึงทำให้ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ในชุมชนสูงกว่าเดิม โดยเฉพาะผู้ที่เคยเช่าที่ดินทำนาค่อย ๆ ถอนตัวจากการเช่าที่ดินที่ไม่ให้ผลผลิตสูงไปทำงานนอกเกษตรอื่น ๆ

4.3 การเปลี่ยนแปลงการขายที่ดิน

การสำรวจในปี 2532 ได้จัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการขายที่ดินระหว่างปี 2513-2532 ในชุมชนทั้งสองโดยพบว่าชุมชนบ้านขยายมีกรณีการขายที่ดินจำนวน 23 คราวเรือนในเนื้อที่ 244 ไร่ และชุมชนบ้านทับน้ำมีกรณีการขายที่ดินจำนวน 10 คราวเรือนในเนื้อที่ 76 ไร่

ที่ดินที่ขายในชุมชนบ้านขยายในช่วงปี 2523-2532 มีจำนวนเนื้อที่มากกว่าในช่วงปี 2513-2522 ในขณะที่ที่ดินที่ขายในชุมชนบ้านทับน้ำในช่วงปี 2513-2522 มีจำนวนเนื้อที่มากกว่าในช่วง ปี 2523-2532 กล่าวคือ การขายที่ดินของชุมชนบ้านขยายในช่วงปี 2513-2522 มีจำนวน 5 คราวเรือนในเนื้อที่รวม 73 ไร่ และในช่วงปี 2523-

2532 มีจำนวน 18 ครัวเรือนในเนื้อที่รวม 171 ไร่ ส่วนการขาย ที่ดินของชุมชนบ้าน
ทับน้ำในช่วงปี 2513-2522 มีจำนวน 7 ครัวเรือนในเนื้อที่รวม 60 ไร่ และในช่วงปี
2523-2532 มีจำนวน 3 ครัวเรือนในเนื้อที่รวม 16 ไร่

การขายที่ดินที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพการถือครองที่ดินส่วนใหญ่มีใน
3 ลักษณะ ได้แก่การเปลี่ยนจากอาชีพทำนาเป็นอาชีพอื่น การลดขนาดเนื้อที่ทำนา และ
การต้องเช่าที่ดินบางส่วนเพื่อทำนาซึ่งปรากฏเด่นชัดในชุมชนบ้านขยายในช่วงปี 2523-
2532 โดยมีจำนวน 4 ครัวเรือนที่ขายที่ดินรวม 53 ไร่แล้วเปลี่ยนจากอาชีพทำนาเป็น
อาชีพอื่น มีจำนวน 5 ครัวเรือนที่ขายที่ดินรวม 42 ไร่แล้วทำให้ต้องลดขนาดเนื้อที่
ทำนา และมีจำนวน 1 ครัวเรือนที่ขายที่ดินรวม 20 ไร่แล้วต้องเช่าที่ดินบางส่วนเพื่อ
ทำนา ในจำนวนเนื้อที่ที่ขายไปนี้มีส่วนหนึ่งเป็นที่ดินใกล้ริมทางหลวงแผ่นดินสายเอเชีย
ซึ่งผู้ซื้อหวังเก็งกำไรจากการขายที่ดินต่อไปในอนาคต และอีกส่วนหนึ่งเป็นที่ดินส่วน
ในของชุมชนซึ่งผู้ที่ซื้อต้องการขยายที่ดินเพื่อทำการเกษตร ส่วนในช่วงปี 2512-2522
มีครัวเรือนเดียวที่ขายที่ดิน 8 ไร่แล้วเปลี่ยนจากอาชีพทำนาเป็นอาชีพอื่น มีจำนวน 2
ครัวเรือนที่ขายที่ดินรวม 35 ไร่แล้วทำให้ต้องลดขนาดเนื้อที่ทำนา และมีจำนวน 2
ครัวเรือนที่ขายที่ดินรวม 30 ไร่ที่เปลี่ยนแปลงสภาพการถือครองที่ดินในลักษณะที่ผู้ขาย
ที่ดินกลับมีสถานภาพผู้เช่า

การเปลี่ยนแปลงสภาพการถือครองที่ดินในชุมชนบ้านขยายในช่วงปี 2523-
2532 มี ครัวเรือนเดียวที่ขายที่ดินรวม 5 ไร่แล้วทำให้ต้องลดขนาดเนื้อที่ทำนา และมี
จำนวน 2 ครัวเรือนที่ขายที่ดินรวม 11 ไร่แล้วต้องเช่าที่ดินบางส่วนเพื่อทำนา ส่วนใน
ช่วงปี 2512-2522 มีจำนวน 4 ครัวเรือนที่ขายที่ดินรวม 38 ไร่แล้วเปลี่ยนจากอาชีพ
ทำนาเป็นอาชีพอื่น และมีจำนวน 3 ครัวเรือนที่ขายที่ดินรวม 22 ไร่แล้วทำให้ต้อง

ตารางที่ 5: การเปลี่ยนแปลงสถานภาพการถือครองที่ดิน

	2513-2522			2523-2532		
	เนื้อที่	คร่าวเรือน	เฉลี่ย	เนื้อที่	คร่าวเรือน	เฉลี่ย
บ้านขยาย	73	5	14.6	115	10	11.5
- ไม่ทำนา	8	1	8.0	53	4	13.3
- ทำนาของตนเอง	35	2	17.5	42	5	8.4
- เข้าบางส่วน	-	-	-	20	1	20.0
- เข้าทั้งหมด	30	2	15.0	-	-	-
บ้านหันน้ำ	60	7	8.6	16	3	5.3
- ไม่ทำนา	38	4	9.5	-	-	-
- ทำนาของตนเอง	22	3	7.3	5	1	5.0
- เข้าบางส่วน	-	-	-	11	2	5.5
- เข้าทั้งหมด	-	-	-	-	-	-

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลดขนาดเนื้อที่ทำนา การเปลี่ยนสถานภาพการถือครองที่ดินในลักษณะที่ผู้ขายที่ดิน กลับมีสถานภาพผู้เช่าไม่ปรากฏในชุมชนบ้านทับน้ำ (ตารางที่ 5)

หากพิจารณาในระดับแปลงที่ดินเกี่ยวกับความแตกต่างในเรื่องปัจจัยที่เกี่ยวกับระยะทางจากบ้าน ระยะทางจากแหล่งน้ำ ปัญหาคุณภาพดิน ปัญหารับน้ำ ปัญหาระบายน้ำและผลผลิตต่อไร่ระหว่างแปลงที่ดินประเภทต่างๆ (ไม่รวมแปลงที่ให้เช่า) ซึ่งจำแนกเป็นแปลงที่ไม่มีการซื้อขาย แปลงที่ซื้อมา และแปลงที่ขายไป ผลการศึกษาชี้ว่ามีความแตกต่างในเรื่องปัจจัยดังกล่าวอยู่บ้าง แต่มีเพียงบางปัจจัยที่มีนัยสำคัญทางสถิติ

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างแปลงที่ไม่มีการซื้อขาย แปลงที่ซื้อมา และแปลงที่ขายไปในชุมชนบ้านขยาย แปลงที่ดินประเภทที่ขายออกไปมีระยะทางไกลจากบ้านโดยเฉลี่ย 2.571 กิโลเมตร และแปลงที่ซื้อมามีระยะทางไกลจากบ้านโดยเฉลี่ย 1.048 กิโลเมตร ในขณะที่แปลงที่ไม่มีการซื้อขายมีระยะทางไกลจากบ้านโดยเฉลี่ย 1.923 กิโลเมตร (ค่า P-Value น้อยกว่า 0.08) ซึ่งแสดงโดยนัยว่าแปลงที่มีการซื้อและขายมักเป็นแปลงที่อยู่ไกลจากบ้านมากกว่า (ตารางที่ 6)

ส่วนในชุมชนบ้านทับน้ำ แปลงที่ดินประเภทที่ขายออกไปมีร้อยละ 40.0 ซึ่งมีปัญหาคุณภาพดิน ในขณะที่แปลงที่ไม่มีการซื้อขายและแปลงที่ซื้อมามีร้อยละ 4.0 และร้อยละ 0.0 ที่มีปัญหาคุณภาพดินตามลำดับ (ค่า P-Value น้อยกว่า 0.01) และแปลงที่ดินประเภทที่ขายออกไปมีร้อยละ 40.0 ซึ่งมีปัญหาการรับน้ำ ในขณะที่แปลงที่ไม่มีการซื้อขายและแปลงที่ซื้อมามีร้อยละ 10.0 และร้อยละ 14.0 ที่มีปัญหาการรับน้ำตามลำดับ (ค่า P-Value น้อยกว่า 0.06) ซึ่งแสดงโดยนัยว่าแปลงที่ขายออกไปมักเป็นแปลงที่มีปัญหาคุณภาพดินและปัญหาการรับน้ำ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะไม่พบความ

ตารางที่ 6: ความแตกต่างระหว่างประเภทของแปลงที่ดินในชุมชนบ้านขยายในปี 2532

	ไม่ซื้อขาย (N=30)	ซื้อ (N=13)	ขาย (N=23)	P-Value
ระยะทางจากบ้าน (กิโลเมตร)	1.048	1.923	2.571	.08
ระยะทางจากแหล่งน้ำ (กิโลเมตร)	0.476	0.792	0.929	.51
ปัญหาคุณภาพดิน (ไม่มี=0 มี=1)	-	-	-	-
ปัญหาการรับน้ำ (ไม่มี=0 มี=1)	0.24	0.23	0.14	.78
ปัญหาระบายน้ำ (ไม่มี=0 มี=1)	0.05	0.08	0.00	.61
ผลผลิตต่อไร่ปี 2532 (กก.)	486	408	-	.13

ตารางที่ 7: ความแตกต่างระหว่างประเภทของแปลงที่ดินในชุมชนบ้านห้วยน้ำในปี 2532

	ไม่ซื้อขาย (N=48)	ซื้อ (N=7)	ขาย (N=10)	P-Value
ระยะทางจากบ้าน (กิโลเมตร)	0.646	0.429	1.200	.41
ระยะทางจากแหล่งน้ำ (กิโลเมตร)	0.210	0.000	0.100	.38
ปัญหาคุณภาพดิน (ไม่มี=0 มี=1)	0.04	0.00	0.40	.01
ปัญหาการรับน้ำ (ไม่มี=0 มี=1)	0.10	0.14	0.40	.06
ปัญหาระบายน้ำ (ไม่มี=0 มี=1)	0.33	0.00	0.40	.17
ผลผลิตต่อไร่ปี 2532 (กก.)	408	298	-	.07

แตกต่างกันระหว่างแปลงที่ไม่มีการซื้อขายกับแปลงที่มีการซื้อเข้ามาเกี่ยวกับปัญหาคุณภาพดินและปัญหาการรับน้ำ ข้อมูลยังคงชี้ว่าแปลงที่ไม่มีการซื้อขายได้ให้ผลผลิต 408 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งสูงกว่าแปลงที่ซื้อเข้ามาซึ่งได้ให้ผลผลิต 298 กิโลกรัมต่อไร่ (ค่า P-Value น้อยกว่า 0.07) (ตารางที่ 7)

ผลการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนมือในการครอบครองที่ดินในชุมชนบ้านขยายในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาระหว่างปี 2513 จนถึงปี 2532 พบว่ามีการเปลี่ยนมือในการครอบครองที่ดินโดยการซื้อขายมากกว่าการรับมรดก การเปลี่ยนมือในการครอบครองที่ดินในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมาค่อนข้างมากโดยเฉพาะในจำนวนแปลงที่ดินที่ขายมีร้อยละ 64.3 ที่ขายในระหว่างปี 2528-2532 และส่วนใหญ่ผู้ซื้อเป็นผู้ที่อยู่นอกชุมชนบ้านขยาย ส่วนในจำนวนแปลงที่ซื้อเข้ามีร้อยละ 53.3 ที่ซื้อในระหว่างปี 2518-2522 (ตารางที่ 8)

ส่วนการเปลี่ยนมือในการครอบครองที่ดินในชุมชนบ้านทับน้ำในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาพบว่าการเปลี่ยนมือในการครอบครองที่ดินโดยการซื้อขายน้อยกว่าการรับมรดก (ซึ่งแตกต่างจากกรณีของชุมชนบ้านขยาย) การเปลี่ยนมือในการครอบครองที่ดินส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงก่อน 5 ปีที่แล้ว โดยมีการเปลี่ยนมือในการครอบครองที่ดินในระหว่างปี 2513-2522 จากการรับมรดก (ร้อยละ 79.3 ของจำนวนแปลงที่รับมรดก) และจากการขาย (ร้อยละ 73.3 ของจำนวนแปลงที่ขาย) และในระหว่างปี 2518-2527 จากการซื้อเข้า (ร้อยละ 66.6 ของจำนวนแปลงที่รับมรดก) (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 8: การรับมรดกที่ดินและการซื้อขายที่ดินในชุมชนบ้านขยายระหว่างปี 2513 จนถึงปี 2532

	รับมรดก	ซื้อ	ขาย	รวม
ปี 2513-2517	2 (11.8)	2 (13.3)	1 (7.1)	5 (10.9)
ปี 2518-2522	3 (17.6)	8 (53.3)	3 (21.4)	14 (30.4)
ปี 2523-2527	4 (23.5)	2 (13.3)	1 (7.1)	7 (15.2)
ปี 2528-2532	8 (47.1)	3 (20.0)	9 (64.3)	20 (43.5)
	17 (100.0)	15 (100.0)	14 (100.0)	61 (100.0)

ตารางที่ 9: การรับมรดกที่ดินและการซื้อขายที่ดินในชุมชนบ้านห้วยน้ำระหว่างปี 2513 จนถึงปี 2532

	รับมรดก	ซื้อ	ขาย	รวม
ปี 2513-2517	9 (31.0)	1 (16.7)	4 (40.0)	14 (31.1)
ปี 2518-2522	14 (48.3)	2 (33.3)	3 (30.0)	19 (42.2)
ปี 2523-2527	- (-)	2 (33.3)	- (-)	2 (4.4)
ปี 2528-2532	6 (20.7)	1 (16.7)	3 (30.0)	10 (22.2)
	29 (100.0)	6 (100.0)	10 (100.0)	45 (100.0)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงรายได้

รายงานในบทนี้เสนอผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงรายได้และรายจ่ายของครัวเรือน และการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ต่อแรงงาน รวมทั้งกรณีศึกษาเกี่ยวกับการกระจายอาชีพในครัวเรือน

5.1 รายได้และรายจ่ายของครัวเรือน

รายงานข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ของครัวเรือนในปี 2512 ได้สรุปว่าชุมชนบ้านขยายมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 28226 บาท โดยที่แหล่งที่มาของรายได้ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมนอกเกษตร (ร้อยละ 76.5) โดยเฉพาะมาจากการทำอิฐ และชุมชนบ้านทับน้ำมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 14561 บาท โดยที่แหล่งที่มาของรายได้ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมทางเกษตร (ร้อยละ 86.4) (อัมโยต์, 1970: 183) ส่วนการเสนอรายงานเรื่องรายจ่ายนั้นข้อมูลที่ปรากฏเป็นรายจ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อปี โดยชุมชนบ้านขยายมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อปี 3738 บาท และชุมชนบ้านทับน้ำมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อปี 1341 บาท

จากการสำรวจในปี 2532 ชุมชนบ้านขยายมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 65518 บาท และชุมชนบ้านทับน้ำมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 69216 บาท สำหรับรายจ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อปีนั้น ชุมชนบ้านขยายมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อปี 9562 บาท และ

ตารางที่ 10: รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนและรายจ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อปี

	2512		2532	
	บาท	(%)	บาท	(%)
ชุมชนบ้านขยาย				
รายได้ต่อครัวเรือน	28226	(100.0)	67518	(100.0)
- เกษตร	6644	(23.5)	4009	(5.9)
- นอกเกษตร	21582	(76.5)	63508	(94.1)
รายจ่ายต่อคนต่อปี	3738		9562	
ชุมชนบ้านทับน้ำ				
รายได้ต่อครัวเรือน	14561	(100.0)	69224	(100.0)
- เกษตร	12587	(86.4)	23720	(34.6)
- นอกเกษตร	1974	(13.6)	45504	(65.4)
รายจ่ายต่อคนต่อปี	1341		6407	

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชุมชนบ้านทับน้ำมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อปี 6407 บาท

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ครั้งนี้ไม่ได้ประสงค์ที่จะเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างรายได้ในระยะเวลาที่ต่างกันถึง 20 ปี โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงค่าของเงินในระยะเวลา 20 ปีเป็นเงื่อนไขสำคัญ แต่ประเด็นที่สนใจคือการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนที่มาของรายได้ซึ่งข้อมูลได้ชี้ให้เห็นว่ารายได้นอกเกษตรเป็นแหล่งที่มาของรายได้ส่วนใหญ่กล่าวคือสัดส่วนของรายได้นอกเกษตรในชุมชนบ้านขยายเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 76.5 เป็นร้อยละ 94.1 ซึ่งแสดงว่ารายได้ทางเกษตรแทบจะไม่มีค่าสำคัญเลยในชุมชนนี้ นอกจากนี้สัดส่วนของรายได้นอกเกษตรในชุมชนบ้านทับน้ำเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 13.6 เป็น ร้อยละ 34.6 ซึ่งแสดงว่ารายได้ทางเกษตรได้ลดความสำคัญลงเป็นอย่างมากในชุมชนนี้ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลสืบเนื่องจากโอกาสที่จะแสวงหารายได้จากกิจกรรมนอกเกษตรมีมากขึ้นในระยะเวลาที่ผ่านมา ดังที่ข้อมูลต่างๆ ในบทที่ผ่านมาได้แสดงไว้แล้ว (ตารางที่ 10)

เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดเกี่ยวกับประเภทของรายได้ในปี 2532 ข้อมูลได้ชี้ให้เห็นว่ารายได้ของครัวเรือนในชุมชนบ้านขยายมาจากการทำอุตสาหกรรมครัวเรือน โดยเฉพาะการทำอิฐขายเป็นหลัก รองลงมาได้แก่รายได้จากเงินเดือนจากการเป็นข้าราชการและเป็นพนักงานโรงงานเอกชน ค่าจ้างรายวัน (ส่วนใหญ่จากการรับจ้างในโรงงานทำอิฐ) และรายได้จากการเพาะปลูก ครัวเรือนเกษตรมีรายได้ต่อปีโดยเฉลี่ย 81057 บาทต่อครัวเรือนและสูงกว่าครัวเรือนนอกเกษตรซึ่งมีรายได้ต่อปีโดยเฉลี่ย 61333 บาทต่อครัวเรือน (ค่า P-Value น้อยกว่า 0.01) โดยที่ครัวเรือนเกษตรมีแหล่งรายได้สำคัญจากการเพาะปลูกนอกเหนือจากรายได้จากอุตสาหกรรมครัวเรือนและรายได้จากเงินเดือน ในขณะที่ครัวเรือนนอกเกษตรมีแหล่งรายได้สำคัญจากรายได้

ตารางที่ 11: ประเภทของรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในปี 2532 ของชุมชนบ้านขยาย

	ครัวเรือนเกษตร		ครัวเรือนนอกเกษตร		P-Value
	บาท	(%)	บาท	(%)	
รายได้รวม	81057	(100.0)	61333	(100.0)	.01
รายได้จากเกษตร	12008	(14.8)	356	(0.6)	.01
- พืช	9414	(11.6)	0	(0.0)	.01
- ลัตว์และประมง	2595	(3.2)	356	(0.6)	.22
รายได้จากนอกเกษตร	69049	(85.2)	60978	(99.4)	.27
- อุตสาหกรรมครัวเรือน	26692	(32.9)	24859	(40.5)	.76
- ค่าขาย	714	(0.9)	4148	(6.8)	.12
- ธุรกิจส่วนตัว	2432	(3.0)	889	(1.5)	.38
- เงินเดือน	27762	(34.2)	12444	(20.3)	.01
- ค่าจ้าง	8205	(10.1)	12044	(19.6)	.29
- เงินที่ส่งกลับบ้าน	3243	(4.0)	6593	(10.7)	.13
N =	53		103		

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 12: ประเภทของรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในปี 2532 ของชุมชนบ้านห้วยน้ำ

	ครัวเรือนเกษตร		ครัวเรือนนอกเกษตร		P-Value
	บาท	(%)	บาท	(%)	
รายได้รวม	79359	(100.0)	50123	(100.0)	.03
รายได้จากเกษตร	33539	(42.2)	5215	(10.4)	.01
- พืช	22886	(28.8)	0	(00.0)	.01
- สัตว์และประมง	10653	(13.4)	5215	(10.4)	.27
รายได้จากนอกเกษตร	45820	(57.8)	44908	(89.6)	.94
- อุตสาหกรรมครัวเรือน	2204	(2.8)	2954	(5.9)	.44
- ค้าขาย	8131	(10.3)	12092	(24.1)	.66
- ธุรกิจส่วนตัว	7200	(9.1)	1338	(2.7)	.38
- เงินเดือน	11706	(14.8)	8031	(16.0)	.64
- ค่าจ้าง	7176	(9.0)	9462	(18.9)	.56
- เงินที่ส่งกลับบ้าน	9404	(11.8)	11031	(22.0)	.71
N =	49		26		

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากอุตสาหกรรมครัวเรือนและรายได้จากเงินเดือน (ค่า P-Value น้อยกว่า 0.01)
(ตารางที่ 11)

ส่วนรายได้ของครัวเรือนในชุมชนบ้านทับน้ำมีแหล่งที่มาของรายได้หลายประเภทประกอบด้วยรายได้จากการทำเกษตร (จากการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์และการจับปลา) รายได้จากการค้าขาย รายได้จากเงินเดือน (จากการเป็นข้าราชการและเป็นพนักงานโรงงานเอกชน) รายได้จากค่าจ้างรายวัน (จากการรับจ้างในโรงงานทำอิฐและอื่น ๆ) และเงินที่สมาชิกครัวเรือนไปทำงานในจังหวัดอื่นแล้วส่งเงินกลับมาให้ครัวเรือน ครัวเรือนเกษตรมีรายได้ต่อปีโดยเฉลี่ย 79359 บาทต่อครัวเรือนและสูงกว่าครัวเรือนนอกเกษตรซึ่งมีรายได้ต่อปีโดยเฉลี่ย 50123 บาทต่อครัวเรือน (ค่า P-Value น้อยกว่า 0.05) โดยที่การวิเคราะห์ทางสถิติได้ชี้ว่าไม่มีความแตกต่างในรายได้ประเภทต่างๆ ระหว่างครัวเรือนเกษตรและครัวเรือนนอกเกษตรในชุมชนบ้านทับน้ำ ยกเว้นรายได้จากการเพาะปลูก (ตารางที่ 12)

เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดเกี่ยวกับประเภทของรายจ่ายในปี 2532 ข้อมูลได้ชี้ให้เห็นว่ารายจ่ายของครัวเรือนในชุมชนบ้านขยายเป็นค่าอาหาร (ส่วนใหญ่เป็นค่ากับข้าว) ประมาณครึ่งหนึ่งของรายจ่ายทั้งหมด ครัวเรือนเกษตรมีรายจ่ายต่อปีโดยเฉลี่ย 42336 บาทต่อครัวเรือนและสูงกว่าครัวเรือนนอกเกษตรซึ่งมีรายจ่ายต่อปีโดยเฉลี่ย 34140 บาทต่อครัวเรือน (ค่า P-Value น้อยกว่า 0.02) โดยที่ครัวเรือนเกษตรมีรายจ่ายสำหรับค่ากับข้าวร้อยละ 50.0 และค่าข้าวสารและข้าวเปลือกร้อยละ 12.8 เช่นเดียวกับที่ครัวเรือนนอกเกษตรมีรายจ่ายสำหรับค่ากับข้าวร้อยละ 55.6 และค่าข้าวสารและข้าวเปลือกร้อยละ 13.3 ส่วนรายจ่ายนอกเหนือจากนี้ไม่ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันระหว่างครัวเรือนเกษตรและครัวเรือนนอกเกษตร ยกเว้นกรณี

ตารางที่ 13: ประเภทของรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนในปี 2532 ของชุมชนบ้านขยาย

	ครัวเรือนเกษตร		ครัวเรือนนอกเกษตร		P-Value
	บาท	(%)	บาท	(%)	
รายจ่ายรวม	42336	(100.0)	34140	(100.0)	.02
- ก๊าซชีวภาพ	21210	(50.0)	18991	(55.6)	.21
- ข้าวสาร	3387	(8.0)	4512	(13.2)	.03
- ข้าวเปลือก	2028	(4.8)	44	(0.1)	.01
- เครื่องนุ่งห่ม	1838	(4.3)	1431	(4.2)	.10
- การรักษาโรค	1561	(3.7)	1454	(4.3)	.62
- การศึกษา	6243	(14.7)	3624	(10.6)	.11
- เงินทำบุญ	2285	(5.4)	1501	(4.4)	.02
- ค่าไฟฟ้า	1740	(4.1)	1624	(4.8)	.68
- ค่าน้ำประปา	255	(0.6)	279	(0.8)	.85
- ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง	1790	(4.2)	679	(2.0)	.05

N =

53

103

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 14: ประเภทของรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนในปี 2532 ของชุมชนบ้านทับน้ำ

	ครัวเรือนเกษตร		ครัวเรือนนอกเกษตร		P-Value
	บาท	(%)	บาท	(%)	
รายจ่ายรวม	23491	(100.0)	20047	(100.0)	.19
- ก๊าซชีวภาพ	12228	(52.1)	12068	(60.2)	.93
- ข้าวสาร	3674	(15.6)	3132	(15.6)	.33
- ข้าวเปลือก	29	(0.1)	69	(0.3)	.54
- เครื่องนุ่งห่ม	863	(3.7)	676	(3.4)	.09
- การรักษาโรค	749	(3.2)	639	(3.2)	.61
- การศึกษา	3086	(13.1)	1431	(7.1)	.03
- เงินทำบุญ	647	(2.8)	392	(2.0)	.04
- ค่าไฟฟ้า	691	(2.9)	620	(3.1)	.57
- ค่าน้ำประปา	391	(1.7)	329	(1.6)	.42
- ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง	1133	(4.8)	691	(3.4)	.51
N =	49		26		

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครัวเรือนเกษตรจ่ายเงินทำบุญต่อปีโดยเฉลี่ย 2285 บาทต่อครัวเรือนในขณะที่ ครัวเรือนนอกเกษตรจ่ายเงินทำบุญต่อปีโดยเฉลี่ย 1501 บาทต่อครัวเรือน (ค่า P-Value น้อยกว่า 0.02) (ตารางที่ 13)

ส่วนรายจ่ายของครัวเรือนในชุมชนบ้านทับน้ำเป็นรายจ่ายค่าอาหาร (ส่วนใหญ่เป็นค่ากับข้าว) มากกว่าครึ่งของรายจ่ายทั้งหมด ครัวเรือนเกษตรมีรายจ่ายต่อปีโดยเฉลี่ย 23491 บาทต่อครัวเรือนและครัวเรือนนอกเกษตรมีรายจ่ายต่อปีโดยเฉลี่ย 20047 บาทต่อครัวเรือน โดยที่ครัวเรือนเกษตรมีรายจ่ายสำหรับค่ากับข้าว ร้อยละ 52.1 และค่าข้าวสารและข้าวเปลือกร้อยละ 15.7 เช่นเดียวกับที่ครัวเรือนนอกเกษตรมีรายจ่ายสำหรับค่ากับข้าวร้อยละ 60.2 และค่าข้าวสารและข้าวเปลือกร้อยละ 15.6 ส่วนรายจ่ายนอกเหนือจากนี้ไม่ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันระหว่างครัวเรือนเกษตรและครัวเรือนนอกเกษตร ยกเว้นกรณีที่ครัวเรือนเกษตรมีค่าใช้จ่ายการศึกษาบุตรต่อปีโดยเฉลี่ย 3086 บาทต่อครัวเรือนในขณะที่ครัวเรือนนอกเกษตรมีค่าใช้จ่ายการศึกษาบุตรต่อปีโดยเฉลี่ย 1431 บาทต่อครัวเรือน (ค่า P-Value น้อยกว่า 0.03) และกรณีที่ครัวเรือนเกษตรจ่ายเงินทำบุญต่อปีโดยเฉลี่ย 647 บาทต่อครัวเรือนในขณะที่ครัวเรือนนอกเกษตรจ่ายเงินทำบุญต่อปีโดยเฉลี่ย 392 บาทต่อครัวเรือน (ค่า P-Value น้อยกว่า 0.04) (ตารางที่ 14)

อนึ่ง แม้ว่ารายจ่ายรวมต่อปีของครัวเรือนในชุมชนบ้านทับน้ำจะต่ำกว่าในชุมชนบ้านขยาย โดยที่ครัวเรือนเกษตรในชุมชนบ้านทับน้ำมีรายจ่ายรวมต่อปีเท่ากับ 23491 บาทต่อครัวเรือนซึ่งต่ำกว่าในชุมชนบ้านขยายซึ่งมีรายจ่ายรวมต่อปีเท่ากับ 40964 บาทต่อครัวเรือน (หรือร้อยละ 57.3) และครัวเรือนนอกเกษตรในชุมชนบ้านทับน้ำมีรายจ่ายรวมต่อปีเท่ากับ 20047 บาทต่อครัวเรือนซึ่งต่ำกว่าในชุมชนบ้านขยาย

ซึ่งมีรายจ่ายรวมต่อปีเท่ากับ 34254 บาทต่อครัวเรือน (หรือร้อยละ 58.5) แต่เมื่อพิจารณาถึงประเภทรายจ่ายต่างๆแล้ว สัดส่วนของรายจ่ายแต่ละประเภทต่อรายจ่ายรวมทั้งในระหว่าง ครัวเรือนเกษตรและครัวเรือนนอกเกษตรและระหว่างชุมชนทั้งสองใกล้เคียงกันมาก

5.2 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ต่อแรงงาน

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อแรงงานกับรายได้ประเภทต่างๆ ด้วยวิธีการ Correlation ซึ่งให้เห็นว่ารายได้ต่อแรงงานของชุมชนบ้านขยายมีความสัมพันธ์ในเชิงแปรตามกับรายได้จากธุรกิจส่วนตัว เงินเดือน และเงินที่ส่งกลับบ้าน ส่วนความสัมพันธ์ภายในระหว่างประเภทต่างๆ ของรายได้ปรากฏว่ารายได้จากอุตสาหกรรมครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงแปรผกผันกับรายได้จากค่าจ้าง (-0.346) และรายได้จากเงินที่ส่งกลับบ้าน (-0.337) ซึ่งแสดงโดยนัยว่าครัวเรือนที่มีรายได้สูงจากอุตสาหกรรมครัวเรือนเป็นครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำจากแหล่งรายได้ประเภทค่าจ้าง และเงินที่ส่งกลับบ้าน ทั้งนี้เพราะว่าครัวเรือนเหล่านี้มักจะใช้สมาชิกส่วนใหญ่ของครัวเรือนเพื่อทำกิจกรรมอุตสาหกรรมภายในครัวเรือนมากกว่าที่จะกระจายสมาชิกไปทำกิจกรรมนอกครัวเรือนเพื่อหารายได้ประเภทอื่นๆ นอกเหนือจากนี้ไม่ปรากฏว่าตัวแปรอื่นๆ มีความสัมพันธ์ระหว่างกันแต่อย่างใด และไม่มีกรณีปัญหาการมีตัวแปรอิสระบางคู่มีความสัมพันธ์เชิงสถิติต่อกัน หรือ Multicollinearity ด้วย (ตารางที่ 15)

ส่วนชุมชนบ้านทับน้ำ รายได้ต่อแรงงานมีความสัมพันธ์ในเชิงแปรตามกับรายได้จากธุรกิจส่วนตัว เงินเดือน และการค้า ส่วนความสัมพันธ์ภายในระหว่างประเภทต่างๆ ของรายได้ปรากฏว่าไม่พบว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างกันแต่อย่างใด

ตารางที่ 15: การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อแรงงานกับประเภทของรายได้ในชุมชนชนบ้านขยาย

	ต่อแรงงาน	พืช	สัตว์	อุตสาหกรรม	ค้าขาย	ส่วนตัว	เงินเดือน	ค่าจ้าง	ส่งกลับบ้าน
ต่อแรงงาน	1.000	-.004	.077	.067	.128	.354	.220	-.004	.215
พืช		1.000	.067	-.079	.056	.321	.107	-.117	-.116
สัตว์			1.000	-.061	-.032	-.018	.005	-.068	-.058
อุตสาหกรรม				1.000	-.211	-.044	-.065	-.301	-.317
ค้าขาย					1.000	.249	.068	-.051	-.040
ธุรกิจส่วนตัว						1.000	.189	-.092	-.078
เงินเดือน							1.000	-.083	-.131
ค่าจ้าง								1.000	-.095
ส่งกลับบ้าน									1.000

N = 118

ตารางที่ 16: การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อแรงงานกับประเภทของรายได้ในชุมชน
บ้านทับน้ำ

	ต่อแรงงาน	พืช	สัตว์	อุตสาหกรรม	ค้าขาย	ส่วนตัว	เงินเดือน	ค่าจ้าง	ส่งกลับบ้าน
ต่อแรงงาน	1.000	.214	.137	-.242	.312	.376	.464	-.137	.244
พืช		1.000	.190	-.015	-.108	.097	-.145	-.111	.053
สัตว์			1.000	-.165	-.057	-.077	-.073	-.047	-.128
อุตสาหกรรม				1.000	-.132	-.020	-.113	-.051	-.114
ค้าขาย					1.000	-.042	-.014	-.117	-.135
ธุรกิจส่วนตัว						1.000	-.062	-.087	-.076
เงินเดือน							1.000	-.160	-.081
ค่าจ้าง								1.000	-.150
ส่งกลับบ้าน									1.000

N = 75

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 17: การวิเคราะห์พหุสัมพันธ์ถดถอยระหว่างรายได้ต่อแรงงานกับประเภทของรายได้ใน
ชุมชนบ้านขยายและชุมชนบ้านทับน้ำ

ตัวแปร	ชุมชนบ้านขยาย		ชุมชนบ้านทับน้ำ	
	Beta	Sig.	Beta	Sig.
พืช	-.07109	.41	.25364	.01
สัตว์	.14579	.07	.26141	.01
อุตสาหกรรม	.30845	.01	.00337	.95
ค้าขาย	.11975	.16	.46185	.01
ธุรกิจส่วนตัว	.36678	.01	.47684	.01
เงินเดือน	.23643	.01	.61789	.01
ค่าจ้าง	.18736	.04	.16311	.01
ส่งกลับบ้าน	.39526	.01	.43825	.01
R Square		.31		.78

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(และไม่มีกรณีปัญหา Multicollinearity ด้วย) (ตารางที่ 16)

การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ต่อแรงงานด้วยวิธีการ Multiple Regression ชี้ให้เห็นว่าในจำนวนตัวแปรทั้งหมดเกี่ยวกับจำนวนรายได้จากแหล่งที่มาต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย พืช สัตว์ อุตสาหกรรมครัวเรือน ค่าขาย ธุรกิจส่วนตัว เงินเดือน ค่าจ้างและเงินที่ส่งกลับบ้านนั้น ประเภทรายได้ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ต่อแรงงานของชุมชนบ้านขยายได้แก่เงินที่ส่งกลับบ้าน ($BETA=0.40$) รายได้จากอุตสาหกรรมครัวเรือน ($BETA=0.31$) รายได้จากธุรกิจส่วนตัว ($BETA=0.37$) รายได้จากเงินเดือน ($BETA=0.24$) และรายได้จากค่าจ้าง ($BETA=0.19$) โดยที่รายได้จากพืชไม่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ต่อแรงงานของชุมชนบ้านขยาย (ตารางที่ 17)

ส่วนประเภทรายได้ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ต่อแรงงานของชุมชนบ้านทับน้ำได้แก่รายได้จากเงินเดือน ($BETA=0.62$) รายได้จากธุรกิจส่วนตัว ($BETA=0.48$) รายได้จากการค้า ($BETA=0.46$) เงินที่ส่งกลับบ้าน ($BETA=0.43$) รายได้จากสัตว์และประมง ($BETA=0.26$) รายได้จากพืช ($BETA=0.25$) และรายได้จากค่าจ้าง ($BETA=0.16$) โดยที่รายได้จากอุตสาหกรรมครัวเรือนไม่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ต่อแรงงานของชุมชนบ้านทับน้ำ

ผลจากการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้แสดงโดยนัยว่าจำนวนรายได้ต่อแรงงานสูงจะเป็นผลมาจากการดำเนินกิจกรรมนอกเกษตรมากกว่ากิจกรรมทางเกษตร กล่าวคือ รายได้นอกเกษตรแทบทุกประเภทต่างมีอิทธิพลในระดับนัยสำคัญ 0.01 (ยกเว้นที่รายได้จากอุตสาหกรรมครัวเรือนมีอิทธิพลสำคัญต่อการเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อแรงงานในชุมชนบ้านขยายแต่ไม่มีอิทธิพลสำคัญในชุมชนบ้านทับน้ำ) โดยเฉพาะเป็นที่น่า

สังเกตว่าเงินที่ส่งกลับบ้านเป็นตัวแปรประกอบที่ค่อนข้างสำคัญมากที่เดียวต่อการเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อแรงงานโดยที่รายได้นี้ไม่ได้เกิดจากการใช้แรงงานของสมาชิกที่อยู่ประจำในครัวเรือนแต่เป็นรายได้ที่มาจากสมาชิกที่ออกจากบ้านไปเป็นการถาวร (หรือออกจากครัวเรือนไปทำงานที่อื่นมากกว่า 6 เดือน) แล้วส่งเงินกลับมาให้ครัวเรือน

5.3 การกระจายอาชีพในครัวเรือน

ส่วนนี้เสนอกรณีศึกษาภูมิหลังของครัวเรือนและสมาชิกของครัวเรือนเพื่อเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของสมาชิกในครัวเรือนในลักษณะต่างๆ กัน โดยชี้ให้เห็นถึงการกระจายอาชีพในครัวเรือน รวมทั้งปัจจัยที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชนและปัจจัยการศึกษาซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่กระทบต่อแนวโน้มการตัดสินใจในการประกอบอาชีพของสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉพาะหนุ่มสาวรุ่นปัจจุบัน

5.3.1 การกระจายอาชีพในครัวเรือนของชุมชนบ้านขยาย

ครัวเรือนหมายเลข 039 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 56 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในหมู่บ้าน มีภรรยาอายุ 52 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษาเช่นกัน เกิดในหมู่บ้าน ทั้งสองคนช่วยกันทำนาในเนื้อที่ 17 ไร่โดยเขาที่ดินจากเพื่อนบ้านซึ่งเป็นที่ดินที่ไม่มีปัญหาเรื่องคุณภาพดินและปัญหาการรับน้ำ แต่เดิมฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดีนัก สองสามีภรรยามองเห็นความสำคัญของการให้ลูกได้รับการศึกษาสูง จึงพยายามส่งเสียให้ลูกสาว 2 คนได้เรียนหนังสือ คนโตเรียนจบ ปวท. ทำงานเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมในเครือมินิแบร์ คนถัดมาเรียนจบ ปวส. มีอาชีพเป็น

ครู หัวหน้าครัวเรือนมีลูกเขยสองคนเป็นคนจากจังหวัดอื่น คนหนึ่งเรียนจบชั้นประถมศึกษาตอนต้นและมีอาชีพเป็นช่างไม้ อีกคนหนึ่งเรียนระดับปริญญาตรีมีอาชีพเป็นครู เมื่อปี 2520 หัวหน้าครัวเรือนซื้อที่ดินจากเพื่อนบ้าน จำนวน 5 ไร่บริเวณติดทางหลวงสายเอเชีย แต่ที่ดินไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ผลดีเนื่องจากปัญหาการรับน้ำและได้ขายที่ดินแปลงนี้ในปี 2528 ปัจจุบันรายจ่ายส่วนใหญ่ของครัวเรือนมาจากรายได้นอกเกษตรของลูก

ครัวเรือนหมายเลข 060 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 45 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในหมู่บ้าน มีภรรยาอายุ 41 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษาและเกิดในหมู่บ้านเช่นกัน สองสามีภรรยามี อาชีพทำนาในเนื้อที่ 5 ไร่ซึ่งซื้อมาเมื่อปี 2519 แต่ได้ผลผลิตเพียง 30 ถังต่อไร่เนื่องจากปัญหาด้านการรับน้ำ แต่อาชีพที่ทำรายได้อีกทางหนึ่งคือทำอริฐ มีลูกสาว 3 คน คนโตเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น แต่การศึกษาระดับนี้ไม่สามารถหางานนอกเกษตรทำได้ง่าย จึงช่วยพ่อแม่ทำอริฐซึ่งให้รายได้เพียงพอกับการใช้จ่ายในครัวเรือน คนที่สองกำลังเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและคนที่สุดท้ายกำลังเรียนชั้นประถมศึกษา

ครัวเรือนหมายเลข 073 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 55 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในจังหวัดใกล้เคียง มีภรรยาอายุ 53 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในหมู่บ้าน สองสามีภรรยามีอาชีพทำนาในเนื้อที่ 29 ไร่ซึ่งเป็นที่ดินที่ไม่มีปัญหาเรื่องคุณภาพดินและปัญหาการรับน้ำ และเป็นที่ดินซึ่งซื้อมาเมื่อปี 2516 และปี 2522 โดยแรงงานส่วนหนึ่งเป็นการจ้างเพื่อนบ้านในระยะปลูกและเก็บเกี่ยว ได้ผลผลิตประมาณ 40 ถังต่อไร่และอาชีพทำรายได้อีกทางหนึ่งคือทำอริฐซึ่งเสริมรายได้เพื่อการใช้จ่ายในครัวเรือน และทำให้สามารถส่งเสียให้ลูกชายหนึ่งคนและสาวหนึ่งคนซึ่ง

กำลังเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

ครัวเรือนหมายเลข 148 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 52 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในตำบลใกล้เคียง มีภรรยาอายุ 52 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เช่นกันเกิดในหมู่บ้าน แต่เดิมทั้งสองคนเคยเช่าที่ทำนา 25 ไร่ และทำนาในที่ดินของตนเองซึ่งได้รับมรดกจากแม่อีก 5 ไร่ แต่หลังจากที่ได้พยายามส่งเสริมให้ลูกชายเรียนจบปวช. และได้งานเป็นพนักงานบริษัทเอกชน และลูกสาวเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และได้งานเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมในเครือมินิแบร์ หัวหน้าครัวเรือนก็ทำนาเฉพาะในที่ดินของตนเองและเลิกเช่านา นอกจากนี้ยังมีลูกเขยซึ่งมีอาชีพเป็นช่างทาสีช่วยหารายได้ให้ครัวเรือนอีกด้วย

ครัวเรือนหมายเลข 009 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 62 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในหมู่บ้าน มีอาชีพเป็นช่างไม้ มีภรรยาอายุ 57 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษาเช่นกัน เกิดในหมู่บ้าน มีอาชีพรับจ้างตากอิฐ พยายามส่งเสริมให้ลูกชายเรียนจนจบปริญญาตรี มีอาชีพรับราชการ หัวหน้าครัวเรือนเคยมีที่ดินอยู่ใกล้ทางหลวงสายเอเชียซึ่งได้รับมรดกจากแม่แต่ที่ดินไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ผลดีเนื่องจากปัญหาการรับน้ำ เมื่อมีผู้มาขอซื้อโดยให้ราคาดีจึงได้ขายที่ดินแปลงนี้ไปในปี 2532

ครัวเรือนหมายเลข 046 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 38 ปี เรียนจบ ปวช. เกิดในจังหวัดใกล้เคียง มีอาชีพทำธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง มีภรรยาอายุ 36 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษาตอนปลาย เกิดในหมู่บ้าน มีอาชีพค้าขาย มีลูก 3 คน สองคนแรกกำลังเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หัวหน้าครัวเรือนมีพี่สะใภ้เรียนจบชั้นมัธยมปลาย มีอาชีพรับราชการ หัวหน้าครัวเรือนได้รับมรดกที่ดินจากพ่อตาซึ่งเป็นที่ดินริมทางหลวงสายเอเชียจำนวน 14 ไร่และเคยให้เพื่อนบ้านเช่าทำนา แต่ได้ขายไปในปี 2532 เงินที่

ได้จากการขายที่ดินนำไปลงทุนซื้อที่ดินหลายแปลงทั้งในเขตตำบลและนอกเขตตำบลที่มีคุณภาพดินดีและสามารถรับน้ำชลประทานได้โดยให้ผู้อื่นเช่าทำนา

ครัวเรือนหมายเลข 121 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 63 ปี เรียนจบปริญญาตรี เกิดในหมู่บ้าน มีภรรยาอายุ 61 ปี ทั้งสองคนเป็นข้าราชการบำนาญ หัวหน้าครัวเรือนมีที่ดินมรดกของแม่ทั้งในและนอกหมู่บ้านจำนวน 100 ไร่โดยให้ผู้อื่นเช่าทำนามาโดยตลอด ลูกชายคนโตจบปริญญาตรีทำงานบริษัทเอกชน และชายคนที่สองจบ ปวส. ทำงานเป็นครูโรงเรียนราษฎร์ หัวหน้าครัวเรือนขายที่ดินแปลงหนึ่งจำนวน 14 ไร่ในปี 2527 ผู้มาขอซื้อให้ราคาค่อนข้างสูงเนื่องจากเป็นที่ดินดีริมทางหลวงสายเอเชียโดยซื้อเก็บไว้เพื่อเก็งกำไร

5.3.2 การกระจายอาชีพในครัวเรือนของชุมชนบ้านทับน้ำ

ครัวเรือนหมายเลข 174 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 30 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในตำบลใกล้เคียง มีภรรยาอายุ 28 ปี เกิดในหมู่บ้าน มีลูก 2 คน ลูกชายกำลังเรียนชั้นประถมศึกษา ลูกสาวยังไม่ถึงเกณฑ์เข้าเรียน สองสามีภรรยาช่วยกันทำนาในเนื้อที่ 15 ไร่ซึ่งเช่าจากเพื่อนบ้านซึ่งเป็นที่ดินที่ไม่มีปัญหาเรื่องคุณภาพดินและปัญหาการรับน้ำ ได้ผลผลิต 45 ถังต่อไร่ ผลผลิตเก็บไว้เพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ในช่วงระยะ 5 ปีที่ผ่านมา สองสามีภรรยาสามารถหารายได้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนอย่างเพียงพอจากการรับจ้างในโรงงานทำอิฐวันละ 60 บาท

ครัวเรือนหมายเลข 193 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 55 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในจังหวัดใกล้เคียง มีภรรยาอายุ 48 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในหมู่บ้าน หัวหน้าครัวเรือนและภรรยามีลูกสาวและลูกชายช่วยทำนาในเนื้อที่ 55

ไร่เป็นที่ดินมรดกจากแม่ยายจำนวนเนื้อที่ 10 ไร่และเป็นที่ดินซึ่งซื้อจากเพื่อนบ้านอีก 45 ไร่ในช่วงปี 2505-2511 ลูกสาวและลูกเขยคู่นี้เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและยังช่วยหัวหน้าครัวเรือนเลี้ยงเบ็ดขายซึ่งทำรายได้ประมาณ 15000 บาทต่อปี หัวหน้าครัวเรือนยังมีลูกชายคนหนึ่งเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและทำงานเป็นลูกจ้างโรงงานอุตสาหกรรมในอำเภอใกล้เคียง

ครัวเรือนหมายเลข 195 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 65 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในตำบลใกล้เคียง มีภรรยาอายุ 65 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในหมู่บ้าน สองสามีภรรยาทำนาในเนื้อที่ 10 ไร่เป็นที่ดินมรดกจากแม่ยายซึ่งเป็นที่ดินที่ไม่มีปัญหาเรื่องคุณภาพดินและปัญหาการรับน้ำ นอกจากนี้ยังมีรายได้จากการเลี้ยงเบ็ดซึ่งให้รายได้ประมาณ 4000 บาทต่อปี ลูกชายเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานทำอิฐได้เงินเดือน 2000 บาทต่อเดือน

ครัวเรือนหมายเลข 201 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 49 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในตำบลใกล้เคียง มีภรรยาอายุ 51 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในหมู่บ้าน หัวหน้าครัวเรือนเช่าที่ดินจากเพื่อนบ้านจำนวน 20 ไร่ซึ่งเป็นที่ดินที่ไม่มีปัญหาเรื่องคุณภาพดินและปัญหาการรับน้ำโดยเสียค่าเช่าไร่ละ 350 บาท ภรรยาเป็นแรงงานสำคัญในการทำนา และหัวหน้าครัวเรือนใช้เวลาส่วนใหญ่เดินทางค้าขายไปมาระหว่างหมู่บ้านกับกรุงเทพฯมีรายได้ประมาณ 3000 บาทต่อเดือน สามารถส่งเสียให้ลูกสาวคนโตเรียนจบปวช. และกำลังหางานทำ และลูกสาวคนถัดมากำลังเรียนปวช.

ครัวเรือนหมายเลข 227 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 50 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในหมู่บ้านใกล้เคียง มีภรรยาอายุ 49 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา

เกิดในหมู่บ้าน หัวหน้าครัวเรือนและลูกชายคนโตซึ่งเรียนจบชั้นประถมศึกษาทำงานเป็นลูกจ้างในหน่วยงานราชการในกรุงเทพฯ ทั้งสองคนมีรายได้รวมกันประมาณ 5000 บาทต่อเดือน ภรรยาและลูกสะใภ้อยู่ดูแลบ้านและช่วยกันเลี้ยงหมู ได้รายได้เดือนละประมาณ 2000 บาท

ครัวเรือนหมายเลข 173 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 56 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในหมู่บ้านใกล้เคียง มีภรรยาอายุ 54 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในหมู่บ้าน แต่เดิมสองสามีภรรยาเคยทำนาทั้งในที่ดินของตนเองและที่ดินที่เขาที่ดินของตนเองมีเนื้อที่ 5 ไร่ซึ่งได้รับมรดกจากแม่ของภรรยาและที่ดินอีกส่วนหนึ่งจำนวนไม่แน่นอนซึ่งเช่าจากเพื่อนบ้านในแต่ละปี จนกระทั่งปี 2523 เมื่อลูกสามารถหารายได้ให้กับครัวเรือนจึงได้เลิกทำนาโดยขายที่ดินแปลงมรดกนั้นไปให้กับเพื่อนบ้านและเปลี่ยนมาทำจักสานมีรายได้ประมาณ 300-400 บาทต่อเดือน ลูกชาย 2 คนเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและทำงานเป็นลูกจ้างโรงงานทำอิฐซึ่งอยู่ห่างจากบ้านประมาณ 4 กิโลเมตร ลูกชายคนโตมีภรรยาเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและทำงานเป็นลูกจ้างโรงงานทำอิฐเช่นกัน ทั้งสามคนมีรายได้ คนละประมาณ 1200 บาทต่อเดือน

ครัวเรือนหมายเลข 165 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย อายุ 38 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในตำบลใกล้เคียง มีภรรยาอายุ 33 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในหมู่บ้าน หัวหน้าครัวเรือนและภรรยามีลูกสาว 2 คนซึ่งเรียนจบชั้นประถมศึกษาช่วยทำนาในเนื้อที่ 20 ไร่ซึ่งเป็นที่ดินมรดกจากแม่ยายและในเนื้อที่อีก 9 ไร่ซึ่งเช่ามาจากเพื่อนบ้าน ที่ดินแปลงแรกมีปัญหาเรื่องการระบายน้ำ ส่วนที่ดินแปลงที่สองมีปัญหาเรื่องการรับน้ำ ทำให้ได้ผลผลิตประมาณ 25-30 ถังต่อไร่ แต่ครัวเรือนนี้มีรายได้นอก

เกษตรจากการเลี้ยงโคเนื้อซึ่งให้รายได้ประมาณ 22000 บาทต่อปี

ครัวเรือนหมายเลข 191 หัวหน้าครัวเรือนเป็นชายหม้าย อายุ 64 ปีเรียนจบชั้นประถมศึกษา เกิดในหมู่บ้าน ลูกชายเรียนจบชั้นประถมศึกษา และลูกสาวเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ลูกทั้งสองคนช่วยหัวหน้าครัวเรือนทำนา 3 แปลง แปลงแรกเป็นที่ดินมรดกของพ่อแม่จำนวน 10 ไร่ แปลงที่สองเป็นมรดกของยายจำนวน 21 ไร่ และแปลงที่สามเช่าจากญาติในหมู่บ้านจำนวน 10 ไร่ นอกจากนี้ยังเลี้ยงสัตว์ปีกเพื่อบริโภคและเพื่อขายได้เป็นรายได้เสริมประมาณ 3500 บาทต่อปี

กรณีศึกษาภูมิหลังของครัวเรือนและสมาชิกของครัวเรือนนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงการกระจายอาชีพในครัวเรือน รวมทั้งปัจจัยที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชนและปัจจัยการศึกษาซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่กระทบต่อแนวโน้มการตัดสินใจในการประกอบอาชีพของสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉพาะหนุ่มสาวรุ่นปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาถึงภาพรวมของครัวเรือนในชุมชนบ้านขยาย หัวหน้าครัวเรือนและภรรยาเรียนจบชั้นประถมศึกษา มีอาชีพเพาะปลูกหรือทำอิฐอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่าง แต่มองเห็นความสำคัญของการให้ลูกได้รับการศึกษาสูง ลูกที่สามารถเรียนจบระดับ ปวช. ปวส. และปวท. มักจะมีโอกาสเปลี่ยนอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมและบางคนมีอาชีพเป็นครูในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนเอกชน แต่ครัวเรือนที่สามารถส่งเสียหรือตัวลูกเองสามารถเรียนจบเพียงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นก็ไม่สามารถหางานนอกเกษตรทำได้ง่าย จึงต้องช่วยครัวเรือนทำการเกษตรหรือทำอิฐต่อไป การทำอิฐเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมของครัวเรือนทำให้สามารถส่งเสียให้สมาชิกของครัวเรือนได้รับการศึกษาในระดับที่สูงกว่าประถมศึกษา หลังจากที่ได้พยายามส่งเสียให้ลูกได้รับการศึกษาสูงและมีงานนอกเกษตรทำแล้ว

หัวหน้าครัวเรือนที่เคยเช่านา ก็จะทำนาเฉพาะในที่ดินของตนเองและเลิกเช่านา การเช่า
นามีแนว โนน้มค่อยๆ ลดลง กรณีที่ต้องเช่านา ก็จะเลือกเช่าที่ดินที่ไม่มีปัญหาเรื่อง
คุณภาพดินและปัญหาการรับน้ำ ครัวเรือนใดที่มีสมาชิกทำงานนอกเกษตรที่มั่นคงและ
มีรายได้ประจำก็จะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นกว่าเดิม และเริ่มที่จะลงทุนในกิจการ
ต่างๆ รวมทั้งการซื้อขายที่ดินบริเวณริมทางหลวงสายเอเชียเพื่อเก็งกำไร เมื่อมีผู้
มาขอซื้อโดยให้ราคาค่อนข้างสูงก็จะขายและให้ผู้นั้นเก็บไว้เก็งกำไรต่อไป แต่การซื้อ
ขายที่ดินบริเวณริมทางหลวงสายเอเชียในเขตชุมชนนี้ไม่อาจมองได้ว่าเป็นการซื้อขาย
เชิงบังคับให้เกษตรกรต้องสูญเสียที่ดินทำกินเนื่องจากที่ดินบริเวณนี้ไม่สามารถทำการ
เพาะปลูกได้ผลดีเนื่องจากปัญหาการรับน้ำ

สำหรับภาพรวมของครัวเรือนในชุมชนบ้านทับน้ำเฉพาะส่วนที่คล้ายกับ
ครัวเรือนในชุมชนบ้านขยายได้แก่การที่หัวหน้าครัวเรือนและภรรยาเรียนจบชั้นประถม
ศึกษา มีอาชีพเพาะปลูก แต่มองเห็นความสำคัญของการให้ลูกได้รับการศึกษาสูง หลัง
จากที่ได้พยายามส่งเสียให้ลูกได้รับการศึกษาสูงและมีงานนอกเกษตรทำแล้ว หัวหน้า
ครัวเรือนที่เคยเช่านา ก็จะทำนาเฉพาะในที่ดินของตนเองและเลิกเช่านา การเช่าที่ทำ
นามีแนว โนน้มค่อยๆ ลดลง กรณีที่ต้องเช่าที่นา ก็จะเลือกเช่าที่ดินที่ไม่มีปัญหาเรื่อง
คุณภาพดินและปัญหาการรับน้ำแต่ส่วนที่แตกต่างกันได้แก่อาชีพรองในชุมชน
บ้านขยายเป็นการเลี้ยงเบ็ดและ โคนเนื้อ การส่งเสียให้ลูกได้รับการศึกษาสูงมักทำได้ใน
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมีบางคนที่สามารถได้เรียนระดับ ปวช. ซึ่งจะมีโอกาส
เปลี่ยนอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม ผู้ที่เรียนจบระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้นมักไม่สามารถหางานนอกเกษตรทำได้ง่ายยกเว้นการเป็นแรงงานรับจ้างใน
โรงงานทำอิฐ ส่วนผู้ที่จบเพียงชั้นประถมศึกษาต้องช่วยครัวเรือนทำการเพาะปลูกและ

เลี้ยงสัตว์ต่อไป ดังนั้นการกระจายอาชีพในครัวเรือนแม้ว่าจะปรากฏในชุมชนบ้าน
ทับน้ำ แต่การเปลี่ยนอาชีพของสมาชิกในครัวเรือนรุ่นใหม่จากภาคเกษตรไปสู่
ภาคนอกเกษตรจะแข็งแกร่งกว่าที่ปรากฏในชุมชนบ้านขยาย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

สรุปและข้อเสนอแนะ

รายงานการวิจัยนี้มุ่งที่จะเสนอผลการเปรียบเทียบภาวะการณ์เกี่ยวกับการใช้ที่ดินและแรงงานตลอดจนผลกระทบต่อรายได้ของชุมชนบ้านขยายและชุมชนบ้านทับน้ำว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไรในช่วงระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของเนื้อหาจะมุ่งเน้นไปที่ ประเด็นที่ได้เคยมีการศึกษาไว้เมื่อ 20 ปีที่แล้วและมีข้อสรุปซึ่งได้เสนอไว้เมื่อ 20 ปีที่แล้วที่จะต้องค้นหาคำตอบในลักษณะข้อมูลที่เปรียบเทียบกันได้ให้แก่คำถามที่ว่าอัตราส่วนของที่ดินต่อประชากรลดลงหรือไม่อัตราการการไร้ที่ดินทำกินเพิ่มขึ้นหรือไม่ สัดส่วนของจำนวนผู้เช่าที่ดินทำกินสูงขึ้นหรือไม่สัดส่วนของจำนวนที่ดินที่ถูกเช่าเพื่อการเกษตรสูงขึ้นหรือไม่ขบวนการยังคงให้ความสนใจต่อการปลูกข้าวมากกว่าพืชชนิดอื่นใช่หรือไม่ อัตราการผลิตต่อไร่ยังคงต่ำอยู่หรือไม่ ผู้ไร้ที่ดินทำกินขาดโอกาสการจ้างงานทั้งทางเกษตรและทางอุตสาหกรรมใช่หรือไม่ สัดส่วนรายได้จากการเกษตรต่อนอกเกษตรลดลงหรือไม่ คำถามเหล่านี้จะนำมาอภิปรายเพื่อสรุปดังต่อไปนี้

ผลการศึกษาพบว่ามีการลดลงของเนื้อที่ทำกรเกษตรอันสืบเนื่องมาจากการลดลงของเนื้อที่ถือครองจากกรณีที่มีการขายที่ดินเพิ่มขึ้นและกรณีที่มีการเช่าที่ดินน้อยลงซึ่งทำให้สัดส่วนของเนื้อที่ทำกรเกษตรจากเนื้อที่ถือครองของชุมชนลดลง อีกทั้งมีผลกระทบให้เนื้อที่ทำกรเกษตรต่อครัวเรือนลดลงด้วย โดยเฉพาะชุมชน

บ้านขยายมีการขายที่ดินจำนวนหนึ่งให้แก่ครัวเรือนในชุมชนใกล้เคียงโดยเฉพาะมีบางครัวเรือนที่ค่อนข้างจะร่ำรวยในเขตตำบลเดียวกัน ได้ซื้อที่ดินบริเวณที่ติดริมถนนไว้เพื่อการเก็งกำไรสำหรับขายในอนาคต

นอกจากนี้ชุมชนบ้านขยายมีสัดส่วนของครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนและครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดลดลงมาก ในขณะที่ชุมชนบ้านทับน้ำไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักในกรณีนี้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในชุมชนบ้านขยายมีสาเหตุหลักมาจากการที่ครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดจำนวนมากในชุมชนบ้านขยายเปลี่ยนไปมีอาชีพหลักเป็นกรรมกรรับจ้างในโรงงานทำอิฐที่ตั้งขึ้นใหม่เพิ่มขึ้น และการที่ครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนเลิกเช่าที่ดินและหันมาทำการเกษตรเฉพาะเนื้อที่ส่วนที่เป็นเจ้าของโดยมีสมาชิกบางคนในครัวเรือนไปรับจ้างในโรงงานทำอิฐ ส่วนในชุมชนบ้านทับน้ำมีสาเหตุหลักมาจากการที่ครัวเรือนที่เช่าที่ดินทั้งหมดจำนวนหนึ่งในชุมชนบ้านขยายเปลี่ยนไปมีอาชีพหลักเป็นกรรมกรรับจ้างในโรงงานทำอิฐที่ตั้งขึ้นใหม่เพิ่มขึ้นและการที่ครัวเรือนที่เช่าที่ดินบางส่วนเลิกเช่าที่ดินและหันมาทำการเกษตรเฉพาะเนื้อที่ส่วนที่เป็นเจ้าของโดยมีสมาชิกบางคนในครัวเรือนไปรับจ้างในโรงงานทำอิฐและทำออบขายโดยมีพ่อค้าจากภายนอกเข้ามารับซื้อ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสัดส่วนของครัวเรือนที่มีเนื้อที่ทำการเกษตรขนาดใหญ่มีจำนวนลดลง ผลผลิตต่อไร่ของข้าวซึ่งค่อนข้างต่ำในปี 2512 กลับสูงขึ้นในปี 2532 จาก 319 กิโลกรัม ต่อไร่ เป็น 436 กิโลกรัมต่อไร่ในชุมชนบ้านขยาย และจาก 301 กิโลกรัมต่อไร่ เป็น 356 กิโลกรัมต่อไร่ในชุมชนบ้านทับน้ำ การที่ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้นนี้ครัวเรือนที่ทำการเกษตรได้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่าเป็นผลสืบเนื่องจากความสามารถในการขยายพื้นที่รับน้ำได้จริงเพิ่มขึ้นในจำนวนพื้นที่รับน้ำโดยการชลประทาน

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา และการที่ชาวบ้านได้ใช้พันธุ์ข้าวที่ปรับปรุงซึ่งได้รับอิทธิพลจากการแนะนำของพ่อค้าที่มารับซื้อข้าว (มากกว่าจากเจ้าหน้าที่ของทางราชการ) เมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้วเช่นกัน กระนั้นก็ตามความสามารถในการขยายพื้นที่รับน้ำได้จริงเพิ่มขึ้นไม่ได้มีผลทำให้มีการใช้พื้นที่เพื่อทำการเพาะปลูกพืชอื่นที่นอกเหนือไปจากข้าว และการปลูกข้าวในฤดูแล้งแต่อย่างใด เพราะว่ามีกรรับน้ำได้จริงอย่างเพียงพอเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น นอกจากนี้การใช้ที่ดินในการทำนาในระยะหลังเป็นการเลือกใช้ที่ดินส่วนใหญ่ที่มีคุณภาพดินค่อนข้างดีและสามารถรับน้ำชลประทานได้จึงทำให้ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ในชุมชนสูงกว่าเดิม โดยเฉพาะผู้ที่เคยเช่าที่ดินทำนาค่อยๆถอนตัวจากการเช่าที่ดินที่ไม่ให้ผลผลิตสูงไปทำงานนอกเกษตรอื่นๆ ซึ่งดีกว่าที่จะต้องมาลงทุนในที่ดินซึ่งไม่ใช่ที่ดินของตนเองและไม่สามารถนำที่ดินนั้นไปค้าประกันกับแหล่งสินเชื่อไม่ว่าจะเป็นแหล่งสินเชื่อของเอกชนหรือของรัฐ

รายได้นอกเกษตรเป็นแหล่งที่มาของรายได้ส่วนใหญ่ โดยที่รายได้ทางเกษตรแทบจะไม่มีมีความสำคัญเลยในชุมชนบ้านขยาย และรายได้ทางเกษตรได้ลดความสำคัญลงเป็นอย่างมากในชุมชนบ้านทับน้ำ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลสืบเนื่องจากโอกาสที่จะแสวงหารายได้จากกิจกรรมนอกเกษตรมีมากขึ้นในระยะเวลาที่ผ่านมา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าครัวเรือนเกษตรจะมีรายได้ต่ำกว่าครัวเรือนนอกเกษตร ครัวเรือนเกษตรในชุมชนบ้านขยายมีแหล่งรายได้สำคัญจากการเพาะปลูกในฤดูฝนรวมกับรายได้จากการทำอุตสาหกรรมครัวเรือนในฤดูแล้งและรายได้จากการที่มีสมาชิกทำงานเป็นพนักงานโรงงานอุตสาหกรรม ในขณะที่โดยที่ครัวเรือนนอกเกษตรมีแหล่งรายได้สำคัญจากอุตสาหกรรมครัวเรือนและรายได้จากการที่มีสมาชิกทำงานเป็นพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมโดยรับค่าจ้างรายเดือนและทำงานรับจ้างทั่วไป

โดยรับค่าจ้างรายวัน ส่วนรายได้ของครัวเรือนในชุมชนบ้านทับน้ำมีแหล่งที่มาของรายได้หลายประเภทประกอบด้วยรายได้จากการทำเกษตร (มีการเลี้ยงสัตว์กันมาก โดยเฉพาะโคเนื้อและสัตว์ปีกรวมทั้งการจับปลา) รายได้จากการค้าขาย รายได้จากเงินเดือน (จากการเป็นข้าราชการและเป็นพนักงานโรงงานเอกชน) รายได้จากค่าจ้างรายวัน (จากการรับจ้างในโรงงานทำอิฐและอื่น ๆ) และเงินที่สมาชิกครัวเรือนไปทำงานในจังหวัดอื่นแล้วส่งเงินกลับมาให้ครัวเรือน นอกจากนี้ครัวเรือนเกษตรในชุมชนบ้านขยายมีรายจ่ายต่อปีโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงกว่าครัวเรือนนอกเกษตร ส่วนครัวเรือนเกษตรในชุมชนบ้านทับน้ำมีรายจ่ายต่อปีโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนใกล้เคียงกับครัวเรือนนอกเกษตร และสัดส่วนของรายจ่ายแต่ละประเภทต่อรายจ่ายรวมทั้งในระหว่างครัวเรือนเกษตรและครัวเรือนนอกเกษตรและระหว่างชุมชนทั้งสองใกล้เคียงกันมาก

ประเภทรายได้ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ต่อแรงงานของชุมชนบ้านขยายได้แก่เงินที่ส่งกลับบ้านรายได้จากอุตสาหกรรมครัวเรือน รายได้จากธุรกิจส่วนตัวและรายได้จากเงินเดือน (จากการเป็นข้าราชการและเป็นพนักงานโรงงานเอกชน) โดยที่รายได้จากพืชและสัตว์ไม่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ต่อแรงงานของชุมชนบ้านขยาย ส่วนประเภทรายได้ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ต่อแรงงานของชุมชนบ้านทับน้ำได้แก่รายได้จากเงินเดือน รายได้จากธุรกิจส่วนตัว รายได้จากการค้า เงินที่ส่งกลับบ้าน รายได้จากสัตว์และประมง รายได้จากพืช และรายได้จากค่าจ้างโดยที่รายได้จากอุตสาหกรรมครัวเรือนไม่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ต่อแรงงานของชุมชนบ้านทับน้ำซึ่งผลจากการวิเคราะห์สรุปได้ว่าจำนวนรายได้ต่อแรงงานสูงจะเป็นผลมาจากการดำเนินกิจกรรมนอกเกษตรมากกว่า

กิจกรรมทางเกษตร และมีข้อสังเกตว่าเงินที่ส่งกลับบ้านจากสมาชิกที่ไปทำงานในถิ่น
อื่นเป็นตัวแปรประกอบต่อการเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อแรงงาน

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินรวมทั้งการใช้แรงงานตลอดจนผลกระทบต่อ
รายได้ของชุมชนบ้านขยายและชุมชนบ้านทับน้ำดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องจากการ
ปรับปรุงระบบคมนาคมและการขยายตัวของอุตสาหกรรมทั้งภายในและภายนอกหมู่
บ้านเป็นอย่างมาก ผู้ประกอบอาชีพทางเกษตรมีจำนวนน้อยลงในขณะที่ผู้ประกอบ
อาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีจำนวนมากขึ้นและมีผลให้สัดส่วนของผู้
ประกอบอาชีพทางเกษตรและอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมเปลี่ยนแปลง
ไปจากเดิมมาก ทั้งนี้เนื่องจากครัวเรือนผู้ที่เคยทำนาเป็นกิจกรรมหลักมีสมาชิก
ครัวเรือนส่วนหนึ่งไปมีอาชีพหลักเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่เริ่มก่อตั้งขึ้น
ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและสมาชิกส่วนหนึ่งนี้ทำนาเป็นอาชีพรอง ส่วนการ
เปลี่ยนแปลงลักษณะการประกอบอาชีพที่เด่นชัดของชุมชนบ้านทับน้ำได้แก่การที่ผู้
ประกอบอาชีพทางเกษตรและอาชีพกรรมกรรับจ้างมีจำนวนน้อยลงในขณะที่ผู้
ประกอบอาชีพอุตสาหกรรมครัวเรือนและอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมมี
จำนวนมากขึ้นและมีผลให้สัดส่วนของผู้ประกอบอาชีพทางเกษตรอาชีพกรรมกรรับจ้าง
อาชีพอุตสาหกรรมครัวเรือนและอาชีพพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมเปลี่ยนแปลง
ไปจากเดิมมากเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากครัวเรือนที่เคยเช่าที่ทำนามีสมาชิกหนุ่มสาว
ไปเป็นพนักงานในโรงงานอิฐซึ่งสร้างขึ้นใหม่ภายในเขตตำบล และมีสมาชิกผู้สูงอายุ
ทำอบขายโดยมีพ่อค้าจากภายนอกเข้ามารับซื้อ

ส่วนสถานการณ์การขายที่ดินระหว่างปี 2513-2532 ในชุมชนบ้านขยายมี
จำนวนเนื้อที่มากกว่าในชุมชนบ้านทับน้ำ โดยเฉพาะที่ดินที่ขายในชุมชนบ้านขยาย

ในช่วงปี 2523-2532 มีจำนวนเนื้อที่มากกว่าในช่วงปี 2513-2522 ในขณะที่ที่ดินที่ขายในชุมชนบ้านทับน้ำในช่วงปี 2513-2522 มีจำนวน เนื้อที่มากกว่าในช่วงปี 2523-2532 การขายที่ดินที่มีผลต่อการเปลี่ยนสถานภาพการถือครองที่ดินส่วนใหญ่มีใน 3 ลักษณะ ได้แก่การเปลี่ยนจากอาชีพทำนาเป็นอาชีพอื่น การลดขนาดเนื้อที่ทำนา และการต้องเช่าที่ดินบางส่วนเพื่อทำนาซึ่งปรากฏเด่นชัดในชุมชนบ้านขยายในช่วงปี 2523-2532 ส่วนการเปลี่ยนสถานภาพการถือครองที่ดินในลักษณะที่เมื่อผู้ขายที่ดินกลับมีสถานภาพผู้เช่ามีเพียงจำนวน 2 รายเท่านั้นในชุมชนบ้านขยายในช่วงปี 2513-2522 และไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงลักษณะนี้ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาในสองชุมชนที่ศึกษา

ในชุมชนบ้านขยาย แปลงที่มีการซื้อและขายมักเป็นแปลงที่อยู่ไกลจากบ้านมากกว่าส่วนในชุมชนบ้านทับน้ำ แปลงที่ขายออกไปมักเป็นแปลงที่มีปัญหาคุณภาพดิน และปัญหาการรับน้ำ การเปลี่ยนมือในการครอบครองที่ดินในชุมชนบ้านขยายในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาระหว่างปี 2513 จนถึงปี 2532 เป็นการเปลี่ยนมือในการครอบครองที่ดินโดยการซื้อขายมากกว่าการรับมรดก และส่วนใหญ่ผู้ซื้อในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาเป็นผู้ที่อยู่นอกชุมชนบ้านขยายส่วนการเปลี่ยนมือในการครอบครองที่ดินในชุมชนบ้านทับน้ำในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาเป็นการเปลี่ยนมือโดยการซื้อขายน้อยกว่าการรับมรดก และส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงก่อน 5 ปีที่แล้วโดยมีการเปลี่ยนมือในการครอบครองที่ดินในระหว่างปี 2513-2522 จากการรับมรดกและจากการขาย และในระหว่างปี 2518-2527 จากการซื้อ หรืออาจกล่าวได้ว่าการซื้อขายที่ดินในชุมชนบ้านทับน้ำยังคงอยู่ในภาวะปกติ ส่วนในชุมชนบ้านขยายซึ่งมีการขายที่ดินจำนวนมากในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงก่อน 5 ปีที่แล้ว ยังคงเป็นสถานการณ์ที่ไม่น่าเป็นห่วงนัก ทั้งนี้เนื่องจากการขายที่ดินของครัวเรือนกลุ่มนี้ไม่ได้มีผลทำให้เกิดเปลี่ยนสถานภาพเป็นผู้เช่า

ที่ดิน เพียงแต่เป็นการลดจำนวนแปลงของผู้ที่มีหลายแปลงโดยมีผลกระทบให้ขนาดการถือครองที่ดินลดลงจากการขายแปลงที่อยู่ไกลจากบ้านเท่านั้น และแปลงที่ดินที่ขายไปนี้เป็นบริเวณที่ดินไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ผลดีเนื่องจากปัญหาการรับน้ำ

ดังนั้น ข้อสังเกตที่อัมโยตีได้เคยให้ไว้เมื่อ 20 ปีที่แล้วนั้นมีทั้งส่วนที่ยังคงอยู่และส่วนที่ได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ อัตราส่วนของที่ดินต่อประชากรยังคงค่อนข้างต่ำ แต่ก็ไม่ได้ทำให้ครัวเรือนจำนวนมากเป็นผู้ไร้ที่ดินทำกินหรือมีที่ดินน้อยเกินไปที่จะให้มีการใช้แรงงานอย่างเต็มที่เนื่องจากโอกาสที่สมาชิกในครัวเรือนสามารถหางานนอกเกษตรมีมากขึ้นซึ่งมีผลกระทบให้อัตราการเช่าที่ดินลดลงอีกด้วย อีกทั้งการปรับปรุงระบบการส่งน้ำชลประทานและการใช้พันธุ์ข้าวชนิดใหม่เมื่อ 10 ปีที่แล้วมีส่วนทำให้ผลผลิตต่อไร่ของข้าวในฤดูฝนสูงขึ้น แต่ระบบชลประทานที่เป็นอยู่ยังคงไม่สามารถส่งน้ำในฤดูแล้งได้เพียงพอที่จะส่งเสริมให้มีการปลูกพืชฤดูที่สอง ยิ่งไปกว่านั้นรูปแบบความร่วมมือที่ไม่เข้มแข็งยังคงเห็นได้ชัดเจนโดยเฉพาะการช่วยเหลือแรงงานในฤดูทำนาและฤดูเก็บเกี่ยวระหว่างครัวเรือนเกษตรได้เลือนหายไปแล้ว

นอกจากนี้ ผลการศึกษาครั้งนี้ได้ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากร กล่าวคือ โครงสร้างทางอายุได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยมีประชากรในวัยเด็กเพิ่มขึ้นในอัตราต่ำสืบเนื่องมาจากการยอมรับการวางแผนครอบครัวและการกระจายของประชากรในหมู่บ้านไม่มากนักเนื่องจากการที่มีสมาชิกหมู่บ้านจำนวนหนึ่งซึ่งออกจากครัวเรือนไปอย่างถาวรเพื่อหางานทำในจังหวัดอื่นๆ โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งมีการกระจายของประชากรในวัยชราเพิ่มมากขึ้นส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการได้รับบริการทางสาธารณสุขในระดับตำบลและระดับอำเภอ นอกจากนี้ ประชากรทั้งเพศชายและหญิง

ยังแต่งงานช้าลงกว่าที่เคยปรากฏเมื่อ 20 ปีที่แล้วประชากรทั้งเพศชายและหญิง โดยเฉพาะประชากรช่วงอายุต่ำกว่า 20 ปีเกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่ยังไม่เคยแต่งงานอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงระดับการศึกษาของวัยรุ่นที่มีการศึกษาสูงขึ้นซึ่งกระทบต่อแนวความคิดที่จะต้องหางานนอกเกษตรทำให้มั่นคงระยะหนึ่งก่อนที่จะแต่งงาน แต่โอกาสความมั่นคงในอาชีพการงานยังเป็นเรื่องที่หนุ่มสาวรุ่นใหม่ต้องต่อสู้ อีกมากเพราะว่าการเปลี่ยนแปลงระดับการศึกษาที่สูงขึ้นในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ยังไม่ มีผลกระทบต่อการยกระดับสถานภาพทางอาชีพและรายได้เท่าใดนัก เท่าที่ผ่านมามีหัวหน้าครัวเรือนและภรรยาเรียนจบชั้นประถมศึกษา มีอาชีพเพาะปลูก แต่มองเห็น ความสำคัญของการให้ลูกได้รับการศึกษาสูง หลังจากที่ได้พยายามส่งเสียให้ลูกได้รับการศึกษาสูงและมีงานนอกเกษตรทำแล้ว หัวหน้าครัวเรือนที่เคยเช่านา ก็จะทำนา เฉพาะในที่ดินของตนเองและเลิกเช่านา การเช่าที่ทำนามีแนวโน้มค่อยๆ ลดลงกรณีที่ต้องเช่าที่ทำนาก็จะเลือกเช่าที่ดินที่ไม่มีปัญหาเรื่องคุณภาพดินและปัญหาการรับน้ำ ลูก ที่ได้รับการศึกษาสูงในระดับ ปวช. ขึ้นไปจะมีโอกาสเปลี่ยนอาชีพเป็นพนักงานใน โรงงานอุตสาหกรรม ผู้ที่เรียนจบระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมักไม่สามารถหางานนอก เกษตรทำได้ง่ายยกเว้นการเป็นแรงงานรับจ้างรายวันส่วนผู้ที่จบเพียงชั้นประถมศึกษา ต้องช่วยครัวเรือนทำการเกษตรต่อไป

การศึกษานี้จึงแสดงตัวอย่างที่ชี้ว่าภาวะการสูญเสียที่ดินทำกินแล้วทำให้ต้อง ตกอยู่ในฐานะผู้เช่านาในภาคกลางไม่ได้มีแนวโน้มสูงขึ้น แต่กลับเป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรภาคกลางมีความสามารถปรับตัวรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็น ค่อยไป การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอย่างค่อยเป็นค่อยไปนี้มีแนวโน้มว่าจะดำเนินต่อไป แต่ก็ได้ไม่ได้หมายความว่า จะมีการเปลี่ยนแปลงการใช้แรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่

ภาคอุตสาหกรรมอย่างกระทันหันเนื่องจากมีเงื่อนไขและข้อจำกัดที่สำคัญ 3 ประการ ประการแรก การสูญเสียให้สมาชิกรุ่นใหม่ของครัวเรือนได้มีโอกาสทางการศึกษาสูงขึ้น ยังคงเป็นภาระที่ค่อนข้างหนักในแง่เศรษฐกิจและขึ้นอยู่กับความสามารถของเด็กซึ่งมีต่างกันทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชนประการที่สอง การขาดตลาดแรงงานภาคอุตสาหกรรมยังคงมีการแข่งขันค่อนข้างสูงในทุกระดับความชำนาญของแรงงานและภาวะการขยายตัวของอุตสาหกรรมยังไม่รวดเร็วนักและประการสุดท้าย การใช้ที่ดินของครัวเรือนเกษตรที่มีอยู่ยังคงเป็นแหล่งรายได้ทางหนึ่งของครัวเรือนและผลผลิตต่อไร่เท่าที่เป็นอยู่ก็ไม่ได้ต่ำจนเกินไปนักเมื่อเปรียบเทียบกับชนบทโดยทั่วไปของประเทศ เพียงแต่การกระจายการถือครองภายในครัวเรือนมีแนวโน้มจะลดลงจากการแบ่งที่ดินเพื่อเป็นมรดกให้กับลูกหลายคนเหลือเป็นเพียงการให้เฉพาะคนที่อยู่ดูแลพ่อแม่ และช่วยกิจการประจำวันในครัวเรือนในอนาคตเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการใช้แรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมในลักษณะที่เชิงซ้ำหรืออย่างรวดเร็ว ประเด็นการพัฒนาที่หน่วยงานของรัฐควรเพิ่มความสนใจให้มากขึ้นทั้งในแง่การกำหนดนโยบายและวางแผนโครงการพัฒนาของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในส่วนที่เกี่ยวกับอำเภอบางปะหัน ได้แก่ เรื่องการส่งเสริมการใช้ที่ดินในลักษณะที่ให้ผลประโยชน์สูงขึ้น และเรื่องการเตรียมพร้อมของแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม

(1) การส่งเสริมการใช้ที่ดินในลักษณะที่ให้ผลประโยชน์สูงขึ้น

การส่งเสริมการใช้ที่ดินในลักษณะที่ให้ผลประโยชน์สูงขึ้นเป็นการช่วยเหลือคนกลุ่มหนึ่งที่เป็นผู้ซึ่งได้อยู่ดูแลพ่อแม่และได้รับมรดกที่ดินซึ่งยังคงต้องใช้ที่ดินของครัวเรือนที่เป็นของตนเองที่มีอยู่เป็นแหล่งรายได้ของครัวเรือน คนกลุ่มนี้ค่อนข้างจะ

ด้อยกว่าพี่น้องคนอื่นที่ได้มีโอกาสและสามารถเรียนได้ในระดับสูงจนมีโอกาสได้รับ รายได้ประจำในงานนอกเกษตร การชลประทานครอบคลุมโดยอิทธิพลของเขื่อน ชัยนาทที่มีต่อบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมของอำเภอบางปะหันโดยวัตถุประสงค์เป็น การชลประทานที่เน้นระบบการระบายน้ำมากกว่าระบบส่งน้ำซึ่งให้ประโยชน์เฉพาะ การเกษตรในฤดูฝนเท่านั้น ถ้าหากความไม่สามารถการส่งน้ำในฤดูแล้งเป็นข้อจำกัดที่ จะกระทำได้ การชลประทานประเภทอื่นโดยเฉพาะการศึกษาเพื่อนำเอาน้ำใต้ดินมาใช้ เพื่อให้สามารถทำการเกษตรฤดูแล้งได้ตามที่อัมโยต์ (1976: 253) ได้เคยเสนอไว้เมื่อ 20 ปีที่แล้วยังคงเป็นเรื่องที่น่าพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง ความเพียงพอของน้ำจากการ ชลประทานเพื่อนำเอาน้ำใต้ดินมาใช้เพื่อให้สามารถทำการเกษตรฤดูแล้งนี้ไม่ได้หมายถึง การให้มีน้ำเพียงพอต่อเพาะปลูกข้าวในฤดูแล้งซึ่งต้องใช้ปริมาณน้ำจำนวนมากแต่ หมายถึงการให้มีน้ำเพียงพอสำหรับการเพาะปลูกพืชไร่ระยะสั้นซึ่งจำเป็นต้องมีการ ส่งเสริมอย่างจริงจังของเจ้าหน้าที่ด้านส่งเสริมการเกษตร นอกจากนี้การเลี้ยงสัตว์โดย เฉพาะสัตว์ปีก หมูและโคเนื้อเป็นอาชีพเสริมของครัวเรือนเกษตรจำนวนหนึ่งในเขต อำเภอบางปะหันอยู่แล้ว หากมีพื้นที่ที่สามารถจัดหาน้ำใต้ดินได้ย่อมเป็นปัจจัยสนับสนุน การขยายปริมาณของสัตว์ที่เลี้ยงต่อครัวเรือนและขยายจำนวนครัวเรือนที่มีอาชีพ เสริมด้วยการเลี้ยงสัตว์ให้มากขึ้นเพื่อช่วยให้เกิดการใช้ที่ดินในลักษณะที่ให้ผล ประโยชน์สูงขึ้น

(2) การเตรียมพร้อมของแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม

การใช้แรงงานอย่างมีประสิทธิภาพและให้ได้รับรายได้และเป็นธรรมรวมทั้ง ให้มีความปลอดภัยในการทำงานเป็นสิ่งสมควรให้ความสำคัญ เรื่องเหล่านี้มิใช่จะ กระทำได้เพียงแต่การให้ความคุ้มครองโดยรัฐที่มีต่อนายจ้างและการดูแลของรัฐที่มีต่อลูกจ้าง

ซึ่งโดยทั่วไปไม่สามารถกระทำได้อย่างทั่วถึง แต่การป้องกันโดยรัฐสามารถกระทำได้อย่างทั่วถึงด้วยการเตรียมพร้อมของแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมหากมีความเอาใจใส่อย่างจริงจัง การให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายแรงงานและความปลอดภัยในการทำงานควรเป็นเรื่องที่สถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาน่าจะจัดให้เป็นวิชาหนึ่งเพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจในหน้าที่และสิทธิของลูกจ้างรวมทั้งขอบเขตความรับผิดชอบของนายจ้างตามที่กฎหมายกำหนด และเพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันอุบัติเหตุและความปลอดภัยทางสุขภาพจากการใช้เครื่องจักรและอุปกรณ์ เท่าที่ผ่านมาการจัดให้มีการบรรยายเรื่องกฎหมายแรงงานแก่นักศึกษาระดับ ปวช. ปวส. และ ปวท. ขึ้นอยู่กับวิทยาลัยที่ให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าวซึ่งทำให้มีการเตรียมความพร้อมให้เฉพาะคนจำนวนหนึ่ง แต่การเตรียมพร้อมนี้น่าจะมีการดำเนินการอย่างเป็นทางการในฐานะวิชาหนึ่งในหลักสูตรและไม่ควรมีในระดับวิชาชีพเท่านั้นแต่ควรให้มีในระดับมัธยมศึกษาซึ่งผู้ที่จบในระดับนี้ก็มีความจำเป็นต้องการเข้าสู่ภาคแรงงานนอกเกษตรเช่นกัน

การใช้แรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มสูงขึ้นในระยะเวลาที่ผ่านมา การบริการรับส่งพนักงานระหว่างหมู่บ้านริมทางหลวงสายนี้กับโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ประจักษ์ถึงการขยายตัวทางอุตสาหกรรมซึ่งได้ก่อตัวบริเวณชุมชนริมทางหลวงสายเอเชียและกำลังขยายไปยังทางหลวงอีกหลายสายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การส่งเสริมการใช้ที่ดินในลักษณะที่ให้ผลประโยชน์สูงขึ้นจะเป็นการยกระดับรายได้ทางเกษตรและเป็นเครื่องต่อรองระดับของค่าจ้างแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ในขณะที่การเตรียมพร้อมของแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมจะช่วยให้เกิดผลประโยชน์แก่ผู้ใช้แรงงานในฐานะลูกจ้างนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

Amyot, Jacques.

1976 Village Ayutthaya: Social and Economic Conditions of a Rural Population in Central Thailand. Bangkok: Chulalongkorn University Social Research Institute. 142 p.

(หนังสือเล่มนี้เป็นเอกสารหลักอันเป็นข้อมูลปี 2512 ที่ใช้เป็นตัวแบบเพื่อเปรียบเทียบกับผลการศึกษาตามรายงานวิจัยนี้ ข้อมูลประกอบอื่นๆเป็นข้อมูลที่ไม่ปรากฏเป็นเอกสาร แต่ได้มาจากวิธีการสัมภาษณ์อย่างลึกซึ้งและการสังเกตการณ์อันเป็นเทคนิคของการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพสำหรับวิจัยครั้งนี้)

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้แต่ง: ดร. วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์
ชื่อเรื่อง: การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและแรงงานของชุมชนชนบทในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา (2512-2532)
สถานที่พิมพ์: กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2534

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและแรงงานนี้เสนอผลการเปรียบเทียบภาวะการณ์เกี่ยวกับการใช้ที่ดินและแรงงานตลอดจนผลกระทบต่อรายได้ของชุมชนบ้านขยายและชุมชนบ้านทับน้ำในอำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นชุมชนที่ใช้ทางหลวงสายเอเชียเป็นเส้นทางคมนาคมสำหรับการติดต่อกับโลกภายนอก โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการใช้แรงงานทั้งภาคเกษตรและนอกเกษตรในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ด้วยการเปรียบเทียบข้อมูลที่สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ ได้เคยจัดเก็บและรวบรวมไว้จากชุมชนทั้ง 2 แห่งนี้เมื่อปี 2512 กับที่ได้จัดเก็บใหม่ในปี 2533 และเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์การใช้แรงงานรวมทั้งรายได้ภาคเกษตรและนอกเกษตร รวมทั้งเพื่อเสนอข้อพิจารณาเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาชนบท

ผลการศึกษาพบว่าเนื้อที่ทำการเกษตรลดลงอันสืบเนื่องมาจากการลดลงของเนื้อที่ถือครองจากกรณีที่มีการขายที่ดินเพิ่มขึ้นและกรณีที่มีการเช่าที่ดินน้อยลงซึ่งทำให้สัดส่วนของเนื้อที่ทำการเกษตรจากเนื้อที่ถือครองของชุมชนลดลง

อีกทั้งมีผลกระทบให้เนื้อที่ทำการเกษตรต่อครัวเรือนลดลงด้วย รายได้นอกเกษตรเป็นแหล่งที่มาของรายได้ส่วนใหญ่อันเป็นผลสืบเนื่องจากโอกาสที่จะแสวงหารายได้จากกิจกรรมนอกเกษตรมีมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินรวมทั้งการใช้แรงงานตลอดจนผลกระทบต่อรายได้ของชุมชนเป็นผลสืบเนื่องจากการปรับปรุงระบบคมนาคมและการขยายตัวของอุตสาหกรรมทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน ผู้ประกอบอาชีพทางเกษตรมีจำนวนน้อยลงในขณะที่ผู้ประกอบอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีจำนวนมากขึ้น สถานการณ์การขายที่ดินระหว่างปี 2513-2532 ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนสถานภาพการถือครองที่ดินส่วนใหญ่มีใน 3 ลักษณะได้แก่การเปลี่ยนจากอาชีพทำนาเป็นอาชีพอื่น การลดขนาดเนื้อที่ทำนา และการต้องเช่าที่ดินบางส่วนเพื่อทำนา ส่วนการเปลี่ยนสถานภาพการถือครองที่ดินในลักษณะที่เมื่อผู้ขายที่ดินกลับมีสถานภาพผู้เช่านาไม่ปรากฏในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งชี้ให้เห็นว่าภาวะการสูญเสียที่ดินทำกินแล้วทำให้ต้องตกอยู่ในฐานะผู้เช่านาในภาคกลางไม่ได้มีแนวโน้มสูงขึ้น แต่กลับชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรภาคกลางมีความสามารถปรับตัวรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปเป็นชุมชนเกษตรกรรมกึ่งอุตสาหกรรม จึงเป็นเรื่องที่หน่วยงานของรัฐควรเพิ่มความสนใจให้มากขึ้นทั้งในแง่การกำหนดนโยบายและวางแผนโครงการพัฒนาของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเฉพาะเรื่องการส่งเสริมการใช้ที่ดินในลักษณะที่ให้ผลประโยชน์สูงขึ้นและเรื่องการเตรียมพร้อมของแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

AUTHOR: Wathana Wongsekiarttirat, PhD
TITLE: CHANGING LAND AND LABOUR UTILIZATION IN
RURAL COMMUNITIES IN AYUTTHAYA PROVINCE
(1969-1989)
PUBLICATION: Bangkok: Chulalongkorn University Social Research
Institute, 1991.

Abstract

This is a study of changing land and labour utilization in two rural communities in Ayutthaya Province. It presents a comparative analysis of the land and labour utilization situation and its impact on the income of the people in the village communities of Khayai and Thabnam. Both villages are located near the Asian Highway in Bang-Pahan District. Its objective is to analyze changes in land use and labour utilization in agricultural and non-agricultural activities over the past twenty years, comparing available data collected in the two communities in 1970 by the CUSRI and the data collected recently in 1990. The study analyses the labour situation, agricultural and non-agricultural income, and derives policy implications for rural development.

The results of the study indicates that the area of land utilized for agricultural purpose has decreased in this interval. The size of farm holdings has been getting smaller as a result of increasing sale of farm land and decreasing land rental. It follows that the share of agriculture in the situation of the total land of the communities is smaller than it was. It follows furthermore that the size of individual household farm holdings has been getting smaller. The main source of income has become non-agricultural employment as opportunities to engage in it have increased. Changes in land and labour utilization which had an impact on household income have been affected by the improved communication and the expanded industrial activities in and outside of the communities. There has been a decrease in the number of farmers and, at the same time, an increase in the number of workers in newly established factories. The sale of land from 1969 to 1989 had an effect on the status of landholding of farmers. Some changed to non-farm occupations. Some operated holdings of smaller size. Some finally

became part-owners, having to rent in some land to increase the size of their holding. During the past ten years, none of the farmers who sold their land continued on as tenant farmers on rented land only. This implies that the farmers of the Central Region who have given up their land are not likely to become tenant farmers. Instead, they can adapt themselves to the situation of gradual change towards a semi-agricultural and industrial society.

The study recommends that government agencies pay more attention to making policies and planning provincial development projects that focus on the profit maximization of agricultural land use and the preparation of a new generation of workers for the expansion of industrial activities in the provincial area.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย